

En forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling

Kjersti Sollund Hogsbro

Institutt for geografi, Universitetet i Bergen

Masteroppgave i samfunnsgeografi

August 2021

Forsidebilde: Kjersti Sollund Hegsbro, tatt under feltarbeidet høsten 2020

«Vi vil legge til rette for at vi får grønn og bærekraftig vekst. Vi sier derfor at vi skal kutte utslippene, ikke utviklingen. Økonomisk vekst og verdiskaping er ikke et hinder for å nå de norske klimamålene, det er faktisk en forutsetning»

- Erna Solberg

«We are in the beginning of a mass extinction, and all you can talk about is money and fairy tales of eternal economic growth. How dare you!»

- Greta Thunberg

Sammendrag

Norske kommuner har tradisjonelt fokusert på å redusere de direkte utslippene som fysisk slippes ut innenfor deres geografiske område (produksjonsbasert tilnærming), i tråd med både nasjonale og internasjonale forpliktelser. Nyere forskning om klimaomstilling og bærekraftig forbruk vektlegger imidlertid viktigheten av å inkludere indirekte utslipp (forbruksbasert tilnærming) i klimaarbeidet. Denne studien utforsker derfor hvilke muligheter og utfordringer som oppstår i realiseringen av en forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling i Asker kommune. Dette gjør jeg ved å anvende rammeverket til O'Brien og Sygna (2013) *tre sfærer for transformasjon* som overordnet linse, med en intensjon om å utvikle en helhetlig og kontekstuell forståelse av hvordan dette arbeidet utspiller seg i Asker. Feltarbeidet har bestått av 18 semi-strukturerte intervjuer med aktører fra administrasjonen, politikere, utvalgte samarbeidsaktører og forskere. Som et supplement har jeg også gjennomført deltakende observasjon under interne møter, besøkt et av de lokale initiativene, deltatt på konferanser og nettverkssamlinger, samt analysert diverse sekundærkilder.

Studien har vist hvordan en forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling representerer et utvidet handlingsrom og aktørmangfold i Asker kommune. Studien har også vist hvordan diskursen om den grønne økonomien dominerer blant de kommunale aktørene (den personlige sfære), hvilke implikasjoner dette har for hvordan aktørene oppfatter den eksisterende styringskonteksten og hvordan de navigerer seg innenfor dette handlingsrommet (den politiske sfære), samt hvilke løsninger som oppfattes som logiske og mulige (den praktiske sfære). Indirekte utslipp reduseres i hovedsak til et teknisk anliggende med et fravær av «det politiske», og det stilles i liten grad spørsmål ved de grunnleggende drivkreftene som har forårsaket status quo. Det finnes imidlertid tendenser til at diskursen om nedvekst også er forankret hos noen utvalgte aktører, og at en slik endring i den personlige sfære har hatt stor innvirkning på arbeidet med indirekte utslipp. I tillegg eksisterer det flere potensielle utløsende faktorer for transformasjon. Jeg vil spesielt fremheve hvordan sirkulær økonomi kan fungere som en endringsdiskurs med et potensiale til å diskursivt skille den grønne økonomien fra grønn vekst.

Abstract

Norwegian municipalities have traditionally focused on reducing direct emissions from within their geographical borders (production-based approach), corresponding with both national and international commitments. However, recent literature on climate transitions and sustainable consumption emphasizes the importance of including indirect emissions (consumption-based approach) for climate policy. Therefore, this study explores the possibilities and challenges that occur when applying a consumption-based approach to climate transition in Asker municipality. By using the framework of O'Brien and Sygna (2013) *the three spheres of transformation* as an overall lens, I aim to develop a holistic and contextual understanding of how this process occurs in Asker. The fieldwork consisted of 18 semi-structured interviews with various actors from the municipality administration, politicians, stakeholders, and researchers. In addition, I have conducted participatory observation during internal meetings, visited one of the local initiatives, participated in conferences and network gatherings, and analyzed a selection of secondary data.

This study has shown how a consumption-based approach to climate transition creates an extended space of involved actors and potential policy measures in Asker municipality. This study has also shown how the green economy discourse dominates among the municipal actors (the personal sphere), what implications this has for how the actors perceive the existing governance context and how they navigate within this space (the political sphere), and what type of solutions that are perceived as logical and possible (the practical sphere). Indirect emissions are primarily reduced to a technical issue with an absence of «the political», with little reflections about the fundamental driving forces that have caused the status quo. However, the degrowth discourse is also present among some actors, and related changes in the personal sphere have had significant influence on the efforts to reduce indirect emissions. In addition, there are multiple potential leverage points for transformation. Especially, I want to emphasize how the circular economy can function as a transformative discourse with the potential to discursively separate green economy from green growth.

Forord

Tenk at jeg nå skriver mine aller siste ord som student ved Universitetet i Bergen. På den ene siden er det svært gledelig å skulle sette punktum etter en lang og utfordrende periode med masteroppgaven, spesielt under en global pandemi. Samtidig er det vemodig å innse at tilværelsen som student nå tar slutt, en epoke i livet jeg har elsket kanskje litt unormalt mye.

For det første vil jeg takke Asker kommune for å ha tatt meg imot med åpne armer, stilt opp som informanter, latt meg få ta del i arbeidet deres og delt deres tanker med meg. Selv i en hektisk tid hvor det meste måtte foregå fra hjemmekontoret. Feltarbeidet i Asker har gitt meg en unik innsikt i kommunalt klimaarbeid, en erfaring som vil komme svært godt med når jeg nå skal ta steget videre til Klimaetaten i Bergen kommune. Jeg vil også takke Vestland fylkeskommune for økonomisk støtte til gjennomføringen av prosjektet, og tante og onkel for å ha bistått med husly, mat og gode råd under feltarbeidet.

Videre vil jeg gi en stor takk til mine to veiledere. Takk til Tarje for ditt bidrag i starten av perioden, for at du hjalp meg å finne riktig vei og for å ha vist stor tiltro til prosjektet. Takk til Håvard for dine kloke ord og gode innspill i skriveprosessen (selv i sommerferien), og for at du stadig har beroliget meg med at dette kom til å gå fint. Jeg vil også gi en spesiell takk til resten av CET og Institutt for geografi, for å ha invitert meg inn i et unikt faglig og sosialt fellesskap som har gjort tiden som masterstudent ekstremt lærerik og inspirerende. Takk til alle som har kommet med innspill til oppgaven, og de som har tatt seg tid til å lese gjennom deler av den.

Jeg vil også takke mine fantastiske medstudenter for å ha gjort både studenttilværelsen og skriveprosessen til en (mindre krevende) lek! En spesiell takk til Solveig for endeløse og alltid like givende diskusjoner om livets store spørsmål, og til Edvard for å ha minnet meg på at det er viktig å chillen mellom slagene. Takk til verdens beste geogjeng i 7.etg for mange år med et sterkt sosialt samhold, jeg gleder meg til å fortsette livets eventyr sammen med dere. Takk til mamma og Siri for å ha beroliget meg med at livet er mer enn en masteroppgave. Sist med ikke minst: en stor takk til Arild for at du alltid støtter meg og heier på meg.

Denne masteroppgaven er like mye deres.

Takk for nå UiB!

Kjersti Sollund Heggbro, 1.august 2021

INNHOLDSFORTEGNELSE

1.0 INTRODUKSJON	1
1.1 Problemstilling.....	2
1.2 Oppgavens oppbygging	3
2.0 VÅRT SKJULTE KLIMAFOTA VTRYKK	4
2.1 En produksjonsbasert tilnærming til klimaomstilling	4
2.1.1 Feilaktig bilde av reell fremgang	5
2.1.2 Risiko for karbonlekkasje	5
2.1.3 Neglisjerer miljøbelastningene av forbruk.....	6
2.1.4 Historisk ansvar og sosial rettferdighet.....	6
2.2 En forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling	7
2.2.1 Vestlig overforbruk	8
2.2.2 Usikkerhet knyttet til måling og effekt	9
2.2.3 Politisk gjennomførbarhet.....	9
2.2.4 Økt oppmerksomhet i norsk offentlighet	10
2.3 Kommunen som katalysator for endring	11
2.3.1 Kommunens rolle i klimaarbeid.....	11
2.3.2 Utvidet handlingsrom for kommunalt klimaarbeid.....	12
3.0 TEORETISK RAMMEVERK	14
3.1 Sosial transformasjon: Restrukturering av det moderne samfunn.....	14
3.2 Den praktiske sfære	16
3.2.1 Institusjonalisering av klimaarbeidet	17
3.2.2 Teorien om planlagt atferd.....	18
3.3 Den politiske sfære	20
3.3.1 En nyliberal verden	21
3.3.2 Endrede skillelinjer mellom det offentlige og det private.....	22
3.3.3 Kommune 3.0: En arena for samskaping.....	23
3.3.4 En tilsynelatende vedtatt sannhet.....	25
3.4 Den personlige sfære	26
3.4.1 Grønn økonomi og grønn vekst	27
3.4.2 Er grønn vekst mulig å realisere?.....	29
3.4.3 Nedvekst	30
3.5 Politisk aktørskap og makt	32

3.5.1 En utvidet forståelse av politisk aktørskap	32
3.5.2 Makt i et relasjonelt rom	33
4.0 FORSKNINGSDESIGN OG METODE	35
4.1 Vitenskapsteoretisk tilnærming	35
4.2 Forskningsdesign	36
4.2.1 Kvalitativ casestudie	36
4.2.2 Bakgrunn for valg av case.....	38
4.2.3 Avgrensning i tid, rom og tema	38
4.3 Gjennomføring av feltarbeidet.....	40
4.3.1 Utvalg og informantkategorier.....	40
4.3.2 Semi-strukturerte intervjuer	42
4.3.3 Deltakende observasjon	44
4.3.4 Sekundærkilder	46
4.3.5 Konferanser og nettverkssamlinger	46
4.4 Analyse og tolkning av datamaterialet	47
4.5 Metodiske implikasjoner	48
4.5.1 Datakvalitet	48
4.5.2 Kritisk refleksivitet	49
4.5.3 Etske vurderinger	51
5.0 DET KOMMUNALE HANDLINGSROMMET	52
5.1 Kommunalt klimaarbeid	52
5.2 Kommunens hovedroller	54
5.2.1 Kommunen som demokratisk arena.....	54
5.2.2 Kommunen som tjenesteyter og myndighetsutøver.....	55
5.2.3 Kommunen som samfunnsutvikler av «det gode samfunn»	55
5.3 Begrensninger ved det kommunale handlingsrommet	56
6.0 PRESENTASJON AV STUDIEOMRÅDE	57
6.1 Sammenslåing av kommunene Hurum, Røyken og Asker.....	57
6.2 Klimaplanene til de tidligere kommunene.....	59
6.3 Nye Asker kommune tuftes på FN's bærekraftsmål	59
6.4 Indirekte utslipp i Asker	60
7.0 ANALYSE.....	62
7.1 DEN PRAKTISKE SFÆRE	62
7.1.1 Tiltak rettet mot egen organisasjon	62
7.1.1.1 Ombruk og redesign av møbler og innvendige byggematerialer	62

7.1.1.2 «Sammen mot matsvinn»	64
7.1.1.3 Klimavennlige anskaffelser	66
7.1.1.4 «Det må bli en del av DNA'et»	67
7.1.2 Tiltak rettet mot Askersamfunnet som helhet	69
7.1.2.1 Kommunikasjon som virkemiddel for å skape endring	70
7.1.2.2 Rådgivningstjenester, tilskuddsordninger og nettverkssamarbeid	73
7.1.2.3 Infrastruktur for «bærekraft» og møteplasser for erfaringsutveksling	75
7.2 DEN POLITISKE SFÆRE	80
7.2.1 Klimavennlige anskaffelser på markedets premisser	81
7.2.2 Forbrukerens frihet som grunnleggende rettighet	84
7.2.3 Arena for samskaping: Hvem tar ansvar når «alle» har ansvaret?	88
7.2.4 Et fravær av det politiske	92
7.3 DEN PERSONLIGE SFÆRE	95
7.3.1 Forbruk og indirekte utslipp reduseres i stor grad til et teknisk anliggende	95
7.3.2 «Løsningen ligger i forbrenningsmotoren»	98
7.3.3 «Vi må ut av hamsterhjulet»	101
7.3.4 Sirkulær økonomi som nødvendig endringsdiskurs?	103
8.0 DISKUSJON OG KONKLUSJON	105
8.1 Underproblemstilling 1	105
8.2 Underproblemstilling 2	107
8.3 Underproblemstilling 3	109
8.4 Samspillet mellom sfærene og potensiale for utløsende faktorer	110
8.5 Avsluttende refleksjoner	113
8.5.1 Implikasjoner ved individualisering av ansvar	113
8.5.2 Utvide omfanget av kommunal tjenesteyting?	114
8.5.3 Repolitisere indirekte utslipp: Anerkjenne den romlige dimensjonen	115
8.5.4 Omdømmehåndtering: Konkurransen om å være «best i klassen»?	116
8.5.5 Anerkjenne behovet for harde prioriteringer	116
9.0 LITTERATURLISTE	118
10.0 VEDLEGG	129
10.1 Informasjonsskriv til informantene	129
10.2 Intervjuguide	130

OVERSIKT OVER TABELLER, FIGURER OG BILDER

TABELLER

Tabell 1: Oversikt over informanter	42
Tabell 2: Oversikt over øvrig feltarbeid	45
Tabell 3: Oversikt over konferanser og nettverkssamlinger.....	46
Tabell 4: Oversikt over ulike tiltak rettet mot Askersamfunnet som helhet	70
Tabell 5: Oversikt over konseptideer for OMigjen.....	80

FIGURER

Figur 1: Forskjellen mellom direkte og indirekte utslipp på kommunenivå	12
Figur 2: Tre sfærer for transformasjon	15
Figur 3: Sysselsatte (15-74 år) etter næring	57
Figur 4: Samlet inntekt for husholdningen (før skatt), median (kr)	58
Figur 5: Partiopplutning for Høyre i 2011 og 2015	58
Figur 6: Direkte utslipp i Asker kommune.....	60
Figur 7: De største utslippskildene fra innbyggerne i Asker kommune.....	61

BILDER

Bilde 1: Kontrastene i den nye storkommunen Asker	57
Bilde 2: Redesign av stoler og bord. Nytt trekk, farge og form gir et mer «moderne» preg	63
Bilde 3: Stolben blir til ny resepsjon hos Senter for innovasjon og læring i Asker sentrum	64
Bilde 4: Pionerprosjektet Torvbråten skole	66
Bilde 5: Informasjonsarbeid og kampanjer	72
Bilde 6: FellesSkapet	76
Bilde 7: Omattatt.....	78
Bilde 8: Konseptidé for OMigjen – En arena for bærekraftig forbruk i Asker og Bærum	79

1.0 INTRODUKSJON

Verden befinner seg i en akutt klima- og miljøkrise, og IPCC hevder vi bare er 10 år unna et vippepunkt som gjør det umulig å snu feilstegene knyttet til den menneskeskapt tidsalder Antropocen. Likevel fortsetter klimagassutslippene å øke, og naturen bygges ned og ødelegges. FN's naturpanel trekker frem forbruk som en av de bakenforliggende årsakene til klimaendringer, tap av areal, forurensning og overfiske, og mener det er nødvendig å styre vekk fra paradigmet om økonomisk vekst for å nå målene i Parisavtalen. Samtidig eksisterer det en tydelig romlig fordeling av goder og byrder knyttet til forbruk, og forskningen rettet spesielt et kritisk blitt mot det vestlige overforbruket. Flere påpeker at land i det globale nord har et betydelig ansvar for å redusere det totale forbruksvolumet med tilknyttet energi- og materialbruk. Rammebetingelsene for vårt liv som mennesker, og for alt annet liv på planeten, er allerede i ferd med å gjennomgå dramatiske endringer. Den globale krisen krever umiddelbar handling, og desto lenger vi venter desto verre kan konsekvensene bli.

Parisavtalen baserer seg på en produksjonsbasert tilnærming til klimaomstilling, som innebærer at hvert land har ansvar for klimagasser som fysisk slippes ut innenfor egne landegrenser (direkte utslipp). En slik tilnærming har imidlertid flere begrensninger, og mulighetene for å innføre en forbruksbasert tilnærming får derfor stadig mer oppmerksomhet. Dette innebærer å legge vekt på klimagassutslipp som er tilknyttet forbruket vårt, uavhengig av hvor utslippene skjer (både direkte og indirekte utslipp). I Norge har nasjonale myndigheter uttrykt en skepsis til en slik måte å innrette klimaarbeidet på, og har derfor et avgrenset fokus på direkte utslipp.

I den andre enden av skalaen fremheves kommunene som en sentral aktør i omstillingen til lavutslippssamfunnet, spesielt når det kommer til å initiere endringsprosesser. I den sammenheng har Asker kommune valgt å inkludere indirekte utslipp i det kommunale klimaarbeidet, og representerer følgelig en unik og høyst aktuell case. Forskningen mener kommunenes rolle er todelt: den innebærer å sikre omstilling internt i egen organisasjon med tilhørende ansvarsområder, samt å tilrettelegge for omstilling i lokalsamfunnet. Kommunene kan med andre ord både adressere indirekte utslipp fra egen organisasjon, innbyggerne og det lokale næringslivet. En forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling representerer dermed et utvidet handlingsrom og aktørmangfold i det kommunale klimaarbeidet. Det finnes imidlertid lite forskning som tar for seg realiseringen av en slik tilnærming på lokalt nivå i en norsk kontekst. Formålet med denne studien er derfor å kunne bidra med ny innsikt både til forskningen, den offentlige debatten og til det kommunale klimaarbeidet.

1.1 Problemstilling

Denne studien tar sikte på å utvikle en helhetlig forståelse av følgende hovedproblemstilling:

«Hvilke muligheter og utfordringer oppstår i realiseringen av en forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling på kommunalt nivå?»

Dersom den forbruksbaserte tilnærmingen skal kunne bidra til å sikre at planetens bæreevne ikke overskrides og at klimagassutslipp og ressursbruk fordeles rettferdig, vil det være nødvendig med en dyptgående sosial transformasjon (Alfredsson mfl., 2018). For å besvare hovedproblemstillingen har jeg derfor valgt å legge til grunn O'Brien og Sygna (2013) sitt rammeverk for sosial transformasjon. Rammeverket består av de sfærer: 1) *den praktiske sfære*, 2) *den politiske sfære* og 3) *den personlige sfære*, som representerer hver sin del av en iboende helhet. Haarstad og Rusten (2018) påpeker at det er en krevende oppgave å trekke all denne kompleksiteten inn i enkelte studier, men at forskningen likevel bør ha ambisjoner om å innta et mer helhetlig og overordnet blikk på samfunnsendring. Studien er følgelig inndelt i tre underproblemstillinger som tar utgangspunkt i hver av de tre sfærene for transformasjon.

Underproblemstilling 1, tilknyttet den praktiske sfære:

«Hvilke tiltak gjennomfører Asker kommune for å redusere indirekte utslipp tilknyttet egen organisasjon og fra Askersamfunnet som helhet?»

Underproblemstilling 2, tilknyttet den politiske sfære:

«Hvilke implikasjoner har eksisterende styringskontekst for tiltakene som gjennomføres?»

Underproblemstilling 3, tilknyttet den personlige sfære:

«Hvilke diskurser eksisterer blant de kommunale aktørene knyttet til reduksjon av indirekte utslipp?»

Underproblemstilling 1 er nokså deskriptiv, der jeg ser spesifikt på det praktiske arbeidet med å redusere indirekte utslipp. Underproblemstilling 2 omhandler større systemer og strukturer, og her er hensikten å se nærmere på hvilke implikasjoner nyliberalistiske ideer har for hvordan Asker kommune realiserer en forbruksbasert tilnærming. Underproblemstilling 3 inkluderer diskurser og virkelighetsforståelser, og her vil jeg blant annet se nærmere på hvorvidt diskursene som eksisterer blant de kommunale aktørene i Asker kan knyttes opp mot de eksisterende motpolene grønn økonomi og nedvekst. En grundigere redegjørelse for hva som inngår i hver sfære vil bli presentert i det teoretiske rammeverket.

1.2 Oppgavens oppbygging

Kapittel 2: *Vårt skjulte klimafotavtrykk.* I dette kapittelet vil jeg gi en grundig redegjørelse for forskjellen mellom den produksjonsbaserte tilnærmingen og den forbruksbaserte tilnærmingen, samt avslutte med å gi en introduksjon av kommunens rolle som endringsaktør. Hensikten med dette kapittelet er å begrunne studiens relevans og aktualitet.

Kapittel 3: *Teoretisk rammeverk.* Her presenterer jeg rammeverket til O'Brien og Sygna (2013) som utgangspunkt for å analysere problemstillingene. Hver sfære er videre avgrenset til konkrete teorier og konsepter som er relevante i akkurat denne sammenheng. Avslutningsvis presenterer jeg også politisk aktørskap og makt som et supplement til O'Brien og Sygna (2013).

Kapittel 4: *Forskningsdesign og metode.* I dette kapittelet begrunner jeg vitenskapsteoretisk forankring, utforming av forskningsdesign og valg av case, samt gir en grundig beskrivelse av gjennomføringen av feltarbeidet. Avslutningsvis diskuterer jeg metodiske implikasjoner.

Kapittel 5: *Det kommunale handlingsrommet.* Her gir jeg en kort innføring i rammene for kommunalt klimaarbeid, samt redegjør for kommunens hovedroller som 1) demokratisk arena, 2) tjenesteyter og myndighetsutøver og 3) samfunnsutvikler av «det gode samfunn». En slik redegjørelse av kontekst er nødvendig for å kunne forstå det kommunale handlingsrommet.

Kapittel 6: *Presentasjon av studieområde.* I dette kapittelet presenterer jeg Asker kommune, den nye storkommunen bestående av de tidligere kommunene Hurum, Røyken og Asker. Her legger jeg spesielt vekt på å presentere hvordan indirekte utslipp er forankret i klimaarbeidet.

Kapittel 7: *Analyse.* Her presenteres og diskuteres det empiriske datamaterialet fra feltarbeidet. Analysen er delt inn etter de tre sfærene for transformasjon: 7.1) den praktiske sfære, 7.2) den politiske sfære, og 7.3) den personlige sfære.

Kapittel 8: *Diskusjon og konklusjon.* I dette kapittelet vil jeg besvare hovedproblemstillingen ved å gi en oppsummering av analysens tre deler. Deretter vil jeg avslutte med en mer overordnet diskusjon, derav sammenhengen mellom de tre sfære og potensielle utløsende faktorer for sosial transformasjon, samt komme med noen egne avsluttende refleksjoner.

2.0 VÅRT SKJULTE KLIMAFOTAVTRYKK

2.1 En produksjonsbasert tilnærming til klimaomstilling

«Laveste utslipp i Norge på 27 år» var overskriften til Regjeringens pressemelding da SSB sine utslippstall for 2019 ble lansert i juni 2020. «Vi ser at klimapolitikken virker» konkluderte klima- og miljøminister Sveinung Rotevatn (Regjeringen, 2020). Utslippene utgjorde om lag 50 millioner tonn CO₂-ekvivalenter i 2019, som er en nedgang på 3,4 % sammenlignet med referanseåret 1990 (Engedal, 2020). Utslippstallene omfatter klimagasser som fysisk slippes ut innenfor Norges geografiske område (direkte utslipp), der de største utslippskildene kommer fra olje- og gassutvinning, industri og veitrafikk (Storbråten, 2020). Regjeringen er forpliktet til å redusere disse utslippene med minst 50% innen 2030 som en del av Parisavtalen (St.meld. nr.13). De internasjonale forpliktelsene baserer seg på det geografiske prinsippet, som innebærer at hvert land har ansvar for sine direkte utslipp (Wang mfl., 2018). Dette er den mest konvensjonelle metoden for å måle klimagassutslipp, og ble utviklet av United Nations Framework Convention on Climate Change (Helm mfl., 2007).

Aktørene som sto bak metoden var i hovedsak industrialiserte land, og utviklingen skjedde i forbindelse med implementeringen av Kyotoprotokollen fra 1997, en av forgjengerne til Parisavtalen. Metoden legger betingelsene for hvem som har ansvar for hvilke utslipp, og dermed også hvilke innsatsområder myndighetene fokuserer på (Helm mfl, 2007; All og Hille, 2010). En ansvarsfordeling som baserer seg på det geografiske prinsippet gjør at utslipp knyttet til import og eksport av varer og tjenester ikke faller inn under nasjonens forpliktelser (Wang mfl., 2018). Det samme gjelder utslipp knyttet til internasjonal luftfart og shipping. Ansvar følger i hovedsak produksjonen og de direkte utslippene som stammer fra private virksomheter, og omtales derfor som en produksjonsbasert tilnærming (Westskog mfl, 2018). En bred anerkjennelse av denne tilnærmingen har ført til at nasjonal og internasjonal klimapolitikk historisk sett har basert seg på utslipp som er direkte relatert til produksjonen (Peters og Hertwich, 2008; All og Hille, 2010; Steininger mfl., 2018). En naturlig følge er også at lokal klimapolitikk tradisjonelt sett har adaptert samme tilnærming, og norske fylkeskommuner og kommuner er formelt sett forpliktet til å arbeide med de direkte utslippene innenfor sine respektive geografiske grenser (Statlige planretningslinjer for klima- og energiplanlegging og klimatilpasning, 2018, punkt 3.1a). Begrensningene ved den produksjonsbaserte tilnærmingen til klimaomstilling har riktignok fått stor oppmerksomhet i forskningen de siste 20-årene (Munksgaard og Pedersen, 2001; Peters and Hertwich, 2008; Aall og Hille, 2010; Isenhour og

Feng, 2016; Liu mfl., 2017; Grubb mfl., 2020; Tukker mfl., 2020). Jeg har forsøkt å samle det jeg oppfatter som de mest sentrale argumentene:

2.1.1 Feilaktig bilde av reell fremgang

Den mest grunnleggende kritikken mot den produksjonsbaserte tilnærmingen dreier seg om følgene av globalisering og internasjonal handel. Utviklede land har i økende grad offshoret store deler av den karbonintensive og ressurskrevende produksjonen til andre deler av verden, som regel til utviklingsland der det er tilgang på rimelig arbeidskraft og et mangfold av naturressurser. Her stilles det gjerne også færre og mildere krav til produksjonen, for eksempel knyttet til arbeidsvilkår og forurensning (Peters og Hertwich, 2008; Sato, 2014; Alfredsson mfl., 2018; Mathai mfl., 2021). På den måten kan selskapene oppnå konkurransefordeler på markedet og økt profitt, i tillegg til at landets direkte utslipp reduseres. Ofte skjer dette i kombinasjon med økt import av forbruksvarer som resulterer i at det totale forbruksnivået, og følgelig også utslippsnivået, fortsetter å øke (Liu mfl., 2017; Tukker mfl., 2020). Når land som for eksempel Norge rapporterer om reduserte klimagassutslipp etter den produksjonsbaserte tilnærmingen, hevder Isenhour (2019) det gir et villedende inntrykk av den reelle fremgang i klimaarbeidet.

2.1.2 Risiko for karbonlekkasje

En konsekvens av endringer i den romlige organiseringen av produksjonsrelasjoner, er at det globale utslippsnivået fortsetter å øke. Dette skjer når vestlige selskaper kan opprettholde, og i verste fall øke, en svært karbonintensiv produksjon i land med begrensede reguleringer, en situasjon definert som svak karbonlekkasje (Isenhour, 2019). Utslippene reduseres altså ikke, de bare relokaliseres. En ideell situasjon vil derimot være såkalt sterk karbonlekkasje, som på den andre siden representerer en situasjon med reelle utslippsreduksjoner der det ikke eksisterer noen skjulte utslipp tilknyttet internasjonal handel (Kammerlander mfl., 2020). Blant områdene i verden med størst andel av direkte utslipp, er den generelle trenden en utslippsnedgang i USA og EU, og en utslippsvekst i Kina og India (Andreassen og Rønningsbakk, 2019). De globale produksjonsrelasjonene er riktignok langt mer komplekse enn en slik forenklet Nord-Sør fremstilling som tilsier at utviklede land er forbrukere og utviklingsland er produsenter (Liu mfl., 2017). Men i en global skala er likevel den overordnede tendensen at land i det globale nord er netto karbon importører, og er derfor et viktig utgangspunkt for diskusjon (Peters og Hertwich, 2008). Til slutt er det viktig å påpeke følgene av koronapandemien, som har gitt en rekordnedgang i de globale utslippene i 2020. Forskere ved CICERO tror imidlertid nedgangen er midlertidig, og at utslippene vil fortsette å stige i 2021 (Rønningsbakk, 2020). Risikoen for

karbonlekkasje gjør derfor at den produksjonsbaserte tilnærmingen alene ikke er effektiv nok for å redusere det totale utslippsnivået (Isenhour, 2019).

2.1.3 Neglisjerer miljøbelastningene av forbruk

En annen kritikk mot den produksjonsbaserte tilnærmingen, omhandler hvordan et utelukkende fokus på produksjonssiden neglisjerer miljøbelastningene av forbruket (Liu mfl, 2017). På samme måte som den produksjonsbaserte tilnærmingen gir en risiko for karbonlekkasje, åpner den for forskyving av negative eksternaliteter og miljøbelastning. Offshoring av produksjonen gir utviklede land konkurransefordeler og økt profitt gjennom rimelig tilgang på naturressurser, uten å måtte ta de reelle kostnadene for de negative miljøbelastningene som er tilknyttet produksjonen (Móznér, 2013). På den måten blir overforbruk av natur eksportert til utviklingsland, som må ta konsekvensene dette medfølger (Hessen, 2020). Jorgenson (2016) viser for eksempel hvordan land som eksporterer store deler av naturressursene til land i det globale nord, for det første har større risiko for miljøbelastninger i form av blant annet avskoging, tap av biologisk mangfold og industriell vannforurensning. I tillegg har de et lavere forbruk og utslippsnivå per innbygger, sammenlignet med landene de eksporterer til. Det eksisterer med andre ord en ujevn romlig fordeling av naturressurser (Givens mfl., 2019). Mayer og Haas (2016) synliggjør dette skillet med å vise til hvordan utviklede land fra Vest-Europa og USA er de som har vært mest avhengige av import av materialer, samtidig som de har unngått større miljøbelastning innenfor egne landegrensener. Hornborg og Martínez-Alier (2016) viser derfor til et bredt spekter av forskning som hevder utviklede land har en økologisk gjeld til utviklingsland. En produksjonsbasert tilnærming til klimaomstilling, neglisjerer derfor miljøbelastningene av forbruk, samt bidrar til å opprettholde den ujevne romlige fordelingen av naturressurser (Móznér, 2013; Liu mfl., 2017).

2.1.4 Historisk ansvar og sosial rettferdighet

Argumentene ovenfor har en betydelig sosial dimensjon ved seg. Klimaendringer og romlig sosial ulikhet er unngåelig knyttet sammen, både når det gjelder hvem som bidrar til de globale utslippene og hvem som lider av påfølgende konsekvenser (Hubacek mfl. (2017). Wei mfl. (2012) har estimert at utviklede land har stått for nærmere 60-80% av bidraget til global oppvarming siden førindustriell tid. Land i det globale nord har også tjent gode penger på å dominere internasjonal handel, og i 2020 hadde den rikeste 1% av verdens befolkning mer rikdom sammenlignet med 6.9 milliarder mennesker (Coffey mfl., 2020). Hubacek mfl. (2017) mener dagens globale kontekst kjennetegnes av store inntektsforskjeller og «karbonulikhet», og det eksisterer med andre ord en tydelig romlig sosial ulikhet. Afionis mfl. (2017) påpeker at

utviklingsland like fullt bør få samme mulighet til å øke sin levestandard uten å ta byrden knyttet til utslippsreduksjoner. Derfor er det flere forskere som viser til hvordan en produksjonsbasert tilnærming ikke tar høyde for det historiske ansvaret til utviklede land (Roberts og Parks, 2007; Isenhour og Feng, 2016; Liu mfl., 2017; Hickel og Kallis, 2020).

Videre har forskjeller i lønnskostnader vært en sentral drivkraft for globaliseringen (Simas mfl., 2014; Lessenich, 2019), noe som gjør det nødvendig å rette blikket mot sosial rettferdighet. En stor andel av befolkningen i det globale sør har et utilstrekkelig lønnsnivå og svært dårlige arbeidsvilkår, og det anslås at nærmere 152 millioner barn i verden er utsatt for barnearbeid (ILO, 2017). Dårlige arbeidsvilkårene kan potensielt få fatale konsekvenser, som da tekstilfabrikken Rana Plaza i Bangladesh kollapset i 2013, og 1134 arbeidere omkom og rundt 2500 ble skadet (Barstad, 2016). På lignende fabrikker produseres det for eksempel klær for den norske kleskjeden Cubus (Varner, 2020), og de lave lønnskostnadene gjør at nordmenn kan kjøpe t-skjorter for en 50-lapp. For å sette ytterpunktene i den globale ulikheten på spissen: Norges nest rikeste mann Kjell Inge Røkke (bosatt i Asker) hadde i 2019 en formue på 19,4 milliarder kroner (Bakken mfl., 2020). Det samme året levde ca 8.2 % av verdens befolkningen i ekstrem fattigdom, der de måtte klare seg på under 20 kroner om dagen. På grunn av koronapandemien er tallet ventet å stige, og land i sørlige Asia og Afrika sør for Sahara vil antakelig oppleve den største økningen (FN, 2020). FN's naturpanel anslår også at det er de fattigste menneskene som er mest sårbare for klimaendringer, spesielt knyttet til ekstremvær og redusert matsikkerhet (IPBES, 2020). Isenhour (2019) mener den produksjonsbaserte tilnærmingen skaper et falskt skille mellom global produksjon og forbruk, to systemer som er fundamentalt sammenknyttet. Den sterke romlige arbeidsdelingen mellom det globale nord og det globale sør gjør at den produksjonsbaserte tilnærmingen er problematisk. Derfor er det behov for å adressere de sosiale aspektene ved det vestlige forbruksnivået (Hubacek mfl., 2017).

2.2 En forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling

I lys av argumentene presentert ovenfor, har et mangfold av forskere diskutert mulighetene for en forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling (All og Hille, 2010; Bulkeley, 2013; Mozner, 2013; Westskog mfl., 2018; Wang mfl., 2018, Duus-Otterström og Hjorthen, 2019; Ottelin, 2019; Kammerlander mfl, 2020; Grubb mfl., 2020; Hessen, 2020). I en forbruksbasert tilnærming inkluderes klimagassutslipp tilknyttet et produkt eller en tjeneste, uavhengig av hvor utslippene faktisk slippes ut geografisk. Ansvaret for utslippsreduksjoner tillegges dermed forbrukeren fremfor produsenten, og alle utslipp (både direkte og indirekte) som skjer gjennom hele verdikjeden inkluderes: utvinning av råvarer, transport, videreforedling, distribusjon og

avfallshåndtering. En slik tilnærming kan også omtales som klimafotavtrykk eller livssyklusperspektiv, og innebærer at utslipp knyttet til import og eksport blir en del av det overordnede regnskapet. Dette får naturligvis stor innvirkning på både ansvarsfordeling og prioritering av ulike tiltak (Wang mfl.,2018; Westskog mfl., 2018). Oppsummert innebærer en forbruksbasert tilnærming et klimaregnskap som inkluderer forbruksrelaterte klimagassutslipp, samt et tilknyttet ansvar og tiltak rettet mot disse utslippene (Wang mfl., 2018).

Videre påpeker Isenhour og Feng (2016) hvordan en forbruksbasert tilnærming støtter argumentene om at den vestlige velstanden og livsstilen opprettholdes gjennom å offshore utslipp, og ved å forbruke produkter med et kunstig lavt prisnivå. På den måten gir det samtidig begrensede muligheter til mennesker i det globale sør som på en annen side kan ha behov for et økt forbruksnivå. Ideen med en forbruksbasert tilnærming er derfor at det vil kunne gi et mer korrekt bilde av utviklede lands fremgang i klimaarbeidet, redusere risikoen for karbonlekkasje, samt i større grad kunne sikre at utviklede land tar økologisk gjeld, historisk ansvar og sosial rettferdighet i betraktning (Peters og Hertwich, 2008; Mozner, 2013; Isenhour og Feng, 2016). Vestlige land må derfor øke ambisjonsnivået fra å utelukkende arbeide med de direkte utslippene, til også å anerkjenne indirekte utslipp (Isenhour, 2019). Westskog mfl. (2018) fremhever også at den produksjonsbaserte og den forbruksbaserte tilnærmingen ikke nødvendigvis må sees på som ekskluderende, men at de med fordel kan anvendes samtidig og på den måten supplere hverandre. Wood mfl. (2020) deler denne oppfatningen, og mener at klimapolitikken bør ta hensyn til klimautslipp fra både produksjon- og forbrukssiden.

2.2.1 Vestlig overforbruk

Den forbruksbaserte tilnærmingen til klimaomstilling bør sees i sammenhengen med den nærliggende forskningen om bærekraftig forbruk. Dette er et konsept som har vært en del av den internasjonale politiske agendaen de siste 30 årene, og må sees på som en del av metadiskursen om bærekraftig utvikling (Lorek og Fuchs, 2019). Bærekraftig forbruk har tradisjonelt omhandlet promoteringen av «grønnere» produkter til forbrukeren (se kap 3.4.1). Den nyeste forskningen om bærekraftig forbruk retter imidlertid et kritisk blikk mot det de omtaler som et ikke-bærekraftig forbruksnivå eller overforbruk, spesielt i det globale nord (Warde, 2017; Alfredsson mfl., 2018; Anantharaman, 2018; Lorek og Fuchs, 2019; Middlemiss, 2019; Spangenberg og Lorek, 2019; Mathai mfl., 2021). Kort fortalt ansees det globale forbruksnivået som ikke-bærekraftig fordi nivået allerede har overgått planetens bæreevne, og fordi godene er svært ujevnt fordelt. En reduksjon av det totale forbruksnivået av varer og tjenester vil også være helt prekært for å nå målene i Parisavtalen (Alfredsson mfl.,

2018). Lorek og Fuchs (2019) mener derfor at politikken må ta sikte på å aktivt redusere *forbruksvolum*, og den tilknyttede energi- og materialbruken. Det å rette fokuset mot å redusere det totale forbruksnivået, fremfor et begrenset fokus på «grønnere» produkter, omtales av Lorek og Spangenberg (2014) som «sterk bærekraftig forbruk». Isenhour (2019) mener det ligger et betydelig ansvar hos nasjoner i det globale nord, og at det i hovedsak er her forbruksreduksjonene er nødt til å skje. Dette forutsetter en grunnleggende diskusjon om menneskelige behov, om hvilket forbruksnivå og hvilke materielle goder som er nødvendig for å leve et godt liv (Spangenberg og Lorek, 2019). Like viktig er det å ta stilling til *hvem* som skal leve et godt liv, og på hvilken bekostning (Lessenich, 2019).

2.2.2 Usikkerhet knyttet til måling og effekt

Det er riktignok også utfordringer knyttet til den forbruksbaserte tilnærmingen. Grubb mfl. (2020) fremhever blant annet at det er har vært lite fokus på forbrukssiden i klimapolitikken, spesielt fordi tematikken er såpass kompleks. Jakob mfl. (2014) mener at det ikke finnes noen garanti for at en forbruksbasert tilnærming vil gi en større reduksjon i klimautslipp, og at det eksisterer usikkerhet knyttet til hvor effektiv en slik tilnærming vil være. De påpeker også at selv om et land bestemmer seg for å måle de forbruksbaserte utslippene, er det heller ingen garanti for at de faktisk handler i tråd med målene. Afionis mfl. (2017) viser til at den produksjonsbaserte tilnærmingen har blitt foretrukket fordi den er enklere og mer håndterlig sammenlignet med den forbruksbaserte tilnærmingen, noe som henger sammen med at de globale verdikjedene knyttet til forbrukssiden er såpass komplekse. Dermed blir det også svært utfordrende å skulle anslå det faktiske omfanget til forbruksrelaterte utslipp (Westskog mfl., 2018), like fullt å kvantifisere effekten av slike tiltak (Grubb mfl., 2020). Tukker mfl. (2020) mener likevel det er fullt mulig å implementere alternative metoder for å måle klimagassutslipp.

2.2.3 Politisk gjennomførbarhet

Ideen om å skulle rette klimapolitikken over på forbruket kan videre oppfattes som kontroversielt og dermed politisk utfordrende å realisere (Jakob mfl., 2014; Grasso, 2016; Afionis mfl., 2017, Lorek og Fuchs, 2019, Isenhour, 2019; Grubb mfl., 2020), med andre ord at sannsynligheten for å oppnå tilstrekkelig demokratisk støtte i befolkningen er lav (van den Bergh, 2011). Lininger (2015) viser til at politisk aksept i hovedsak avgjøres av hvorvidt politikere og sivilsamfunnet opplever tiltaket som rettferdig, ikke nødvendigvis at tiltaket dekker noen form for abstrakte kriterier om hva som er rettferdig. I norsk sammenheng fremstår det å skulle redusere nordmenns forbruk som nokså politisk betent. Da utredningen «Et klimavennlig Norge» ble lagt frem i 2006 (NOU 2006: 18), skrev utvalget følgende: «En radikal

omlegging av norsk livsstil i en mer klimavennlig retning ville kunne redusere framtidige utslipp mye. Utvalget har likevel ikke valgt å anbefale dette, blant annet fordi vi mener det vil være en umulig politisk oppgave å realisere.» (s.11). Her gir de en eksplisitt anerkjennelse av relasjonen mellom norsk forbruk og klimautslipp, samtidig som de velger å unngå videre diskusjon om mulige virkemidler. Hessen (2020) beskriver dagens rådende politiske landskap slik: «Tanken om at burde redusere forbruket, blir likevel fortsatt ansett som sekterisk, bakstreversk og framfor alt virkelighetsfjern – ja strengt tatt umulig i en vekstbasert økonomi.» (s.65). Dermed vil det være interessant å se nærmere på hvordan en forbruksbasert tilnærming utspiller seg i virkeligheten. I en global skala vil en formalisering av en slik tilnærmingen også kunne gi utfordringer knyttet til internasjonale avtaler og regelverk, suverenitetsprinsippet og administrativ gjennomføring (Grubb mfl. (2020). Siden denne oppgaven tar utgangspunkt i en lokal skala, vil jeg ikke gå nærmere inn på disse utfordringene.

2.2.4 Økt oppmerksomhet i norsk offentlighet

Det siste året har diskusjonen om en forbruksbasert tilnærming fått økt oppmerksomhet i norsk offentlighet. Sommeren 2020 skrev leder av Fremtiden i våre hender, Anja Bakken Riise, at Norge bør innføre et forbruksbasert klimaregnskap (Titland og Henmo, 2020). Utsagnet skapte debatt om hvilke typer utslipp vi egentlig bør ta ansvar for, og hvorvidt det er nødvendig med et økt fokus på forbruket vårt (Nationen, 2020; Aftenposten, 2020; Sprenger, 2020). I januar 2021 lanserte NRK tv-serien «Sløsesjokket», der de problematiserer konsekvensene av norsk overforbruk (Fauske, 2021). Samme måned lanserte Fremtiden i våre hender et eget forbruksbasert klimaregnskap for Norge utarbeidet i samarbeidet med Asplan Viak (Steen-Olsen mfl., 2021). Statssekretær i Klima- og miljødepartementet, Mathias Fisher (V), var derimot ikke interessert i å innføre et slikt klimaregnskap, og kommenterte at «Staten Norge har ansvar for utslippene på norsk territorium» (Mork og Nesse, 2021). Noen måneder senere kom nyheten om et rødgrønt (Ap, SV, MDG og Rødt) ønske om klimaregnskap på forbruk (Lydersen, 2021), et forslag som ventes å bli en del av en eventuell regjeringsforhandling i forbindelse med stortingsvalget høsten 2021 (Bjartnes, 2021). Venstre har også programfestet et forbruksbasert klimaregnskap (Venstre, 2021). Dette illustrerer hvor aktuelt det er å se nærmere på en forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling i en norsk kontekst akkurat nå.

2.3 Kommunen som katalysator for endring

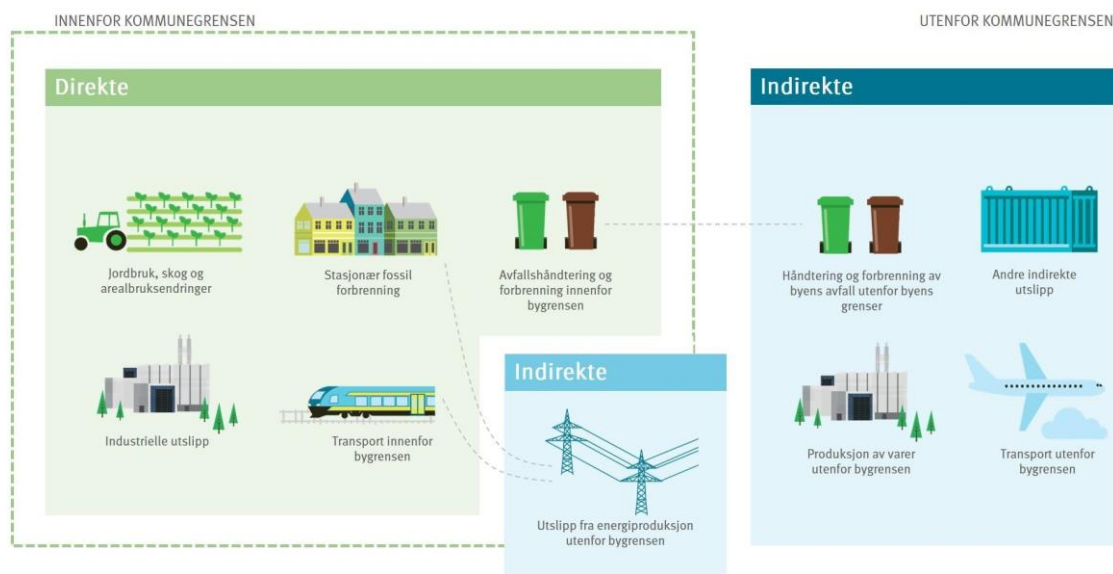
2.3.1 Kommunens rolle i klimaarbeid

Selv om klimaendringer i overordnet betydning er et globalt fenomen, må det like fullt forstås som noe lokalt, ettersom årsakene og konsekvensene både har en global og en lokal dimensjon. Dermed er det avgjørende at klimaendringene håndteres på alle styringsnivåer (All mfl., 2007). De siste årene har kommunenes rolle i klimaarbeidet fått stor oppmerksomhet i forskningen (Wang mfl., 2018; Kasa mfl., 2018; Amundsen mfl., 2018; Amundsen og Westskog mfl., 2018; Westskog mfl., 2018). Amundsen og Westskog (2018) hevder kommunen kan ha en betydelig rolle i omstillingen til lavutslippssamfunnet, og påpeker blant annet at deres rolle er todelt: Den handler både om å sikre omstilling internt i egen organisasjon og tilhørende ansvarsområder, men også å tilrettelegge for omstilling i lokalsamfunnet. Kommunens rolle kan videre deles inn i tre hovedroller: 1) kommunens som demokratisk arena, 2) kommunen som tjenesteyter og myndighetsutøver, 3) kommunen som samfunnsutvikler av «det gode samfunn» (Jacobsen, 2020). Samlet sett gjør disse rollene kommunen til en helt sentral samfunnsaktør i klimaarbeidet, og kan fungere som en potensiell «katalysator» for å skyve utviklingen av samfunnet i retning lavutslippssamfunnet (Amundsen og Westskog, 2018).

Kommunen kan med andre ord fungere som en viktig endringsaktør, noe som også henger sammen med forståelsen av kommunen som en innovativ aktør. Kommunalt utviklings- og innovasjonsarbeid skjer som regel «nedenfra-og-opp», for eksempel ved at et problem eller et potensiale identifiseres lokalt. Det kan både drives frem av lokale ildsjeler, eller bestå av en sammensetning av offentlige og private aktører på tvers av ulike sektorer (Aarsæther, 2014). Når nyskapende arbeid spres utover kommunegrensene og imiteres og tilpasses av andre kommuner, har det potensiale til å bli viktig for samfunnet som helhet (Teigen mfl., 2013). Wang mfl. (2018) påpeker at det i liten grad eksisterer ferdige løsninger på hvilke typer omstillingstiltak som kan realiseres, og på hvilken måte dette bør skje. Kommunens står derfor i særstilling når det kommer til mulighetene for å initiere prosesser som kan skape nødvendige endringer i samfunnet. De har også mulighet til å ta initiativ til utforming av virkemidler og sende signaler «oppover» i styringshierarkiet til nasjonale og internasjonale myndigheter (Aall mfl., 2007). Bergen kommune vedtok for eksempel klimamål før nasjonale myndigheter, noe som illustrer hvordan kommunene kan fungere som forkjempere. Gjennom åpne og demokratiske prosesser mener Wang mfl. (2018) at kommunene har handlingsrom til å rette den politiske dagsorden mot til dels radikalt nye løsninger. Oppsummert både kan – og bør – kommunene fungere som frontfigurer i omstillingen til lavutslippssamfunnet (Kasa mfl., 2018).

2.3.2 Utvidet handlingsrom for kommunalt klimaarbeid

Som nevnt innledningsvis har også det kommunale klimaarbeidet i hovedsak basert seg på den produksjonsbaserte tilnærmingen. Mulighetene for å etablere en forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling på kommunenivå er derimot ingen ny idé, og ble blant annet mye diskutert på starten av 2000-tallet (All og Norland, 2002; Vevatne mfl., 2005; All mfl., 2007; Hille mfl., 2008). Diskusjonen har imidlertid blomstrer opp de siste årene, der blant annet Wang mfl. (2016/2018), Westskog mfl., (2018) og All (2020) eksplisitt har tatt til orde for en forbruksbasert tilnærming i norske kommuner. Wang mfl. (2018) uttrykker behovet for å «tenke globalt, men handle både lokalt og globalt», og at det derfor er nødvendig å legge det samlede klimagassutslippet (både direkte og indirekte utslipp) til grunn for omstillingsarbeidet. Denne rapporten var utgangspunktet for opprettelsen av nettverket «Kortreist kvalitet», et nettverk med intensjon om å være et foregangsnettverk for kommunalt klimaarbeid (Kortreist kvalitet, 2020). Her er Asker kommune en av de 11 deltakerne. Nettverket ble blant annet opprettet fordi forskerne mener det er et behov for å kommunisere at en forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling er vesentlig for å nå klimamålene (Kortreist kvalitet, 2020). I forbindelse med høringsrunden til Klimakur 2030, en statlig utredning om tiltak og virkemidler for utslippsreduksjoner, etterlyste kommunene mer fokus på indirekte utslipp, forbruk og sirkulær økonomi (Miljødirektoratet, 2020). Oppsummert vitner dette om at kommunenes relevans i denne sammenhengen er svært stor, og at det eksisterer en økt interesse for temaet. Figur 1 viser en forenklet oversikt over forskjell mellom direkte og indirekte utslipp på kommunenivå:

Figur 1: Forskjellen mellom direkte og indirekte utslipp på kommunenivå. Kilde: KlimaOslo, u.å.

Den forbruksbaserte tilnærmingen legger til grunn at omstillingstiltak ikke bør begrenses til de direkte utslippene som skjer innenfor kommunens grenser, og at kommunene også bør adressere de indirekte utslippene som kan knyttes til både 1) kommunens egen virksomhet, 2) kommunens innbyggere og 3) det lokale næringslivet (Wang mfl., 2018). De indirekte utslippene kan for eksempel være knyttet til matproduksjon på Vestlandet (innenfor landegrensene) eller flyreiser til Spania (utenfor landegrensene). I mange tilfeller vil det dreie seg om en kombinasjon, der for eksempel byggematerialer produseres i utlandet, også transporteres gjennom nabokommuner før de brukes i byggingen av en ny barneskole lokalt. Videre mener Westskog mfl. (2018) at den forbruksbaserte tilnærmingen representerer et utvidet handlingsrom for kommunene, ettersom et fokus på forbruk involverer flere av aktivitetene som foregår i lokalsamfunnet sammenlignet med den produksjonsbaserte. Temaområdene bygg, transport og mat er blant annet foreslått som nyttige inngangsporter ettersom de står for en betydelig andel av de indirekte utslippene fra kommunens virksomhet, innbyggere og lokale næringsliv (Wang mfl., 2016). Det vil også være fornuftig å inkludere en kategori bestående av «annet forbruk», derav klær, møbler, elektronikk etc. (Dubois mfl., 2019). En slik tilnærming vil dermed gjøre det like viktig for kommunen å tilrettelegge for ombruk av møbler (reduert forbruk), som å tilrettelegge for sykkelveier (reduert biltrafikk). Samtidig vil det i større grad involvere aktører fra hele lokalsamfunnet, fremfor å i hovedsak ha fokus på aktørene som kan knyttes til lokal industri og veitrafikk (Westskog mfl., 2018). Dermed er ikke bare handlingsrommet utvidet, men også aktørmangfoldet.

Selv om mange av tiltakene som allerede eksisterer i norske kommuner kan sies å påvirke de indirekte utslippene (Westskog mfl., 2018), har det likevel ikke vært vanlig med et eksplisitt og systematisk fokus på forbruk og indirekte utslipp, som en forbruksbasert tilnærming forutsetter (Aall mfl., 2007; Wang mfl., 2016). Her skiller imidlertid Asker kommune seg ut. Både i den vedtatte kommuneplanens samfunnsdel, og i forslaget til ny klimaplan, har kommunen eksplisitt uttrykt at de ønsker å satse på forbruk og indirekte utslipp. Dette arbeidet har også blitt frontet i en rekke forum de siste to årene: nettsider, sosiale medier, konferanser, nettverkssamlinger, podkaster, webinarer m.m. Nasjonale myndigheter legger på sin side fortsatt til grunn en produksjonsbasert tilnærming, og dette initiativet kommer derfra fra kommunen selv. På den måten utgjør Asker kommune en unik og svært aktuell case, og er følgelig valgt som utgangspunktet for denne studien. En grundigere redegjørelse for valg av konkret case vil bli gitt i kapittel 4.2.2, og en presentasjon av Asker kommune som studieområde vil bli gitt i kapittel 6.

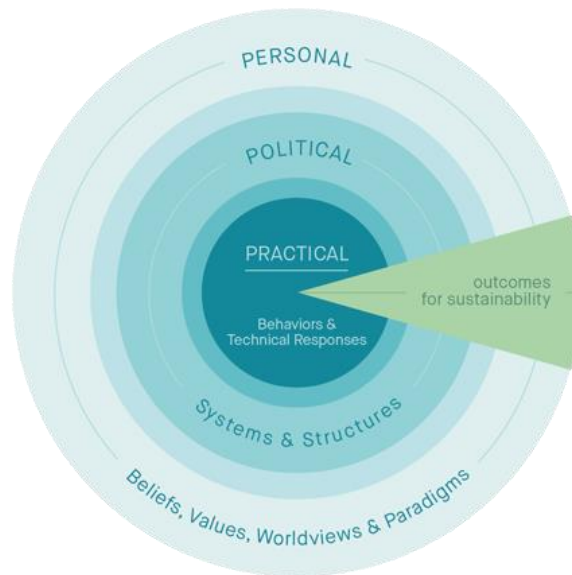
3.0 TEORETISK RAMMEVERK

3.1 Sosial transformasjon: Restrukturering av det moderne samfunn

Det teoretiske rammeverket for denne studien er valgt på bakgrunn av argumentet om at klimaendringer er en kompleks *sosial* utfordring (O'Brien, 2018), og at dersom den forbruksbaserte tilnærmingen skal kunne fungere etter gitt hensikt – å sikre at planetens bæreevne ikke overskrides og at klimagassutslipp og ressursbruk fordeles rettferdig – vil det være nødvendig med en dyptgående sosial transformasjon (Alfredsson mfl., 2018). Sosial transformasjon innebærer en omfattende restrukturering av det moderne samfunn som helhet, og må derfor forstås som noe mer enn teknologiske og inkrementelle endringer (Feola, 2015). Dette henger sammen med at klimaendringer i all hovedsak har blitt behandlet som et teknisk anliggende, noe som blant annet henger sammen med ideen om økologisk modernisering (jf. kap 3.4.1). Omstillingen til lavutslippssamfunnet må derimot sees på som en gjennomgripende og fundamental endringsprosess (Haarstad og Rusten, 2018). Hva som inngår i transformasjon kan imidlertid ha ulik betydning for ulike aktører, og det kan være uklart hva som må endres og hvorfor (O'Brien, 2011). O'Brien (2018) påpeker samtidig at alvoret i dagens globale utfordringer gjør det nødvendig med en *tilsiktet* sosial transformasjon, som medfører å stille spørsmål ved de grunnleggende drivkreftene som har forårsaket status quo (O'Brien, 2011).

O'Brien og Sygna (2013), etter inspirasjon fra Sharma (2007), har utviklet et verktøy for å analysere sosial transformasjon kalt *tre sfærer for transformasjon*. I dette rammeverket er hensikten å integrere det Heifetz mfl. (2009) omtaler som tekniske problemer og adaptive utfordringer (Heifetz mfl., referert i O'Brien, 2018). Tekniske problemer håndteres best ved hjelp av innovasjon, fornyet kunnskap og bedre administrering, som i all hovedsak handler om å gjøre noe bedre eller mer effektivt (O'Brien og Selboe, 2015). Selv om tekniske problemer kan være kompliserte, har mennesker visst seg å være dyktig til å løse tekniske problemer, noe som har gitt stor optimisme og tro på teknologiske løsninger. En slik tilnærming har derimot en tendens til å ignorere bakenforliggende strukturer, konflikter og motsetninger (O'Brien, 2018). Adaptive utfordringer handler på en annen side om å finne alternative måter å forstå både problemet og løsningen. Det eksisterer som regel tekniske aspekter også i adaptive utfordringer, men forskjellen ligger i å anerkjenne den *personlige* og den *politiske* dimensjonen ved utfordringen (O'Brien, 2018). Adaptive utfordringer er derfor sterkt knyttet til virkelighetsforståelse, vaner og prioriteringer, og kan følgelig ikke reduseres til noe som kan endres gjennom ekspertisebasert ledelse. Å adressere adaptive utfordringer handler kanskje mindre om å faktisk gjøre noe, og mer om å stille spørsmål ved eller forkaste etablerte måter å

gjøre ting på (O'Brien og Selboe, 2015). Dersom endring begrenses til å fokusere på tekniske problemer uten å adressere de større systemene og strukturene, kan nye praktiske løsninger potensielt skape utilsiktede utfall og skape nye problemer (O'Brien og Sygna, 2013). De tre sfærene for transformasjon ønsker derfor å integrere både den praktiske, den politiske og den personlige dimensjonen ved sosial transformasjon:

Figur 2: Tre sfærer for transformasjon. Kilde: O'Brien og Sygna 2013, inspirert av Sharma 2007

Rammeverket består av 1) den praktiske sfære, 2) den politiske sfære og 3) den personlige sfære, som representerer hver sin del av en iboende helhet (O'Brien og Sygna, 2013). En slik kombinasjon er inspirert av integrasjonsteori, som anerkjenner at atferd, systemer og opplevelser er gjensidig knyttet sammen (O'Brien, 2018). Eksisterende virkelighetsforståelser (den personlige sfære) påvirker hvordan systemer og strukturer (den politiske sfære) utformes og oppfattes, samt hvilke type løsninger (den praktiske sfære) som anses som mulige (O'Brien og Sygna, 2013). Haarstad og Rusten (2018) påpeker imidlertid at det er en krevende oppgave å trekke all denne kompleksiteten inn i enkelte studier, men at forskningen likevel bør ha ambisjoner om å innta et mer helhetlig og overordnet blikk på samfunnsendring. Det er viktig å påpeke at sfærene ikke representerer en endringsteori i seg selv, men heller må forstås som en «heuristic that can «hold» and integrate» different theories of deliberate transformations». (O'Brien, 2018, s.155). Etersom hensikten med denne studien er å utvikle en helhetlig forståelse av hvordan Asker kommune arbeider med forbruksrelaterte klimagassutslipp, og dette arbeidet representerer et relativt nytt fenomen, ser jeg det som hensiktsmessig å legge til grunn et slikt rammeverk. Siden hver sfære potensielt kan omfatte svært mange ulike elementer, har jeg tatt en avgjørelse om å avgrense hver sfære til noen spesifikke teorier og konsepter som jeg opplever sentralt for akkurat denne studien. Fordelen ved å anvende et slikt rammeverk er

at det vil være mulig å identifisere og kategorisere det som skjer i Asker kommune, samt gi en bedre forståelse av hvordan sfærene henger sammen og påvirker hverandre. Rammeverket vil også gjøre det mulig å drøfte hvorvidt disse aktivitetene har potensiale til å fungere som utløsende faktorer for sosial transformasjon (O'Brien, 2018). Meadows (1997) definerer utløsende faktorer slik: «These are places within a complex system (a corporation, an economy, a living body, a city, an ecosystem) where a small shift in one thing can produce big changes in everything» (s.1). Haarstad og Rusten (2018) mener videre at fordelene ved en slik tilnærming er at den ikke fremstiller strukturene som uforanderlige, men heller fokuserer på samfunnets endringskapasitet. Dette henger sammen med betydningen av makt og politisk aktørskap, noe jeg vil komme tilbake til avslutningsvis i kapitlet.

3.2 Den praktiske sfære

Den praktiske sfære kan omtales som «utfallssfæren», der det er mulig å måle og evaluere effekten av politiske mål som for eksempel Parisavtalen. Dette medfører at tall, parametere og indikatorer er sentrale aspekter. Sfæren inkluderer blant annet tekniske endringer i form av utvikling av ny teknologi eller endringer i strategier, praksiser og atferd, og fokuset har blant annet vært å oppnå teknologiske forbedringer av diverse praksiser (O'Brien og Sygna, 2013; O'Brien, 2018). I denne sammenhengen vil dette for eksempel innebære redusert kjøttforbruk, etablering av bruktbutikker eller oppmuntring til en «bærekraftig livsstil». Den praktiske sfæren har fått desidert mest oppmerksomheten både i forskningen og i praksis, noe O'Brien (2018) mener ikke er overraskende ettersom tekniske og atferdsendringer gir resultater som kan måles, overvåkes og evalueres. Som nevnt innledningsvis, håndteres tekniske problemer best ved hjelp av innovasjon, fornyet kunnskap og bedre administrering, som i all hovedsak handler om å gjøre noe bedre eller mer effektivt (O'Brien og Selboe, 2015).

Transformasjon i den praktiske sfære kan potensielt trigge transformasjon i de øvrige sfærene (O'Brien, 2018), men det vanligste er likevel at større politiske systemer og strukturer påvirker hva som utspiller seg i den praktiske sfæren (O'Brien og Sygna, 2013). Oppgavens første underproblemstilling tar utgangspunkt i den praktiske sfære, og avgrensningen av spesifikke konsepter og teorier er tatt i lys av denne. Jeg vil legge vekt på *institusjonalisering* (3.2.1) av arbeidet med forbruksrelaterte klimagassutslipp som ledelsesstrategi for endring internt i Asker kommune, samt *teorien om planlagt atferd* (3.2.2) når det kommer til tiltak rettet mot i Askersamfunnet som helhet. I hvert av delkapitlene følger også en grundigere beskrivelse for hvorfor disse linsene er relevante.

3.2.1 Institusjonalisering av klimaarbeidet

Amundsen og Westkog (2018), Wang mfl. (2018) og Westskog (2018) argumenterer for at institusjonalisering er en avgjørende faktor for at kommunen skal kunne bidra til omstilling. Det finnes ingen entydig definisjon på institusjonalisering, men Wang mfl. (2018) mener det innebærer at ulike forhold blir «satt i system». I denne sammenheng handler institusjonalisering om at klima må bli innlemmet som blir en naturlig og kontinuerlig del av hele kommunens virksomhet og hverdagsliv, fremfor at klima er noe som jobbes med isolert og i midlertidige prosjekter (Westskog mfl., 2018). Ettersom institusjonalisering handler om å «sette ting i system» kunne institusjonalisering med fordel også bli plassert i den politiske sfære. På en annen side omtales institusjonalisering som en ledelsesstrategi, med et vesentlig formål om å endre praksis og atferd, som er i tråd med den praktiske sfære. Jeg har derfor valgt å inkludere institusjonalisering som en del av den praktiske sfære.

Tolbert og Zucker (1996) mener institusjonalisering foregår gjennom en prosess bestående av tre faser: 1) *formalisering*, 2) *spredning* og 3) *institusjonalisering* (Tolbert og Sucker, referert i Amundsen og Westkog, 2018). Westskog mfl. (2018) argumenterer for at denne måten å forstå institusjonaliseringsprosesser på kan gi nyttig innsikt i hva som kreves for å sikre vedvarende endringer i kommunalpolitikk. Under vil jeg presentere de tre fasene som en revidert versjon av beskrivelsen til Amundsen og Westskog (2018, s.121-122):

Formalisering (fase 1): I denne fasen utvikles konkrete strukturer for å løse spesifikke problemer. Videre formaliseres disse strukturene gjennom organisasjonens politikk og praksis. I denne fasen blir også klimapolitikk også knyttet til større diskusjoner om såkalte sammenfallende fordeler ved klimahensyn.

Spredning (fase 2): I denne fasen etableres en større grad av sosial konsensus internt i organisasjonen, og klimapolitikken spres på tvers av ulike sektorer. I tillegg får strukturene som ble etablert i den første fasen nå økt omfang og en mer permanent form. Videre inkluderes det konkrete rutiner for å redusere klimagassutslipp, for eksempel ved å etablere en praksis der klimahensyn blir ivaretatt i alle saker som behandler.

Institusjonalisering (fase 3): I denne fasen tar klimapolitikk for gitt av hele kommunens nettverk, og innebærer dermed en full institusjonalisering. Her er det fastsatt både konkrete praksiser og strukturer som ivaretar klimapolitikken og som er nødvendig for å sikre omstillingen til et lavutslippssamfunn. Her er klimaarbeid ikke lenger knyttet til spesifikke enkeltpersoner, og det er heller ikke behov for å legitimere dette arbeidet.

Uten å ivareta en systematisk institusjonalisering risikerer man at endringsprosesser begrenses til enkeltengasjement fremfor konkret handling (Wang mfl., 2018). Dermed er det høyst relevant å se på hvorvidt Asker kommune evner å inkludere arbeidet med *indirekte utslipp* som en naturlig del av institusjonens hverdagsliv, spesielt siden dette innebærer en utvidet forståelse av kommunalt klimaarbeid.

3.2.2 Teorien om planlagt atferd

Når det gjelder tiltak rettet mot Askersamfunnet som helhet er det særlig relevant å se på teorier som tar for seg atferdsendringer hos forbrukerne. Som nevnt innledningsvis sees også atferdsendringer på som en sentral del av den praktiske sfære. En av de mest dominerende teoriene i den sammenheng er teorien om planlagt atferd, som legger til grunn en lineær årsakssammenheng mellom kunnskap, holdninger, intensjon og atferd (Keller mfl., 2016). Teorien om planlagt atferd er ingen entydig teori, men må heller forstås som en overordnet paraply som inkluderer et mangfold av teorier som legger til grunn lignende forståelser av atferdsendring (Spangenberg og Lorek, 2019). For å sikre atferdsendringer vil det ifølge denne teorien være nødvendig å sørge for at forbrukerne har tilstrekkelig informasjon om hvilke produkter og tjenester som er «mer» klima- og miljøvennlig (Middlemiss, 2018). Dermed forstås individer som rasjonelle og kalkulerende, og teorien antyder at så lenge de får tilstrekkelig informasjon vil de ta «bedre valg» ved kjøp av varer og tjenester (Keller mfl., 2016). Tiltak rettet mot bærekraftig forbruk har derfor i stor grad handlet om å lede individer til å ta «bedre valg» på markedet (Isenhour, 2019; Spangenberg og Lorek, 2019).

Begrensningene ved teorien om planlagt atferd har imidlertid blitt diskutert i lang tid, blant annet at et økt nivå av bevissthet og større grad av miljøvennlige holdninger ikke nødvendigvis resulterer i en «mer bærekraftig» atferd (Olander og Thøgersen, 1995). Blake (1999) og Hards (2011) viser til gapet mellom verdier og handlinger, og mener tilnærminger som teorien om planlagt atferd ikke evner å ta for seg eksisterende individuelle, sosiale og institusjonelle begrensninger, og har en overdrevet tiltro til individets rasjonalitet. Warde (2017) påpeker at selv om individer blir gitt perfekt informasjon, er det ingen garanti for at informasjonen fører til refleksjon og bevissthet som resulterer i at de trekker slutningen om at denne atferden ikke er «god». Warde (2017) og Middlemiss (2018) viser til hvordan en slik tilnærming gjør det mulig for myndighetene å unngå øvrige endringstiltak, ettersom ansvaret og løsningen for et redusert forbruk plasseres hos individet, og at problemet ligger i deres manglende «korrekte» atferd. Evans mfl. (2017) mener at en slik form for samstyring – eller selvstyring, neglisjerer ulikheter knyttet til mulighetene (som sosioøkonomisk bakgrunn) til å foreta livsstilsendringer.

Warde (2017) viser til en stor enighet i forskningen om at det å simpelthen gi informasjon om konsekvensene ved individers handlinger har liten påvirkning på atferd, og derfor er en lite effektiv policytilnærming. Spangenberg og Lorek (2019) påpeker at samfunnsvitenskapen i stor grad har gitt opp å forsøke å forklare forbrukeratferd som en lineær årsakssammenheng. Teorien om planlagt atferd har likevel fått svært stor innflytelse både i forskningen og i politikken (Keller mfl., 2016; Middlemiss, 2018; Spangenberg og Lorek, 2019).

En nyere tilnærming innenfor paraplyen om planlagt atferd som også er relevant i denne studien, er Thaler og Sunstein (2008) sin idé om nudging. En nudge er «any aspect of the choice architecture that alters people's behaviors in a predictable way without forbidding any options or significantly changing their economic incentives» (Thaler og Sunstein, 2008, s.6). Nudging handler med andre ord om å legge til rette for atferd og private avgjørelser som er til fordel for samfunnet som helhet på lang sikt (Lehner mfl., 2016). Gumbert (2019) omtaler nudging som en form for «myk paternalisme», ettersom den totale valgfriheten fortsatt er tilstede («without forbidding»), og målet er å påvirke de som berøres på en slik måte at de får det bedre (myndighetene inntar en slags faderlig rolle – derav paternalisme). Keller mfl. (2016) viser til at nudging retter oppmerksomheten mot individet, men samtidig vektlegger at individet har begrenset rasjonalitet. I de fleste situasjoner er målet å tilfredsstille egne behov fremfor å oppnå optimale resultater, som gjør at de gjerne tyr til snarveier fremfor å inngå i dype refleksjoner. Nudging handler derfor om å overkomme gapet mellom verdier og handling (Gumbert, 2019).

Middlemiss (2018) påpeker at nudging er mer enn å gi informasjon eller strategisk «framing» av informasjon. Strategier for nudging innebærer både en kombinasjon av ulike typer informasjon og et tilsiktet forsøk på å få mennesker til å ta andre valg. Middlemiss (2018) viser videre til ulike typer teknikker for nudging, deriblant *sosial sammenligning*, som handler om å sammenligne individer med andre lignende individer for å endre oppfattelsen av hva de opplever som «normalt», med en antagelse om at mennesker tilstreber å være «normale». En annen teknikk omhandler *endringer i fysisk miljø*, som legger til grunn at dersom vi endrer det fysiske miljøet kan dette gi atferdsendringer. Forskning har for eksempel vist at mindre størrelser på tallerkener kan redusere matsvinn (Kallbekken og Sælen, 2013). En tredje teknikk er *påminnelser* som handler om å minne individer på hvorfor de burde handle på en bestemt måte. Dette kan for eksempel være et klistremerke ved siden av lysbryteren som minner om å slå av lyset for å redusere energibruk (Middlemiss, 2018). Nudging handler med andre ord om å «styre gjennom frihet», der forbrukeren blir konfrontert med etiske og moralske valg med intensjon om å foreta frivillige endringer for å være en «god» innbygger (Gumbert, 2019).

Nudging har imidlertid også blitt kritisert i forskningen. Lehner mfl. (2016) stiller blant annet spørsmål ved hvorvidt det i realiteten er noen forskjell mellom nudging og konvensjonell informasjonsgivning. Hausman og Welch (2010) viser til hvordan nudging kan brukes for å legitimere en form for manipulering av innbyggerne. Felsen mfl. (2013) påpeker at nudging potensielt kan ha en motsatt effekt, dersom innbyggerne får en opplevelse av at myndighetene prøver å manipulere dem og dermed bryter med ideen om personlig autonomi. Lehner mfl. (2016) mener det er nødvendig å stille spørsmål ved hvorvidt de som står bak utformingen av nudging strategier besitter svaret på hva som er «korrekt» og rasjonell atferd. Gumbert (2019) stiller seg kritisk til at en slik politisk strategi erstatter demokratisk deliberasjon, dialog og augmentasjon med ekspertkunnskap, modifikasjon av atferd og design av alternativer.

3.3 Den politiske sfære

Den politiske sfære består av systemer og strukturer som legger betingelsene for hva som kan utspille seg i den praktiske sfære (O'Brien og Sygna, 2013). Systemene er «forholdene mellom hver del som utgjør en større helhet» og strukturene omhandler «normene, reglene, reguleringene, institusjonene og insentivene som påvirker hvordan systemene organiseres og styres» (O'Brien, 2018, s.156). Den politiske sfære inkluderer derfor «økonomiske, politiske, rettslige, sosiale og kulturelle systemer» (O'Brien og Sygna, 2013, s.6). Systemene og strukturene omtales som en del av den politiske sfæren, ettersom disse skapes, opprettholdes og reproduseres gjennom politiske prosesser og forhandlinger. Økonomiske systemer har for eksempel blitt formalisert og institusjonalisert, som igjen påvirker vaner og praksiser (O'Brien, 2018). Videre representerer den politiske sfære rommet der politikken utslipper seg: der problemer og løsninger identifiseres og defineres, der ulike synspunkt uttrykkes, diskuteres og forenes, og der konflikt må håndteres (O'Brien og Sygna, 2013).

Det er også her samarbeid og kompromisser kan bringe frem nye allianser eller innovasjoner. O'Brien (2018) påpeker at det finnes et stort potensial for utløsende faktorer i den politiske sfære, spesielt knyttet til systemets spilleregler og når det kommer til hvem som har makt til å endre disse spillereglene. Oppgavens andre underproblemstilling tar utgangspunkt i den politiske sfære, og avgrensningen av spesifikke konsepter og teorier er tatt i lys av denne. Jeg vil legge vekt på det jeg har valgt å omtale som *styringskontekst*, og innebærer å se nærmere på hvilke implikasjoner nyliberalistiske ideer har for hvordan Akser kommune realiserer en forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling. Jeg har valgt å bruke ordet kontekst, nettopp fordi denne rammen av styringsprinsipper er relativ til tid og rom. Rommet er i kontinuerlig tilblivelse, og styringskonteksten vil følgelig alltid kunne endres.

3.3.1 En nyliberal verden

Harvey (2005) forstår nyliberalisme som en teori om politisk-økonomiske praksiser som hevder at menneskets beste oppnås gjennom individuell frihet og markedsmekanismer, der statens rolle er begrenset til å tilrettelegge for et institusjonelt rammeverk som ivaretar slike praksiser. Heywood (2015) mener nyliberalismen representerer en form for gjenoppdagelse av klassisk liberalisme. Klassiske liberalisme setter individet i front, og legger til grunn at mennesker er selvstendige og rasjonelle og handler etter egeninteresse, der utfallet av deres handlinger vil bidra til det beste både for individet og samfunnet som helhet. Dette gjør at individets frihet står sentralt, og frihet betyr i denne sammenhengen at individets muligheter og atferd ikke må begrenses, og at individet må være *fri fra* statens inngrip og reguleringer (negativ frihet). Staten forstås derfor som et nødvendig onde, og dens oppgaver må være begrenset til å organisere nødvendige institusjoner som politi og forsvar, eventuelt også skape et marked for å ivareta kritiske funksjoner som for eksempel utdanning, helsetjenester og miljøvern (Harvey, 2005).

Nyliberalistiske ideer har dannet grunnlaget for kapitalismen som økonomisk system. Rossi (2017) beskriver kapitalisme som et økonomisk system basert på økonomisk vekst (profitt), og som kjennetegnes av det frie markedet, privat eierskap av produksjonsmidler, relokalisering av produksjon, samt bankinstitusjoner grunnlagt på relasjoner av kreditt og gjeld. Siden 1980-tallet har kapitalismen i større grad blitt et globalt fenomen. Heywood (2015) fremhever spesielt tre viktige utviklingstrekk i denne sammenheng: internasjonal handel har ekspandert både i omfang og skala, transnasjonale selskaper har fått en utstrakt innflytelse og dominerer nå både flere økonomiske sektorer og en stor andel av verdens produksjonssystemer, kommunikasjon- og informasjonssystemer har skapt et finansmarked som gjør transaksjoner mulig på tvers av rommet på sekundet. Dette gjør at verden er tettere sammenknyttet på alle nivåer, noe Harvey (1989) omtaler som «tid-sted kompresjon». En slik globalisering er imidlertid mer kompleks enn et steg i en slags kapitalistisk evolusjon, og må heller forstås som et politisk-økonomisk prosjekt tett knyttet til nyliberalismen som «frihetsideologi» (Rossi, 2017). Filip (2020) mener frihet brukes som et mektig verktøy for å legitimere implementering av markedets prinsipper og verdier til alle aspekter ved det menneskelig liv. Det betyr imidlertid ikke at nyliberalismen er ensartet. Schmidt og Thatcher (2013) omtaler konseptet som mangfoldig, og i hvilken grad og på hvilken måte ideene omgjøres til praksis vil variere med kontekst (tid-rom).

Flere hevder at nyliberalismen har utviklet seg til en hegemonisk global diskurs (Harvey, 2005; Brenner mfl, 2010; Schmidt og Thatcher, 2013; Fletcher og Rammelt, 2017; Givens mfl., 2019). Harvey (2005) mener en slik hegemoni har sterk påvirkning for hvordan vi mennesker tolker,

forstår og forholder oss til verden. Stalsberg (2019) legger særlig vekt på hvilken betydning frihet har i denne sammenhengen. Personlig frihet blir sidestilt med økonomisk frihet på markedet, og på den måten har det frie markedet blitt et slags symbol på det frie mennesket. Hun mener vi har blitt oppdratt til å tenke at markedet er et sentralt grunnprinsipp for vår frihet, og dermed har internalisert nyliberalismens budskap. Harvey (2011) illustrerer det tilhørende personlige ansvar en slik frihetsideologi tillegger individet, og at både individuell suksess og fiasko tilskrives individet selv.

3.3.2 Endrede skillelinjer mellom det offentlige og det private

Nyliberalismens innflytelse kommer blant annet til uttrykk i en regulatorisk omstrukturering av samfunnet som har funnet sted siden 1980-tallet, bestående av konkurranseutsetting, privatisering, deregulering og kommodifisering (Brenner mfl., 2010). Rhodes (1997) omtaler dette som et skifte i samfunnsstyringen fra «government» til «governance», fra tradisjonell hierarkisk styring til styring gjennom nettverk og partnerskap (samstyring). Røiseland og Vabo (2016) definerer samstyring som «den ikke-hierarkiske prosessen hvorved offentlige og/eller private aktører og ressurser koordineres og gis felles retning og mening» (s.21). Et slikt skifte kan sees i sammenheng med reformbølgen New Public Management (NPM), som i hovedtrekk handlet om å gjøre offentlig forvaltning mer effektiv ved å implementere styrings- og organisasjonsformer fra privat sektor. Ideen bak en markedsføring av det offentlige er at det offentlige og det private i prinsippet er like, og bør kunne styres på lignende måte (Røiseland og Vabo, 2016). Dermed ble kostnadseffektivitet og produktivitet viktige kriterier for å vurdere kvaliteten til offentlig forvaltning (Fimreite og Grindheim, 2010).

Når samstyringen skjer gjennom nettverk og partnerskap, har også makten til det representative demokratiet i større grad blitt forskjøvet ut av rikets sal (Amdam og Veggeland, 2011). De tradisjonelle politiske institusjonene er like fullt til stede, men både form og innhold har endret seg ved at flere oppgaver er overført til markedet gjennom en storstilt fristilling av offentlige etater (Røiseland og Vabo, 2016). En slik markedsføring skaper konkurranse mellom de fristilte oppgavene, og tanken er at konkurransen bidrar til økt effektivitet, lavere kostnader, nyskaping og innovasjon (Amdam og Veggeland, 2011). I dagens styringskontekst operer derfor det offentlige i et nært samspill med det private, der de private aktørene gjerne har sterke interessebaserte synspunkter og krever å få medvirke i styringen. Disse aktørene er i liten grad enkeltpersoner, men i hovedsak interesseorganisasjoner eller organiserte næringsinteresser (Aarsæther og Buanes, 2018). Samstyringen skjer blant annet gjennom mobilisering, forhandlinger og partnerskap, og resulterer ofte i privatrettslige avtaler. En slik endring omtales

som en rettsliggjøring av politikken, og innebærer at rettsinstitusjonene har fått større beslutningskompetanse på bekostning av politiske institusjoner (Amdam og Veggeland, 2011).

Samstyring er i første omgang synlig i en global skala, der den globale politikken ikke lenger kan karakteriseres av interaksjoner mellom nasjonalstater, men i større grad påvirkes av ikke-statlige aktører (Fuchs og Lorek, 2005). Selv om samstyring forstås som «ikke-hierarkisk» er den likevel mangfoldig, og Amdam og Veggeland (2011) omtaler samstyring som en kontinuerlig prosess av styringsaktiviteter i komplekse flernivå- og fleraktørnettverk. Dermed er samstyring likefullt synlig i en nasjonal og lokal skala. Oppsummert er den nyliberale verden knyttet sammen gjennom et mangfold av produksjonsnettverk og verdikjeder, og styres gjennom et samspill av ulike offentlige og private aktører. Den globale økonomien kjennetegnes derfor av komplekse dynamikker bestående av globale og lokale prosesser (Mathai mfl., 2021).

3.3.3 Kommune 3.0: En arena for samskaping

Ettersom kommunesektoren er tema for denne studien, er det nødvendig å se mer spesifikt på samstyring i en lokal skala. I forskningen snakkes det gjerne om en endring i styringskontekst fra kommune *1.0 formynderkommunen*, *2.0 servicekommunen* og *3.0 samskappingskommunen* (Guribye, 2016; Guribye, 2018; Bang-Andersen mfl., 2019; Torfing mfl., 2020). *Formynderkommunen* beskrives nærmest som en slags antikk styringsform basert på autoritet og reguleringer (Guribye, 2018), mens borgerne ifølge Torfing mfl. (2020) sto underdanig og takket for de tildelte tjenestene de fikk. Deretter vokste konseptet *servicekommunen* frem, der kommunen fungerer som en virksomhet med tilhørende tjenester, og som må tilpasses kundene/brukerne (innbyggerne) sine individuelle behov og ønsker (Guribye, 2018). På den måten stod kommunen nå til tjeneste for innbyggerne (Torfing mfl., 2020). Et slikt ideal var sterkt inspirert av NPM, og handlet i stor grad om en økonomisk effektivisering av tjenesteproduksjonen, samt å øke valgfrihet i kommunale tjenester (Jacobsen, 2020). De siste årene har ordet samskaping blitt et utstrakt buzzord i offentlig sektor (Røiseland og Lo, 2019), med det tilhørende konseptet *samskappingskommunen*. Ordet samskaping har sin opprinnelse fra næringslivet, og representerer en situasjon der kundene har en aktiv rolle i verdiskapingen, noe som gjør at det endelige sluttproduktet er skapt i felleskap med kunden (Røiseland og Lo, 2019).

Dagens kommunesektor opplever stadig økende krav fra innbyggerne samtidig som de økonomiske rammene også blir stadig knappere (Torfing mfl., 2020), noe som gir et ytterligere press på økonomisk effektivisering av tjenesteytingen (Jacobsen, 2020). For å kunne møte disse utfordringene blir samskappingskommunen trukket frem som en mulig løsning, der det offentlige

og det private samarbeider om å sikre både kvalitet og kostnadseffektivitet i offentlig tjenesteproduksjon, samt å skape en bedre og mer innovativ lokalpolitikk (Torfing mfl., 2020). I samskapingskommunen blir politikernes rolle å stimulere til aktivitet i lokalsamfunnet, mens byråkratene forventes å skulle identifisere lokale ressurser, organisere nettverk og fasilitere samskapingsprosesser (Guribye, 2018). Selv om det tradisjonelt sett har vært en oppfatning om at offentlig sektor er til for å dekke kollektive behov og løse kollektive problemer (Torfing mfl., 2020), spres nå ansvaret for slike oppgaver utover befolkningen som helhet (Guribye, 2018). Samskaping bryter på den måten med den tradisjonelle forestillingen om at det offentlige alene er ansvarlig for kollektive behov og problemer (Torfing mfl. 2020). Utviklingen fra kommune 1.0 til kommune 3.0 må riktignok ikke forstås som en slags historisk utvikling i kommunal styringskontekst, men heller som overordnede tendenser. I virkeligheten vil kommunene bære preg av flere ulike segmenter fra alle disse tre konseptene (Guribye, 2018). Røiseland og Lo (2019) viser også til hvordan samskaping må forstås som et slags spekter, der grad av involvering fra det private vil variere fra situasjon til situasjon.

Det er heller ingen enighet om implikasjonene av kommune 3.0, og det eksisterer tydelige ytterpunkter mellom for eksempel Torfing mfl. (2020) som bidrar til å skape et normativt (positivt) bilde av samskaping, og Steen mfl. (2018) som uttrykker stor skepsis mot samskaping som en slags mirakelkur. Torfing mfl. (2020) mener blant annet at samskaping fører til et tettere og bedre samarbeid mellom det offentlige og det private. Ved å mobilisere ressursene i lokalsamfunnet blir resultatet både bedre og billigere. De hevder også at samskaping bidrar til å styrke lokaldemokratiet ettersom konseptet legger opp til en mer aktiv borgerdeltakelse. Rønning (2021) påpeker at en slik deltakelse vil kunne få frem viktig lokal kunnskap, samt bidra til at alle berørte aktører føler seg hørt og respektert i beslutningsprosesser.

Guribye (2018) retter imidlertid en skepsis mot hvorvidt samskaping faktisk fører til mer kostnadseffektive løsninger, ettersom offentlig sektor bruker store ressurser på å fasilitere samskapingen. Lund (2018) mener det er viktig å se på hvordan makt og inkludering utspiller seg i samskapingsprosesser, særlig når det kommer til å identifisere og prioritere problemer. Jacobsen (2020) hevder også at det kan diskuteres hvorvidt samskaping gjenspeiler et styrket demokrati eller om det heller er en slags markedsinspirert reform. Guribye (2018) er også kritisk til konseptet, og mener at samskaping i all hovedsak må forstås som en ideologisk konstruksjon. I den sammenheng mener jeg at forskjellen mellom «samstyring» og «samskaping» er nokså uklare, og har grunnleggende likheter ved at begge konseptene representerer endrede skillelinjer mellom det offentlige og det private. Bruken av ordet «skape» fremfor «styre» kan vitne om et

ønske om å gå bort fra den tradisjonelle og hierarkiske offentlige «styringen», og samskaping kan i den forstand også forstås som et nyliberalt konsept.

3.3.4 En tilsynelatende vedtatt sannhet

Swyngedouw (2007) hevder det eksisterer en politisk konsensus og vedtatt «sannhet» om at den nyliberale kapitalismen er uunngåelig, der det ikke lenger er rom for diskusjon om alternative måter å organisere samfunnet på, en såkalt post-politisk tilstand. Mouffe (2005) forklarer det post-politiske som en epoke preget av depolitisering, som innebærer at grunnleggende politiske spørsmål, derav kapitalismen som økonomisk system, ikke lenger anses som et politisk anliggende. Kenis mfl. (2016) utdyper videre at post-politikk innebærer et tap av «det politiske», som referer til en diskurs som anerkjenner at det eksisterer et rom av konflikt og makt. Følgende av en slik tilstand er at både problemer og løsninger forstås innenfor det nyliberale «sannhetsregimet», og dermed begrenser politikken til teknologiske og administrative løsninger (Swyngedouw, 2007). Bluhdorn (2014) beskriver hvordan post-politikk videre er nært knyttet til konseptet post-demokrati, som kan karakteriseres som en form for samstyring der de formelle demokratiske institusjonene opprettholdes, men hvor politisk makt og beslutningstaking er relokalisert til arenaer som domineres av markedsinteresser.

Rhodes (1997) sin forståelse av et skifte fra «government» til «governance», vil i denne sammenheng representere et skifte mot en form for post-demokratisk tilstand. Arenaer for samstyring er i stor grad isolert fra det tradisjonelle representative demokratiet med tilhørende ansvarliggjøring (Bluhdorn, 2014), og samstyringen skjer med andre ord innenfor en slags «skygge av hierarki» (Lægreid og Rykkja, 2015), ettersom de formelle demokratiske institusjonene opprettholdes. I en post-politisk tilstand hever Wilson og Swyngedouw (2014) at politiske motsetninger blir redusert til et teknisk policyspørsmål der ekspertene besitter løsningen, og som legitimeres ved bruk av samskappingsprosesser der rammene for prosessen som regel allerede er avklart og avgrenset i forkant. Avslutningsvis er det viktig å påpeke at ettersom denne studien legger til grunn et post-strukturalistisk rammeverk med en forståelse av et relasjonelt rom i kontinuerlig tilblivelse, må ikke post-politikk og post-demokrati forstås som deterministiske og uforanderlige konsepter. De må heller forstås som analytiske linser som kan gi en bedre forståelse av hva som skjer, fremfor en analytisk konklusjon som legger til grunn at slik er det (Beveridge og Koch, 2017).

Mouffe (2013) argumenterer for at den eksisterende konsensusen frarøver demokratiske borgere fra en agonistisk debatt der det er rom for et mangfold av alternativer. Agonisme handler om å anerkjenne uenigheter og konflikt som en naturlig del av et demokratisk samfunn

der det alltid vil eksisterer pluralisme (meningsmangfold), og at konflikt derfor har en positiv og viktig verdi i seg selv. Konsensus er ikke nødvendigvis målet, det viktigste handler om å være enige om at det eksisterer uenighet og likevel kunne samarbeide (Amdam, 2018). Mouffe (2005) mener derfor det er behov for å ta tilbake «det politiske» i det offentlige rom (repolitisering). Det politiske er dimensjonen av uenighet og konflikt som alltid vil være til stede i samfunnet. Det er noe annet enn politikk, som presenterer praksiser, språkspill og institusjoner som har som funksjon å etablere orden i det konfliktfulle samfunnet (Moe, 2006). Repolitisering innebærer at uenighet, konflikt og makt aktivt løftes frem og synliggjøres fremfor å overskygges av en tilsynelatende konsensus (Mouffe, 2005). Politikken bør derfor legge til rette for en kamp mellom motstandere, der de kjemper for at deres tolkning skal bli hegemonisk, uten at det begrenser motstanderens rett til å kjempe for sin tolkning (Moe, 2006).

3.4 Den personlige sfære

Den personlige sfære omhandler individuelle og kollektive trosretninger, verdier og virkelighetsforståelser, og det er i denne sfæren diskurser og paradigmer oppstår. Måten mennesker opplever verden på, påvirker naturligvis også hvordan de samhandler med omgivelsene og hvilke handlinger som oppfattes som logiske (O'Brien og Sygna, 2013). Sfæren omfatter også individuelle og kollektive ideer om hva som er ønskelig, rettferdig og bærekraftig (O'Brien, 2018). Eksisterende diskurser legger føringer for hvordan ulike utfordringer innrammes, hvilke spørsmål som stilles og ikke, og hvilke tiltak som prioriteres. Endringer i trosretning, verdier og verdensforståelse kan påvirke hvilke typer handlinger og tiltak som anses som mulige i den praktiske sfæren (O'Brien og Sygna, 2013). O'Brien (2018) mener de mest betydningsfulle utløsende faktorene for endring skjer i den personlige sfæren, ettersom den har en gjennomgripende påvirkning (ofte ubevisst) på de andre sfærene, noe som igjen bidrar til å forme konteksten der virkelighetsforståelser formes, reproduseres og endres. O'Brien og Sygna (2013) påpeker at endringer i denne sfæren ikke kan påtvinges. Ettersom den personlige sfæren består av subjektive oppfatninger, er det følgende heller ikke mulig å kontrollere innholdet. Endringer i den personlige sfæren må derfor komme som følge av frivillige endringer hos individer eller grupper som er åpne for det, eller som følge av transformerende læring. Samtidig er endringer i denne sfæren ansett for å ha større betydning sammenlignet med de andre sfærene, fordi den former hvordan systemer og strukturer (den politiske sfære) oppfattes, samt hvilke løsninger (den praktiske sfære) som anses som mulige (O'Brien og Sygna, 2013).

Oppgavens tredje underproblemstilling tar utgangspunkt i den personlige sfære, og avgrensningen av spesifikke konsepter og teorier er tatt i lys av denne. Lorek og Fuchs (2013)

og Ananthamaram (2018) mener at det å stille spørsmål ved dagens forbruksmønster og volum er grunnleggende relatert til å stille spørsmål ved de dominerende økonomiske paradigmenes i vår tid. Jeg har derfor valgt å avgrense den personlige sfære til å spesifikt se nærmere på økonomiske paradigmer. I forskningen som omhandler omstillingen til lavutslippssamfunnet og bærekraftig forbruk er det særlig diskursen om den grønne økonomien (Bina, 2013; Ferguson, 2015; Hickel og Kallis, 2020) og nedvekst (Escobar, 2015; Kallis og March, 2015; Brossmann og Islar, 2020) som får mye oppmerksomhet. Disse diskursene kan forstås som to sentrale motpoler som representerer hver sin virkelighetsforståelse med tilknyttede handlingsmønstre. I analysekapittelet vil jeg derfor se nærmere på hvorvidt diskursene som eksisterer blant aktørene i Asker kan knyttes opp mot disse motpolene.

3.4.1 Grønn økonomi og grønn vekst

Konseptet grønn økonomi har eksistert i litteraturen helt siden 1989 (Pearce mfl. 1989), men fikk fotfeste i den offentlige debatten først etter finanskrisen i 2007-2008. Den grønne økonomien ble ansett som løsningen på de omfattende økonomiske, sosiale og miljømessige krisene verden står ovenfor (Bina, 2013; Newton og Cantarello, 2014). Konseptet anses som en del av metadiskursen bærekraftig utvikling, og representerer på mange måter en visjon for hvilken kursendring som er nødvendig for å håndtere de eksisterende krisene (Ferguson, 2015). Både diskursen om bærekraftig utvikling og den grønne økonomien er skapt og bygd opp av store internasjonale organisasjoner som FN, Verdensbanken, WTO, EU, OECD, samt representanter fra land i det globale nord, aktører fra sivilsamfunnet og academia (Dryzek, 2013; Bina 2013; Ferguson 2015). I likhet med bærekraftig utvikling, finnes det et bredt utvalg av definisjoner og oppfatninger av hva den grønne økonomien innebærer. Shulz og Bailey (2014) definerer imidlertid den grønne økonomien slik (inspirert av UNEP, 2011): “A green economy is low-carbon, resource efficient, and socially inclusive. In a green economy, growth in income and employment are driven by public and private investments that reduce carbon emissions and pollution, enhance energy and resource efficiency, and prevent the loss of biodiversity and ecosystem services” (s.277). En slik definisjon inneholder med andre ord ambisiøse lovnader for både klima, miljø, økonomisk vekst og sosial rettferdighet. Konseptet representerer derfor attraktive vinn-vinn løsninger for både fremgang og velstand (Bina, 2013). Diskursen om den grønne økonomien er imidlertid mangfoldig og omstridt, og det er mulige å identifisere ulike varianter og alternative tilnærminger innenfor denne metadiskursen.

En viktig forutsetning for den grønne økonomien er ideen om grønn vekst, som hevder at en fortsatt økonomisk vekst kan gjøres kompatibel med planetens bæreevne. Premisset for grønn

vekst er såkalt frikobling, at utvikling av nye teknologiske løsninger vil sikre effektiv utnyttelse av ressurser som hindrer forurensning og miljøbelastning, og dermed vil frikoble økonomisk vekst fra ressursbruk. Tilhengerne av grønn vekst legger til grunn at det er mulig med en absolutt frikobling, som innebærer en fullstendig utvisking av relasjonen mellom BNP og bruk av ressurser (Hickel og Kallis, 2019). Denne formen for teknologioptimisme omtales også som økologisk modernisering, en tanke om at innovasjon og teknologisk fremgang vil løse klima- og miljøkrisen (Gibbs og O'Neill, 2017). Skillet mellom konvensjonell økonomisk vekst og grønn vekst ligger med andre ord i at verdiskapingen skal skje uten miljøbelastning. Utover dette verdsetter den grønne økonomien økonomisk vekst og konkurranse, og legger til grunn at dagens nyliberalistiske markedsøkonomi er best egnet for å løse de globale utfordringene. Konkurransen vil fungere som en viktig drivkraft for innovasjon, og med det sørge for nødvendige teknologiske løsninger. Konkurransen vil også gi økt velstand til befolkningen som helhet, også kalt «trickle down» teorien (Bina, 2013). Tanken er derfor at den grønne økonomien også vil sikre sosial rettferdighet, ved at alle vil få en høyere velstand.

I denne sammenhengen er også konseptene bærekraftig forbruk og sirkulær økonomi relevante, som kan forstås som en del av metadiskursen grønn økonomi. I likhet med grønn økonomi, har bærekraftig forbruk også har vært en del av den internasjonale agendaen de siste 30 årene (Lorek og Fuchs, 2019). Den tradisjonelle forståelsen av bærekraftig forbruk har vært begrenset til promoteringen av bærekraftige produkter og tjenester til forbrukeren. I praksis innebærer dette en effektivisering av forbruket ved å redusere mengden ressursforbruk per forbruksenhet. En slik effektivisering kan oppnås gjennom teknologiske forbedringer av produksjonen, og må forstås som en form for økologisk modernisering (Middlemiss, 2018; Lorek og Fuchs, 2019). Lorek og Spangenberg (2014) omtaler denne tilnærmingen som «svak bærekraftig forbruk» (se «sterk bærekraftig forbruk» i kap 2.2.1). En annen betydningsfull tilnærming er konseptet om sirkulær økonomi, som blant annet har fått stor oppmerksomhet i norsk kontekst de siste årene (St.meld. 45 (2016-2017); Departementene, 2021). Det overordnede målet innenfor en sirkulær økonomi er å «keep valuable materials in circulation through a series of systemic feedback loops between life-cycle stages, powered through resource-efficient industrial processes» (Hobson, 2015, s.88-89). Hensikten er altså å skape et økonomisk system som holder materialer i sirkulasjon. Dette forutsetter utvikling av produkter som er produsert med lavest mulig klimafotavtrykk, har lenger holdbarhet, kan repareres og resirkuleres, og der gjenvunnet avfall i større grad erstatter bruk av råmateriale i produksjonen (Departementene, 2021). Også her ligger løsningen i effektivisering og teknologiske forbedringer av produksjonen. Hobson og

Lynch (2016) stiller i denne sammenheng spørsmål ved om sirkulær økonomi representerer en slags fornyelse av økologisk modernisering. Sirkulær økonomi fremmes videre som en profitabel fremtidsvisjon med fortsatt økonomisk vekst, som gjør at dette konseptet følgelig har fått stor oppmerksomhet hos EU og andre globale næringsaktører (Hobson og Lynch, 2016). Prinsippene bak bærekraftig forbruk, sirkulær økonomi og den grønne økonomien er etter disse definisjonene nokså like, ettersom de anser effektivisering av produksjonen som løsningen, samt lover attraktive vinn-vinn løsninger for både klima, miljø, økonomisk vekst og sosial rettferdighet.

3.4.2 Er grønn vekst mulig å realisere?

Selv om grønn økonomi og grønn vekst har fått svært stor oppmerksomhet, er det imidlertid flere forskere som stiller seg kritiske til hvorvidt en absolutt frikobling av ressursbruk er mulig (Fletcher og Rammelt, 2017; Hickel og Kallis, 2019; Parrique mfl., 2019). I 2019 publiserte også IPBES en rapport med en oppsiktsvekkende konklusjon der de mener det er nødvendig å «steering away from the current, limited paradigm of economic growth» (IPBES, 2019, s.19). I 2021 kom det tilsvarende konklusjoner fra EEA, der de eksplisitt tar til orde for «Growth without economic growth», og skriver blant annet at «Full decoupling of economic growth and resource consumption may not be possible», og «100 % circularity is impossible» (EEA, 2021). Under vil jeg presentere noen av argumentene som ligger bak kritikken mot grønn vekst.

Økonomiens ressursbruk måles ved hjelp av «domestic material consumption» (DMC), som er den totale vekten av råmaterialer (biomasse, mineraler, metaller og fossilt brensel) utvinnet fra landets territorium, pluss all fysisk import minus all fysisk eksport (Hickel og Kallis, 2020). Dersom BNP vokser raskere enn DMC, gir det tilsynelatende indikasjoner på en grønnere vekst og relativ frikobling. OECD er blant aktørene som tar utgangspunkt i disse indikatorene, og i 2017 kunne de konkludere med en mer effektiv ressursbruk i OECD landene, og dermed også et tegn på en grønnere vekst. Her var Norge et av landene som scoret spesielt høyt (OECD, 2017). På samme måte som den produksjonsbaserte tilnærmingen (direkte utslipp), inkluderer ikke DMC ressursbruk knyttet til produksjon og transport av importerte varer (Wiedmann mfl., 2013). Som nevnt i kap 2.1 har vestlige lands outsourcet store deler av sin ressurskrevende industri, noe som følgelig kan gi en relativ frikobling lokalt. I en global skala fortsetter imidlertid ressursbruken å stige (Schandl mfl., 2018).

En mer effektiv ressursutnyttelse kan samtidig gi en motsatt effekt, for eksempel dersom effektivisering av produksjonen gjør det mulig for en bedrift å selge produktene til en lavere pris for å oppnå konkurransefordeler. Dette kan resultere i økt etterspørsel og dermed også økt

ressursbruk, omtalt som Jevons paradoks (Bell og Ashwood, 2016). På tilsvarende måte kan for eksempel energisparing gi forbrukeren et større overskudd som igjen kan brukes på andre energikrevende varer eller tjenester, såkalt rebound effekt (Antal og Van Den Bergh, 2016; Sorrell og Stapleton, 2018). Vinningen går dermed opp i spinningen. Selv om teknologi kan skape en vesentlig bedre ressursutnyttelse, som tross alt er høyst nødvendig, påpeker Hessen (2020) at teknologi aldri kan bli *helt* miljønøytral, ettersom all teknologi krever noen form for materialer og energi. I 2019 gjennomførte EEB en systematisk gjennomgang av den empiriske og teoretiske litteraturen om grønn vekst, og konkluderte med at det ikke finnes noen empiriske bevis for at det er mulig med en frikobling i stor nok skala, samt at det er usannsynlig at en slik frikobling vil forekomme i fremtiden (Parrique mfl., 2019, s.3). Mangel på empirisk grunnlag gjør at blant annet Fletcher & Rammelt (2017) omtaler ideen om frikobling som en nyliberal fantasi, som gir kraft og ideologisk støtte til diskursen om grønn økonomi.

Den grønne økonomien blir også kritisert for å ikke ta hensyn til sosial rettferdighet (Bina, 2013; Feola, 2015; Kenis og Lievens, 2015). Som vist i kap 2.3 eksisterer det en romlig ujevn fordeling av goder og byrder, og diskursene har lite å tilby når det kommer til spørsmål om hvorvidt denne fordelingen er rettferdig, samt hva som eventuelt må gjøres for å endre fordelingsmekanismene. Kapitalismen som økonomisk system krever akkumulasjon av profit, og et naturlig resultat er at noen får mer og andre får mindre. Disse sosiale forskjellene øker også i takt med økende økonomisk vekst (Bell og Ashwood, 2016), noe som gir et mer nyansert bilde av «trickle down» teorien som hevder at økonomisk vekst vil være det beste for alle.

3.4.3 Nedvekst

Som motsvar til grønn vekst, økologisk modernisering og teknologioptimisme har konseptet degrowth (*nedvekst* på norsk), vokst frem både som paradigme og motstandsbevegelse (Bina, 2013). Konseptet har opprinnelse i den franske motkulturbevegelsen *décroissance* fra 1970-tallet som kritiserte det kapitalistiske vekstparadigmet og kjempet for en mer rettferdig fordeling av ressurser og velstand (Shulz og Bailey, 2014). I følge Bauhardt (2014) handler nedvekst om å stille grunnleggende spørsmål ved forholdet mellom materiell velstand og individets og samfunnets velvære, og utfordrer dermed antakelsen om at økonomisk vekst gjør at alle mennesker får et bedre og lykkeligere liv. Damaria og Kothari (2017) påpeker at økonomisk vekst betraktes som løsningen på nærmest alle menneskelige problemer, og har utviklet seg til en slags besettelse i dagens samfunn. Nedvekst ser derimot på kapitalismen som en av de bakenforliggende årsakene til dagens ikke-bærekraftige verden, og står dermed i sterk kontrast til grønn økonomi og bærekraftig forbruk som mener løsningen finnes innenfor dagens

økonomiske system (Brossmann og Islar, 2020). En slik tilnærming legger til grunn at økonomisk vekst fungerer som en drivkraft for en tilnærmet hemningsløs ressursutnyttelse, og det økonomiske systemet både tillater og belønner slik virksomhet. Fra et nedvekst-perspektiv beviser den eksisterende klima- og miljøkrisen at dagens vekstnivå ikke lenger kan rettferdiggjøres (Mastini mfl., 2021).

Kallis og March (2015) fremhever at nedvekst legger opp til et paradigmeskifte med en reforhandling av verdier ved å anerkjenne og legge større vekt på de sosiale og økologiske verdiene. Dette innebærer en form for av-materialisert utvikling der fokuset flyttes over på «andre verdier» som for eksempel natur, vennskap, kultur og andre lignende CO-2 frie goder (Hessen, 2020). Forskning som ser på sammenhengen mellom inntekt og lykke, hevder at over et visst minimumsnivå vil faktorer som helse, venner og familie være viktigere enn inntektsnivå (og dermed også forbruksnivå) (Lorek og Spangenberg, 2014). Det er med andre ord ingen lineær sammenheng mellom vekst i BNP og hvor tilfreds mennesker er med livet, omtalt som Easterlin paradokset (Shulz og Bailey, 2013). Samfunnet må derfor sikte mot en «lavere» metabolisme med mindre produksjon og forbruk for å kunne redusere det totale energi- og materialforbruket (Brossmann og Islar, 2020).

Nedvekst tar følgelig til orde for en demokratisk styrt nedskalering og omfordeling av både produksjon og forbruk tilknyttet utviklede land, og at dette vil være en forutsetning for å kunne oppnå reell miljømessig bærekraft og sosial rettferdighet (Damaria og Kothari, 2017). I praksis innebærer dette å legge til side eksisterende politikk som støtter opp under økonomisk vekst, samt en reorganisering av alle økonomiske institusjoner og sektorer slik at de ikke lenger krever akkumulasjon av profitt. Tanken er at en slik reorganisering også vil bety slutten på overproduksjon og overforbruk (Bauhardt, 2014). Her er det viktig å påpeke at dette ikke handler om *mindre av det samme*, altså en resesjon, men må heller forstås som *noe annet* (Brossmann og Islar, 2020). Nedvekst betyr endring av det økonomiske systemet til et system som ivaretar alle menneskers behov uavhengig av hvem de er eller hvor i verden de bor, og som samtidig verner om naturressurser og unngår en overskridelse av 1.5 graders målet.

I denne sammenhengen er det også relevant å se på det beslektede konseptet *tilstrekkelighet*, en slags antitese til dagens «*faster, further, more*» forbrukersamfunn (Spangenberg og Lorek, 2019). Konseptet vektlegger en reduksjon av det totale forbruksnivået og et liv der mennesker *lever godt med mindre*. Dette betyr ikke at målet er en lavere livskvalitet, men at behovene våre må dekkes på en mer bærekraftig måte, og at såkalt prangende forbruk unngås (Figge mfl, 2014). Tilstrekkelighet handler derfor om at det materielle forbruket må begrenses i tråd med

planetens bæreevne, for eksempel gjennom et rettslig tak på hvor mye ressurser som kan brukes (Spangenberg og Lorek, 2019). Dagens forbrukersamfunn har ført til at materialistisk velstand er synonymt med status og identitet, noe som vil gjøre det utfordrende å skulle redusere forbruket på individnivå, og dermed forstå fra å *keeping up with the Jones'* (Bell og Ashwood, 2016). Spangenberg og Lorek (2019) hevder at endringer i det sosiale og institusjonelle miljøet vil være en forutsetning for at atferd i tråd med tilstrekkelighet skal kunne realiseres i stor skala. Dersom for eksempel sløsing med knappe ressurser blir et sosialt stigma, vil det kunne oppstå alternative måter å manifestere sosial status på. Forkjemperne for tilstrekkelighet vil også støtte opp under tiltak som for eksempel reparasjonskafeer og urban dyrking, og mener er behov for å «gjenoppdage» det offentlige rom som en kilde for rekreasjon (Spangenberg og Lorek, 2019).

3.5 Politisk aktørskap og makt

3.5.1 En utvidet forståelse av politisk aktørskap

O'Brien og Sygna (2013) og Gillard mfl. (2016) argumenter for at sosial transformasjon bør forstås i lys av politisk aktørskap og makt. Jeg har derfor valgt å inkludere et slikt fokus som et supplement til rammeverket til O'Brien og Sygna (2013). Jeg vil starte med å presentere ulike forståelser for hva politisk aktørskap innebærer, og komme tilbake til diskusjonen om makt mot slutten av delkapittelet. Barker (2005) omtaler aktørskap som individers kapasitet til å handle uavhengig og til å ta selvstendige valg (Barker, referert i Fazey mfl., 2018). O'Brien (2015) mener politisk aktørskap i klimaarbeidet omhandler individers kapasitet til positiv påvirkning på vår kollektive fremtid gjennom transformerende endringer (O'Brien, 2015). Gillard mfl. (2016) definerer aktørskap som potensiale for å handle på et mangfold av måter i relasjon til andre aktører og systemer, samt på tvers av tid og rom. Likheten mellom disse definisjonene er individets kapasitet til å påvirke det relasjonelle rommet, og dermed også potensialet til å endre eksisterende systemer.

En slik forståelse av politisk aktørskap må også sees i sammenheng med denne oppgavens epistemologiske tilnærming, som jeg vil redegjøre for i kap 4.1. Beveridge og Koch (2017) mener blant annet at den post-politiske litteraturen har en begrenset forståelse av politisk aktørskap. Swyngedouw (2007) legger til grunn at politisk aktørskap bare eksisteres hos de mest radikale politiske bevegelsene som direkte utfordrer etablerte strukturer. Beveridge og Koch (2017) hevder derimot at politisk aktørskap representerer et bredt mangfold av muligheter og potensialer. O'Brien (2015) deler også forståelsen av en mer utvidet forståelse av politisk aktørskap, og mener blant annet at vi må se til individets evne til å bidra til transformasjon, både når det kommer til å endre egen atferd og til å påvirke strukturer og systemer. Ved å

legge til grunn en slik forståelse av politisk aktørskap anerkjennes den nærliggende sammenhengen mellom individuell endring og kollektiv endring (O'Brien, 2015). Systemer skapes og opprettholdes av individer, og derfor kan individer like fullt endre disse systemene.

I denne oppgaven vil jeg derfor legge til grunn en *utvidet forståelse* av politisk aktørskap, med inspirasjon fra O'Brien (2015) som tar til orde for en *bredere* og *dypere* forståelse av politisk aktørskap. En *bredere* forståelse handler om å anerkjenne at selv små individuelle handlinger faktisk har potensiale til å få en utbredt effekt også i en global skala. Greta Thunbergs «Skolestrejk för klimatet» er et godt eksempel på hvordan slike tilsynelatende små og ubetydelige handlinger har fått en massiv global påvirkning (Watts, 2019). En *dypere* forståelse handler om å se nærmere på verdier og virkelighetsforståelser som bidrar til å opprettholde vaner og status quo (O'Brien, 2015). Politisk aktørskap handler også om å stille spørsmålstegn ved etablerte «sannhetsregimer». Forsterket personlig og politisk aktørskap innebærer å kunne *se* egne og andres virkelighetsforståelser og stille spørsmål ved de, fremfor å ubevisst *se gjennom* de som aksepterte filtre for å forstå verden (O'Brien, 2018). Politisk aktørskap kan med andre ord inneholde alt fra å delta i lokale initiativer, snakke sammen med kolleger om alternative feriedestinasjoner, eller engasjere seg i kunst, litteratur og debatter. Det viktigste poenget til O'Brien (2015) er å anerkjenne at enkeltindividet kan bidra til kollektiv endring ved å engasjere seg i ideer, aktiviteter og samtaler som skaper refleksjon og potensielt også kollektiv handling.

3.5.2 Makt i et relasjonelt rom

Videre er det flere som mener det er behov for et eksplisitt fokus på makt i forskning som omhandler den grønne økonomien og bærekraftig forbruk (Dyrzek, 2013; Avelino mfl., 2016; Anantharaman 2018; Middlemiss mfl., 2019; Mathai mfl., 2020). Jeg vil argumentere for at et eksplisitt fokus på makt vil være et nyttig supplement til rammeverket til O'Brien og Sygna (2013), og jeg legger spesielt vekt på makt i oppgavens avsluttende diskusjonskapittel. Gillard mfl. (2016) påpeker blant annet at uten å diskutere betydningen av makt i endringsprosesser, vil forskningen bare kunne gi en delvis forklaring på hvorfor virkelige transformerende handlinger er såpass sjelden i klimaarbeidet.

Innenfor en post-strukturalistisk tilnærming (se kap 4.1), har ideene til Foucault fått stor innflytelse når det kommer til forståelsen av makt (Cresswell, 2013). Foucault tok til orde for en bredere forståelse av makt, og mente at makt er noe som eksisterer nærmest overalt (Foucault, referert i Murdoch, 2006). Allen (2004) har en tilsvarende oppfatning, og definerer makt som en relasjonell effekt av menneskelig interaksjon. Allen og Foucault deler en kritikk

mot en tidligere forståelse av makt som noe som utelukkende eksisterer i et salgs «senter» hos bestemte hierarkiske konstellasjoner, for eksempel staten, der makt utøves *over* andre. Foucault mente videre at det ikke finnes noe klart skille mellom makt, kunnskap, praksiser og rom, men at disse aspektene er nært sammenknyttet (Murdoch, 2006). Pløger (2012) oppsummerer denne sammenknytningen slik: «Makt er ikke noe man eier eller besitter, den må hele tiden reproduseres. Makten virker overalt i det sosiale felt, i dets relasjoner og transaksjoner av kunnskap og tilhørende sannheter. Makt er relasjoner av krefter, og derfor er makten allestedsnærværende. Dens helhetsvirkning oppstår gjennom de sammenvevinger av krefter som alltid er til stede» (s.258-259). Rommet består altså av varierende konstellasjoner av maktrelasjoner, en tanke som også har inspirert forståelsen av et relasjonelt rom, som innebærer at rom består av et mangfold av ulike relasjoner som er sammenknyttet på ulike akser og skalaer (se kap 4.1). Romlige relasjoner må følgelig forstås som maktrelasjoner (Murdoch, 2006).

En relasjonell forståelse av makt er bredere i den forstand at den anerkjenner mulighetene for påvirkning og transformasjon (politisk aktørskap) innenfor det relasjonelle rommet. Dermed får makt også i større grad en *positiv* betydning. Det betyr imidlertid ikke at makt ikke kan få en *negativ* betydning. Maktrelasjoner kan også utfolde seg i mer fastsatte, dominerende og undertrykkende konstellasjoner (Murdoch, 2006). Massey påpeker at selv om rommet er relasjonelt, dynamisk og i kontinuerlig tilblivelse, betyr det likevel ikke at rommet er mindre innskrenket eller begrenset. Hvordan mennesker er «plassert» innenfor et bestemt sett av relasjoner både kan virke positivt og negativt på deres mulighet til å påvirke denne konstellasjonen av relasjoner. Hun uttrykte også en bekymring for hvorvidt enkelte grupper blir marginalisert av dominerende relasjonelle konstellasjoner (Massey, referert i Murdoch, 2006). Murdoch (2006) påpeker derfor viktigheten av å se nærmere på hvordan en romlig maktfordeling utspiller seg i spesifikke kontekster, spesielt for post-strukturalistisk samfunnsgeografi.

4.0 FORSKNINGSDSIGN OG METODE

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for prosjektets forskningsdesign og hvilke empiriske metoder som er anvendt for å besvare problemstillingen. Jeg vil starte med å presentere prosjektets vitenskapsteoretiske forankring, ettersom dette legger grunnleggende føringer for videre valg. Deretter vil jeg redegjøre for utforming av forskningsprosjekt, samt gi detaljerte beskrivelser av gjennomføringen av feltarbeidet. Avslutningsvis vil jeg forklare hvordan jeg har analysert datamaterialet, samt gi en nødvendig redegjørelse av metodiske implikasjoner.

4.1 Vitenskapsteoretisk tilnærming

Utforming av studiens forskningsdesign er i første omgang avhengig av hvilke ontologiske og epistemologiske valg jeg som forsker legger til grunn. Ontologi tar for seg hva som eksisterer og hva det betyr å eksistere, og epistemologi omhandler hvilken kunnskap vi kan ha om det som eksisterer (Couper, 2015). I denne studien har jeg valgt å legge til grunn en post-strukturalistisk tilnærming, som innebærer en forståelse av at virkeligheten skapes gjennom menneskelige relasjoner (bestående av mening og makt), noe som gjør at virkeligheten er konstituert i tid og rom, og er følgelig også i kontinuerlig tilblivelse (Murdoch, 2006). På den måten kan heller ikke ontologi og epistemologi sees på som to distinkte konsepter, men er derimot tett knyttet sammen (Couper, 2015). Post-strukturalisme er videre inspirert av ideene til strukturalisme, som legger til grunn at det eksisterer dyptgående strukturer uavhengig av mennesker og at disse strukturene representerer en virkelighet i seg selv. Strukturalismen legger dermed til grunn at det finnes en objektiv virkelighet (ontologi) som vi som forskere kan oppdage og objektivt forklare (epistemologi) (Couper, 2015). Marxistisk strukturalisme hevder for eksempel at alt som skjer i samfunnet kan forklares av en kapitalistisk superstruktur, og at denne strukturen fungerer som et slags metanarrativ som forklarer alt som skjer i det moderne samfunn (Cresswell, 2013). I en slik tilnærming ligger det også en tydelig determinisme der kapitalismen (x) påvirker utviklingen i samfunnet (y). Lyotard (1984) stiller ser derimot kritisk til slike «totalitære» metanarrativer, og mener forskningen heller bør se til mindre, mangfoldige og lokale former for kunnskap (Lyotard, referert i Cresswell, 2013).

Videre påpeker Lund (2014) hvordan positivistiske ideer lenge har fungert som et slags ideal i samfunnsvitenskapen. Post-strukturalismen legger derimot til grunn at virkeligheten alltid vil være kontekstuell og bestå av dynamiske strukturer, og ønsker derfor å utforske hvordan mening skapes i et relasjonelt rom, fremfor å lete etter tilsynelatende «universelle» årsakssammenhenger (Couper, 2015). Post-strukturalismen avviser derfor positivistiske ideer om at det finnes en objektiv ytre virkelighet som det rasjonelle mennesket kan tilegne

universelle sannheter (Gray, 2018). Forskningen må i stedet legge vekt på å forstås hvordan eksisterende diskurser utgjør virkeligheten (tid-rom) og produserer sannhet. Et slikt utgangspunkt må sees i sammenheng med ideene til Michel Foucault, som blant annet var opptatt av hvordan «sannhet» er en effekt av menneskelige interaksjoner (Cresswell, 2013). I den sammenheng har også Massey (1998) sin forståelse av relasjonelt rom fått stor oppmerksomhet. Massey legger til grunn at «rom» er et produkt av interrelasjoner som operer på et mangfold av skalaer. Rom er også den sfæren som muliggjør mangfold, og mangfold og rom konstituerer derfor hverandre. Videre vil det alltid oppstå nye relasjoner i rommet, som gjør at rommet alltid vil være i kontinuerlig tilblivelse (Massey, referert i Murdoch, 2006).

I denne studien er vil jeg derfor se nærmere på hvordan eksisterende diskurser (den personlige sfære) påvirker hvordan systemer og strukturer (den politiske sfære) utformes og oppfattes, samt hvilke typer løsninger (den praktiske sfære) som anses som mulige (O'Brien og Sygna, 2013). Det post-strukturalistiske rammeverket gjør at jeg også har valgt å inkludere et eksplisitt fokus på makt og politisk aktørskap som et supplement til O'Brien og Sygna (2013) sitt rammeverk for sosial transformasjon. Samlet sett vil studien kunne gi en helhetlig forståelse av hvordan Asker kommune realiserer en forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling. Hensikten med prosjektet er derfor å utforske et spesifikt sosialt fenomen innenfor en bestemt geografisk kontekst, og utvikle en såkalt «tykk beskrivelse» av casen. Studien utformes følgelig som et kvalitativt forskningsprosjekt med et formål om å oppnå kontekstuell kunnskap (Gray, 2018).

4.2 Forskningsdesign

Kvalitative forskningsprosjekter preges i stor grad av fleksibilitet, og et viktig kjennetegn med slike forskningsdesign er at de blir til underveis (Winchester og Rofe, 2016). Gray (2018) mener at kvalitative forskningsdesign ikke må sees på som en lineær og tydelig fremgangsmåte, men heller som en kontinuerlig prosess. Han påpeker likevel det er fornuftig å avklare hva som er rammene for prosjektet, samt hva som skal inkluderes og hvorfor. Slike avklaringer er viktig for å unngå et u håndterlig datamateriale, og for å sikre tilstrekkelig dybde i materialet. Under vil jeg derfor presentere de overordnede rammene for prosjektet.

4.2.1 Kvalitativ casestudie

Denne studien er gjennomført som en intensiv kvalitativ casestudie med hensikt å oppnå en dypere forståelse av hvilke muligheter og utfordringer som preger realiseringen av en forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling i kommunesektoren. Casestudie er valgt som tilnærming fordi det er spesielt nyttig for å utforske hvordan et spesifikt sosialt fenomen utspiller seg i en bestemt geografisk kontekst (Yin, 2018). En slik tilnærming baserer seg på

relativt få enheter og gjør det mulig for meg som forsker å få en forståelse av mangfoldige dynamikker med bruk av flere metoder (Yin, 2018). I denne studien har jeg derfor brukt flere ulike datakilder og metoder (triangulering) for å se situasjonen fra ulike vinkler, med en intensjon om å få en mer helhetlig kontekstuell forståelse av arbeidet som skjer i Asker kommune (Taylor, 2016). Jeg har gjennomført 18 semi-strukturerte intervjuer, diverse deltakende observasjon, samt deltatt på konferanser og nettverkssamlinger og benyttet meg av diverse sekundærkilder.

Forskningsprosessen foregikk gjennom en abduktiv tilnærming, som innebærer å bevege seg mellom en induktiv og en deduktiv tilnærming (Thomas, 2010). En induktiv tilnærming beveger seg fra empiri til teori, og en deduktiv tilnærming beveger seg fra teori til empiri. Gray (2018) påpeker imidlertid at disse tilnærmingene ikke er gjensidig utelukkende. I denne studien tok jeg hverken utgangspunkt i å teste en spesifikk teori, eller inntok feltarbeidet «fri for» antakelser. Jeg brukte rammeverket til O'Brien og Sygna (2013) som en slags «linse» for å guide meg gjennom feltarbeidet og den første fasen av analysen, før jeg deretter brukte foreløpige funn for å utdype og justere både problemstillingene og det teoretiske rammeverket. Hensikten med abduksjon er altså å generere ideer eller foreløpige «teorier» som fungerer som hypotetiske forklarende konsepter (Thomas, 2010, s.577).

Funnene fra denne studien kan følgelig ikke generaliseres til å gjelde andre tilsvarende caser (ekstern validitet), som også er en av de vanligste kritikkene mot casestudier (Baxter, 2016). Her mener imidlertid Flyvbjerg (2006) at det er en misforståelse at konkret, praktisk og kontekstspesifikk kunnskap er mindre verdifullt sammenlignet med generell og teoretisk kunnskap. Dette viser igjen hvordan positivistiske ideer har hatt sterk forankring i samfunnsvitenskapen (Lund, 2014). Flyvbjerg (2006) påpeker også at selv om funnene ikke kan generaliseres på samme måte som i kvantitative studier, betyr det ikke at casestudier ikke er et viktig bidrag til vitenskapen. Denne studien er nyttig i den forstand at den ser nærmere på et relativt nytt og utforsket fenomen, og kan følgelig bidra med ny innsikt i hvilke muligheter og utfordringer som preger realiseringen av en forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling. Ved å studere dette fenomenet gjennom de tre sfærene for transformasjon, vil studien også kunne gi en overordnet forståelse av kompleksiteten i sosiale fenomener (Thomas, 2010). Oppsummert er ambisjonen med denne studien å kunne bidra med innsikt både til forskningen, den offentlige debatten og til det kommunale klimaarbeidet.

4.2.2 Bakgrunn for valg av case

Bakgrunn for prosjektets relevans og aktualitet er grundig redegjort for i kap 2. Når det kommer til konkret valg av case, tok jeg utgangspunkt i kommunenettverket Kortreist kvalitet. Etersom nettverket eksplisitt tar til orde for en forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling (Kortreist kvalitet, 2020), anså jeg dette nettverket som et nyttig startsted for å finne en relevant case. Jeg begynte prosessen med å møte Hege Westskog, forsker ved CICERO og en sentral aktør i nettverket, blant annet for å få innsikt i hvilke kommuner hun mente kunne være aktuelle. I tillegg brukte jeg tid på å studere diverse plandokumenter hos de 9 kommunene som er med i nettverket. Deretter tok jeg kontakt med noen av kontaktpersonene for de kommunene som eksplisitt nevnte at de ville arbeide med indirekte utslipp/forbruk, med den hensikt å få en bedre forståelse av hvor langt de hadde kommet med dette arbeidet. I denne fasen erfarte jeg raskt at flere av kommunene ikke hadde gjort noe særlig utover dette med å fastsette mål for arbeidet. Det var også noen av kommunene som ga uttrykk for at de hadde en svært travel periode, og det var viktig å velge en case der jeg kunne få tilstrekkelig innsyn i arbeidet.

Etter denne fasen satt jeg igjen med kommunene Asker, Arendal og Fredrikstad. I første omgang tenkte jeg det kunne være interessant å velge flere kommuner, slik at jeg kunne få bedre forståelse av betydningen av den lokale konteksten (Yin, 2018). Etter at jeg hadde hatt de første intervjuene i Asker, tok jeg derfor en kort tur til Arendal der jeg gjennomførte noen få intervjuer. Her erfarte jeg at selv om kommunen ga uttrykk for at de arbeidet med indirekte utslipp, var det svært få aktører som i det hele tatt hadde kjennskap til at dette var en del av klimaplanen. Da det på samme tid kom et stort koronautbrudd i Fredrikstad tok jeg avgjørelsen om å utelukkende se på Asker kommune. I ettertid ser jeg at dette var et fornuftig valg med tanke på den mengden informasjon jeg innhentet fra bare én kommune, og at det derfor ville blitt utfordrende å skulle sammenligne flere kommuner. Asker kommune skilte seg dessuten betydelig ut når det kom til hvor mye oppmerksomhet som ble gitt denne tematikken.

4.2.3 Avgrensning i tid, rom og tema

Selv om casestudier er svært fleksible, bør det likevel foreligge noen avgrensninger i tid, rom og tema (Taylor, 2016). For det første ble gjennomføringen av feltarbeidet avgrenset til høstsemesteret 2020. På grunn av koronapandemien ble likevel noe av det pågående arbeidet i Asker kommune utsatt, blant annet behandlingen av ny klimaplan. Jeg valgte derfor å supplere med noen sekundærkilder fra våren 2021. I tråd med en poststrukturalistisk tilnærming forstår jeg denne casen som et relasjonelt rom (Taylor, 2016). En slik tilnærming gjør det imidlertid utfordrende å skulle avgrense «rom», ettersom en relasjonell forståelse øker kompleksiteten i

både omfang og skala. På grunn av oppgavens omfang måtte jeg likevel være nokså streng på å sette tydelige rammer for «rommet». Jeg vil gi en detaljert forklaring over hvem og hva som er inkludert i casen under kap 4.3.

Kompleksiteten i denne studien gjør seg også gjeldene når det kommer til avgrensning og operasjonalisering av tema. Som presentert i kap 2.2, innebærer en forbruksbasert tilnærming å fokusere på forbrukssiden fremfor produksjonssiden i klimaarbeidet. Wang mfl. (2016) skiller her mellom «Direkte utslipp, det geografiske perspektivet» og «Indirekte utslipp, klimafotavtrykket (forbruksbasert tilnærming)» (s.23). Når forfatterne inkluderer indirekte utslipp, klimafotavtrykk og forbruksbasert tilnærming i én og samme overskrift, representerer dette hvor nært sammenknyttet (og komplekse) disse konseptene er. Videre definerer Westskog mfl. (2018) en forbruksbasert tilnærming slik: «innebærer at man fokuserer på tiltak og virkemidler som påvirker utslippene gjennom endringer i forbruket hos virksomheter og husholdninger i kommunen, uavhengig av hvor utslippet fysisk skjer» (s.5). De forklarer også at summen av kategori 1 (direkte utslipp), kategori 2 (ekstern energiproduksjon) og kategori 3 (indirekte utslipp) ofte omtales som klimagassfotavtrykk, og på den måten er innholdet i «forbruksbasert tilnærming» og «klimafotavtrykk» nokså likt (Westskog mfl., 2018).

Kortreist kvalitet (2020) skriver videre at «[...] en forbruksbasert (indirekte utslipp) utslippstilnærming er vesentlig for omstilling til lavutslippssamfunnet» (s.7), og legger dermed et spesielt fokus på de *indirekte utslippene i en forbruksbasert tilnærming*. Slik jeg ser det er årsaken at en forbruksbasert tilnærming representerer et nytt fokus på nettopp indirekte utslipp, sammenlignet med et tradisjonelt fokus på direkte utslipp. Jeg valgte derfor å avgrense oppgavens tema til å omhandle *indirekte utslipp*, som i en norsk kontekst i stor grad er tilknyttet forbruket vårt. Etersom Asker kommune også eksplisitt omtaler indirekte utslipp i sine plandokumenter ble en slik avgrensning naturlig. Det betyr imidlertid ikke at indirekte utslipp er et lett håndterlig forskningstema. Indirekte utslipp på kommunenivå kan for eksempel skje både utenfor kommunegrensen og utenfor landegrensen, samt være tilknyttet et stort spekter av sektorer og aktører. Siden dette er et relativt nytt fenomen, valgte jeg videre å innta et overordnet fokus på tematikken. I fremtidige studier kan det derimot være hensiktsmessig å foreta ytterligere avgrensninger.

4.3 Gjennomføring av feltarbeidet

Feltarbeidet ble gjennomført fra september til desember høsten 2020. På grunn av den pågående koronapandemien ble gjennomføringen av feltarbeidet både annerledes og mer tidkrevende enn forventet. Jeg hadde i utgangspunktet planlagt å begynne feltarbeidet allerede våren 2020, men denne fasen måtte dessverre utsettes. På grunn av flere perioder med nedstenginger i Asker kommune, foregikk mesteparten av datainnsamlingen digitalt. Jeg kunne heldigvis bo en lenger periode hos familie i nærheten, slik at jeg unngikk unødvendig mye reising og raskt kunne være tilgjengelig dersom det ble mulighet for fysiske avtaler. På den måten fikk jeg også en opplevelse av å være «i felt», selv om mesteparten foregikk digitalt.

4.3.1 Utvalg og informantkategorier

Fleksibiliteten i casestudier gjør seg gjeldene også når det kommer til utvelging av informanter, og er spesielt nyttig i denne sammenhengen ettersom det både eksisterer lite forskning på akkurat denne tematikken, og fordi jeg hadde få muligheter til å vite i forkant hvilke konkrete aktører som kunne være relevante. Som utvalgsmetode valgte jeg å gå for en kombinasjon av forskjellige strategiske utvalgsmetoder: utvalg basert på kriterier, snøballutvelging og utvalg basert på mest mulig variasjon (Stratford og Bradshaw, 2016). En slik kombinasjon gjør det mulig å ta flere hensyn i ulike stadier i utvelgingsprosessen (Gray, 2018). Det første jeg gjorde var å sende en henvendelse til en sentral aktør i kommunen, der jeg ga informasjon om hva prosjektet omhandlet og fortalte at jeg var interessert i informanter fra både administrasjonen og politikere som var direkte knyttet til arbeidet med indirekte utslipp. Det lå med andre ord noen konkrete kriterier til grunn for utvelgingen. Jeg ble anbefalt 4 aktører fra administrasjonen som dannet utgangspunktet for den videre utvelgingen.

Resten av feltarbeidet foregikk nokså dynamisk, der jeg blant annet brukte snøballutvelging for å komme i kontakt med flere informanter, samt rekrutterte direkte fra interne møter jeg fikk delta på, eller fra eksterne konferanser og nettverkssamlinger. Ordføreren ble for eksempel rekruttert under klimakonferansen til KLP, på bakgrunn av at hun eksplisitt nevnte kommunens arbeid med indirekte utslipp i et innlegg. Når det gjelder utvalg av politikere, valgte jeg å rekruttere informanter fra utvalg for samfunnstjenester ettersom dette utvalget har spesifikt ansvar for kommunens klimapolitikk. Her tok jeg et valg om å velge én representant fra de tre politiske partiene med størst oppslutning i kommunen: Høyre, Arbeiderpartiet og Miljøpartiet De Grønne. Jeg sendte en samlet henvendelse til representantene fra hvert av partiene, slik at de seg imellom kunne avgjøre hvem av de som var mest relevant for prosjektet og hadde

kapasitet til å delta. Det ville vært interessant å snakke med alle partiene, men jeg måtte sette en begrensning på grunn av egen kapasitet og oppgavens omfang.

Underveis i feltarbeidet forsto jeg også betydningen av de ulike samarbeidsaktørene i «samskapingskommunen» og tok derfor en avgjørelse om å inkludere utvalgte samarbeidsaktører i studien. Her la jeg spesielt vekt på samarbeidsaktørene som kunne knyttes til sentrale pågående prosjekter. Selv om de aller fleste ønsket å bidra i prosjektet, var det dessverre enkelte aktører som ikke lot seg rekruttere. Jeg forsøkte for eksempel å få tak i en representant fra Asker Næringsforening uten hell. Administrasjonen ga uttrykk for at samarbeidet med næringsforeningen ikke hadde vært veldig fremtredende, men jeg anså de likevel som en viktig og relevant aktør i denne sammenheng. Deres perspektiv kunne potensielt vært veldig fruktbart, og det er derfor synd at jeg ikke lyktes med å rekruttere dem.

Utover høsten var jeg også i kontakt med utvalgte nøkkelinformanter, og deres bidrag fungerte både som en slags bekreftelse på at prosjektet hadde et interessant fokus, i tillegg til at de bidro med sin ekspertise og oppklarte ulike aspekter jeg var usikker på (Dunn, 2016). Forskerne Carlo All og Eivind Selvig ble valgt ut på grunn av deres spisskompetanse på feltet, samt deres tilknytning til rapportene «Kortreist kvalitet» og «Potensial og barrierer for kommunale klimatiltak». Leder for Fremtiden i våre hender, Anja Riise Bakken, ble valgt ut på grunn av organisasjonens tydelige standpunkt og pågående arbeid for en forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling. Nøkkelinformantenes bidrag har vært svært nyttig for de ulike perspektivene som presenteres i denne studien. Ideelt sett skulle disse informantene vært intervjuet i forkant av feltarbeidet (Dunn, 2016), noe som dessverre ikke lot seg gjøre på grunn av koronapandemien. Jeg opplevde likevel at deres bidrag var nyttig også underveis i feltarbeidet.

Videre tok jeg kontinuerlige vurderinger om hvorvidt hver enkelt aktør ville kunne bidra med nye eller andre perspektiver, med en intensjon om å oppnå et tilstrekkelig rikt, men samtidig håndterlig datamateriale (Gray, 2018). Jeg opplevde at snøballutvelging var veldig nyttig for å få innsikt i hvilke aktører som var sentrale internt i administrasjonen, og da det mot slutten av feltarbeidet ikke dukket opp nye navn ga dette en trygghet om at jeg hadde fått tak i de mest sentrale aktørene. Snøballutvelging har samtidig noen potensielle svakheter ved at informantene gjerne foreslår andre mennesker de har en nær tilknytning til, som også kan ha lignende erfaringer og perspektiver (Gray, 2018). For å få et utvalg med mest mulig variasjon, var jeg alltid på utkikk etter motsetninger, og brukte blant annet de interne møtene til å finne andre aktører enn de som allerede var foreslått i intervjuene. Se tabell 1 for komplett oversikt over informanter.

Tabell 1: Oversikt over informanter

Informantkategori	Aktør	Dato
Administrasjonen		
	Kommunalt ansatt A, Natur, miljø og landbruk	10.09
	Kommunalt ansatt B, Natur, miljø og landbruk	11.09
	Kommunalt ansatt C, Avfall og gjenvinning	16.09
	Kommunalt ansatt D, Avfall og gjenvinning	13.10
	Kommunalt ansatt E, Avfall og gjenvinning	15.12
	Kommunalt ansatt F, Prosjekt og utvikling	14.12
	Kommunalt ansatt G, Virksomhetsstyring	23.10
Politikere		
	Lene Conradi (H), Ordfører	25.09
	Medlem (H), Utvalg for samfunnstjenester	24.11
	Medlem (AP), Utvalg for samfunnstjenester	25.11
	Medlem (MDG), Utvalg for samfunnstjenester	04.11
Samarbeidspartnere		
	Representant fra Omattatt	28.10
	Representant fra Loopfront	18.11
	Representant fra Foodlist	20.11
	Representant fra NoWaste	17.11
Nøkkelinformanter		
	Carlo All, forsker hos Vestlandsforskning	19.11
	Eivind Selvig, forsker hos Civitas	26.11
	Anja Bakken Riise, leder for Fremtiden i våre hender	17.11

4.3.2 Semi-strukturerte intervjuer

Den mest sentrale metoden i denne studien er semi-strukturerte intervjuer. Et slikt format gir både en forutsigbarhet til meg som forsker ettersom jeg i forkant har avklart konkrete samtaletemaer, samtidig som det gir stor fleksibilitet for å utforske nye aspekter (Dunn, 2016). Semi-strukturerte intervjuer er særlig gunstig i denne studien fordi prosjektet søker å oppnå såkalte «tykke» beskrivelser av et sosialt fenomen, og intervjuer gjør det mulig å få tilgang til informantenes erfaringer, meninger og refleksjoner, samt fange opp diversitet og nyanser (Gray, 2018). Fordelen med at jeg som forsker var til stede (enten fysisk eller digitalt) sammen med informantene, gjorde at jeg lett kunne stille oppfølgingsspørsmål for å være sikker på at jeg hadde forstått resonnementene deres riktig (Dunn, 2016). Dette er spesielt viktig innen

forskning som legger til grunn at mening og makt skapes i et relasjonelt rom. Min tilstedeværelse har naturligvis også andre implikasjoner.

For det første kan min tilstedeværelse påvirke hvordan informantene fremstiller seg selv (reaktivitet) (Gray, 2018). For at jeg skal få tilgang til det som ligger «under overflaten» er det nødvendig at det etableres tilstrekkelig tillit med informanten. Under intervjuene fulgte jeg derfor rådet til Gray (2018) om å innta en rolle med naturlig empati, der jeg forsøkte å sette meg inn i deres erfaringer gjennom aktiv lytting. Jeg opplevde at min evne til å etablere trygge rammer i intervjusituasjonen, samt min evne til å fange opp hva som var verdt å utforske ytterligere, ble bedre etter hvert som jeg fikk mer praktisk erfaring. I starten opplevde jeg for eksempel noen utfordringer knyttet til dynamikken i samtalen, særlig det å utforme spørsmål på en slik måte at det frembrakte dypere refleksjoner hos informanten. Slik jeg ser det er gjennomføring av kvalitativ forskning en ferdighet som utvikles over tid, og jeg opplevde en bratt læringskurve underveis i feltarbeidet.

For det andre må et intervju forstås som mer enn en samtale der jeg som uavhengig aktør innhenter «sannheter» fra informanten. Meningskonstruksjon er derimot noe som skjer i samspillet mellom meg og informanten, der vi begge bidrar til å konstruere narrativer om den sosiale verden (Aase og Fossåskaret, 2014; Miller og Glassner, 2016). Järvinen (2005) omtaler derfor intervjuer som interaksjonistiske prosesser, der det er selve interaksjonen mellom forsker og informant som produserer kunnskap. Det er med andre ord helt avgjørende at jeg er bevisst min egen forutinntatthet, samt hvordan jeg fremstår og forholder meg til informanten under intervjuet. Her fulgte jeg blant annet rådet til Gray (2018) om å være svært forsiktig med å antyde at informantenes svar var «riktig» eller «galt», hverken gjennom kroppsspråk eller ordbruk. Videre er det helt sentralt å være refleksiv både når det gjelder min egen og informantenes posisjonalitet (Mullings, 1999), noe jeg vil diskutere nærmere i kap 4.4.2.

Jeg gjennomførte totalt 18 semi-strukturerte intervjuer (se tabell 1), der hvert intervju varte i ca 1-2 timer. Selv om oppsatt tid var 1 time, ønsket flere av informantene frivillig å fortsette samtalen fordi de selv var engasjert i tematikken. I forkant av intervjuene mottok informantene utfyllende informasjon om prosjektet (se vedlegg 1), og responsen for deltakelse var over all forventning. Under gjennomføringen tok jeg i bruk en intervjuguide på ca 15 spørsmål som ble tilpasset hver enkelt informantkategori. Vedlegg 2 viser intervjuguiden som var utgangspunktet for det første intervjuet med en av aktørene fra administrasjonen. Intervjuguiden ble senere justert og noe tilpasset hver informant. Jeg tok også lydopptak av intervjuene. Noen få intervjuer ble gjennomført fysisk, men på grunn av kommunens oppfordring om å minimere fysisk kontakt

foregikk de aller fleste intervjuene digitalt over Zoom. James og Busher (2016) påpeker i den sammenheng at det er viktig at forskeren etablerer en slags digital forskningspraksis, fremfor å gjennomføre intervjuene som om de var fysiske. I mitt første digitale intervju oppdaget jeg for eksempel underveis at informanten satt i et rom sammen med en annen kollega, noe som selvfølgelig kunne påvirke hva hen fortalte og ikke. I de påfølgende intervjuene valgte jeg derfor å innføre en praksis der jeg alltid forsikret meg om at informanten satt i et rom alene, samt informerte om at jeg gjorde det samme. En annen utfordring jeg opplevde var konsekvensene av manglende uformell småprat før og etter intervjuet, for eksempel på vei ut og inn av et møterom. I de fysiske intervjuene opplevde jeg at denne uformelle praten både bidro til økt tillit og relasjonsbygging, og fungerte som en slags oppvarming til intervjuet (Dunn, 2016). Jeg forsøkte å innføre en lignende praksis i de digitale intervjuene med en mer uformell prat i starten, men hadde jeg kunnet velge ville jeg nok gjennomført intervjuene fysisk.

4.3.3 Deltakende observasjon

Selv om hovedvekten av datainnsamlingen var semi-strukturerte intervjuer, er også en del av det innsamlede datamaterialet basert på observasjon med ulik grad av deltakelse. Tabell 2 viser en oversikt over denne delen av feltarbeidet. Med unntak av besøket hos Omattatt, ble all deltakende observasjon gjennomført over digitale arrangementer. Kvalitativ forskning involverer ofte en interaksjon i hverdagslivet til de menneskene som studeres (Gray, 2018) og intensjonen med observasjon i denne studien var først og fremst å *komplementere* intervjuene, og for å oppnå en større *kontekstuell* forståelse av situasjonen (Kearns, 2016). Observasjon fungerte som et tillegg til intervjuene ved at jeg i større grad fikk oppleve kommunens arbeid «i virkeligheten», og dermed komplementere den informasjonen jeg fikk i det mer formaliserte intervjuformatet. I de første intervjuene ble jeg blant annet invitert med på diverse interne møter som var relevant for kommunens arbeid med indirekte utslipp. Disse møtene bidro til å nyansere mange av påstandene som kom frem i intervjuene, samt synliggjøre motsetninger mellom de ulike aktørene. Observasjon bidro også til en større kontekstuell forståelse ved at jeg for eksempel fikk besøke Omattatt under et pågående arrangement, og på den måten fikk oppleve stedet gjennom direkte erfaring. Ideelt sett skulle jeg gjerne ha besøkt flere steder, men her var mulighetene svært begrenset på grunn av koronasituasjonen.

Min rolle under de interne møtene, samt under nettverkssamlingen med Kortreist kvalitet nettverket, var nokså tilbakeholden og begrenset. Jeg presenterte alltid meg selv, fortalte hvorfor jeg var til stede og hva prosjektet omhandlet. Min tilstedeværelse på disse møtene var avklart i forkant, og jeg opplevde at jeg ble tatt godt imot av de involverte aktørene. Jeg erfarte

også at det at jeg inntok en nokså tilbehøden rolle samsvarte godt med rolleforventningene fra de andre aktørene (Aase og Fossåskaret, 2014). I noen tilfeller ble jeg likevel invitert med i mindre gruppediskusjoner, men valgte i stor grad å trekke meg tilbake for å observere. En slik grad av deltakelse må likevel forstås som deltakende observasjon, ettersom det at jeg faktisk er tilstede vil påvirke den settingen jeg befinner meg i (Laurier, 2016). Dermed kan ikke nødvendigvis situasjonen jeg observerer ansees som i sin rene «naturlige form». Kearns (2016) påpeker imidlertid at sjansene for å oppnå mest mulig naturlig oppførsel hos deltakerne øker ved at jeg som forsker har et bevisst forhold til min egen deltakelse. Underveis i observasjonene skrev jeg detaljerte feltnotater i en feltdagbok slik at jeg enklere kunne huske hva som var sentralt i diskusjonene, samt eventuelle reaksjoner hos de involverte aktørene (Gray, 2018). I starten opplevde jeg det som krevende å fortløpende skulle sortere ut hva som var viktig å notere og ikke, men også her opplevde jeg en bratt læringskurve, og fant fort ut at det ikke nødvendig å skrive ned så mye som jeg gjorde.

Tabell 2: Oversikt over øvrig feltarbeid. I = deltakende observasjon, II = observasjon.

Hva	Informasjon om innhold	Dato	
Feltbesøk			
Besøk hos Omattatt kreativt ombrukverksted	Omvisning på Omattatt, samt observasjon og feltsamtaler under det pågående arrangementet «Olabilverksted».	17.09	I
Interne møter			
Workshop: Klimavennlige anskaffelser	Internt møte i administrasjonen med et bredt spekter av deltakere fra flere ulike avdelinger. Agenda for workshopen: «Hvordan kan vi lykkes bedre med klimavennlige anskaffelser?»	25.09	I
Workshop: Sammen for matsvinn	Møte i det interne nettverket «Sammen for matsvinn». Agenda for workshopen: 1) status og erfaringer fra avdelingene, 2) kræsjkurs i matsvinn, og 3) veien videre.	23.10	I
Workshop: FellesSkapet – Evaluering og veien videre	Internt møte med representanter fra administrasjonen, Foodlist, Heggedal innbyggertorg og Omattatt. Agenda for workshopen: 1) evaluering, 2) gjenåpning, 3) roller og ansvar, og 4) veien videre.	26.10	I
Semi-eksterne møter			
Webinar: Mer ombruk – mindre forbruk	Webinar i regi av Asker kommune rettet mot Askersamfunnet som helhet. I all hovedsak enveis kommunikasjon, der min tilstedeværelse ikke var synlig.	12.10	II
Kortreist kvalitet: Nettverkssamling i regi av kommunen	Nettverkssamling arrangert av Asker kommune, der et av temaene på programmet var «Forbruk/sirkulær økonomi – samarbeid for å nå målene».	09.11	I

4.3.4 Sekundærkilder

Datainnsamlingen har i all hovedsak basert seg på empirisk materiale fra feltarbeidet. Jeg har likevel benyttet noen sekundærkilder, altså bruk av eksisterende data som er innhentet til et annet formål (Gray, 2016), for å supplere det empiriske materialet. Hensikten med å inkludere sekundærkilder har vært å underbygge relevansen til studiens tema, rettferdiggjøre avgrensning av case, dra paralleller til andre studier, samt for å underbygge enkelte funn i analysen (Tyrell, 2016). Jeg har blant annet benyttet diverse plandokumenter, prosjektsøknader, møtereferater, rapporter, diverse akademiske artikler og annen litteratur på det aktuelle forskningsfeltet. Dokumentanalyse av sekundærkildene var viktig både i forkant av studien for å avgrense oppgavens tema, og under analysen som et supplement til primærdataen.

4.3.5 Konferanser og nettverkssamlinger

Høsten 2020 deltok jeg også på diverse konferanser og nettverkssamlinger (morgensamtaler) som omhandlet kommunalt klimaarbeid. Hensikten med en slik deltakelse var å få en bredere forståelse av tematikken, samt for å se hvorvidt en forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling får oppmerksomhet i andre arenaer. KLP sin klimakonferanse omhandlet kommunalt klimaarbeid generelt, mens Kortreist kvalitet nettverket også har et spesielt fokus på indirekte utslipp. Deltakelsen på disse arrangementene må ikke sees på som direkte datainnsamling, men ble i all hovedsak brukt for min egen læring og forståelse, samt som utgangspunkt for rekruttering av informanter. Samtidig var disse arrangementet nyttig i den forstand at det ga innsikt i hvilke typer temaer som *ikke* ble fremhevet og diskutert.

Tabell 3: Oversikt over konferanser og nettverkssamlinger

Navn på arrangement	Arrangør	Dato
Hvilke muligheter ser vi i lys av dagens situasjon?	Kortreist kvalitet nettverket	02.09
Effektivisere eller omstille – hvordan er Klimasats med på å sette i gang prosesser som leder til omstilling?	Kortreist kvalitet nettverket	22.09
Klima tilbake på dagsorden	KLP: Kommunenes klimakonferanse	09.09
Lokal klimasuksess	KLP: Kommunenes klimakonferanse	22.09
Fremtidens næringer i kommune-Norge	KLP: Kommunenes klimakonferanse	13.10
Finnes det rettferdige klimatiltak, eller vil noen alltid bli tråkket på?	KLP: Kommunenes klimakonferanse	27.10

4.4 Analyse og tolkning av datamaterialet

Intervjuene ble transkribert ordrett fullt ut, og sammen med feltdagboken og utvalgte sekundærkilder utgjorde dette datamaterialet i studien. Aase og Fossåskaret (2014) påpeker hvordan tolkning av samfunnsvitenskapelig data handler om å forstå hvordan sosiale fenomener blir tilskrevet mening. De påpeker også hvordan data ikke blir «innsamlet» av forskeren, men produseres i samspill med aktørene i felt. Jeg har derfor forsøkt å være bevisst min egen forutinntatthet gjennom hele prosessen, samt reflektert rundt hvilken makt rollen som kunnskapsprodusert innebærer. Kritisk refleksivitet er derfor helt sentralt i analyse og tolkning av datamaterialet, se kap 4.4.2 for nærmere refleksjoner rundt dette.

Transkripsjonene fra intervjuene og feltdagboken utgjorde samlet ca 350 sider, og koding av materialet ble derfor helt nødvendig for å gjøre analysen håndterlig. Koding av materialet hjelper for å organisere og evaluere data, og er nyttig både for å identifisere og forstå meningsinnhold (Cope og Kurtz, 2016). Jeg benyttet i den sammenheng verktøyet Nvivo, og begynte i første omgang med nokså deskriptive og overordnede koder som «den praktiske sfære», «den politiske sfære», «den personlige sfære» i tråd med hver av de tre underproblemstillingene. Etter dette tok jeg en ny runde med mer analytiske koder, som for eksempel «individualisering av ansvar», «forståelse av handlingsrom», «markedets premisser» og «CO₂-frie goder». Dermed fungerte kodingen som en form for latent innholdsanalyse, som innebærer å fange den underliggende betydningen av hva som blir sagt (Dunn, 2016). Den mer analytiske runden med koding foregikk i flere runder der jeg la til, fjernet og endret ulike koder. Det var tidvis krevende å skulle selektere ut hva som var mest relevant for problemstillingen, spesielt siden datamaterielt var såpass stort og tematikken nokså kompleks. Jeg opplevde likevel at det ble enklere å «fange» hva som var mest relevant etter hvert som kodingen ble mer utfyllende. I den sammenheng var også notatene i feltdagboka til stor hjelp, der jeg blant annet hadde skrevet ned egne refleksjoner umiddelbart etter hver enkelt del av feltarbeidet.

Deler av analysen tar sikte på å identifisere eksisterende diskurser knyttet til arbeidet med indirekte utslipp. Jeg har valgt å legge til grunn Benjaminsen og Svarstad (2020) sin definisjon av diskurser: «We define a discourse as a socially shared perspective of a topic. A discourse may be likened to a lens through which a topic is viewed. Each discourse is based on assumptions, arguments and claims about major aspects of an issue» (s.64). Det finnes imidlertid ingen entydig «oppskrift» for hvordan gjennomføre en diskursanalyse, og ifølge Berg (2009) må diskursanalyse heller forstås som en ferdighet som utvikles over tid. Jeg valgte likevel å legge til grunn noen retningslinjer ettersom jeg må anses som en nybegynner, og fulgte

Dittmer (2010) sin anbefaling om å gjennomføre diskursanalysen i tre steg. Det første stedet innebar å se nærmere på selve teksten for å se etter spesifikke ordvalg, metaforer eller retoriske grep. Det andre steget gikk ut på å se teksten i en større kontekst. Hvilke aktører kommer uttalelsene fra, hvilke motiver og interesser representerer de, hvordan kan utsagnene sees i sammenheng med større utviklinger i norsk klimapolitikk osv. Det tredje og siste steget omhandlet å drøfte hvordan diskursene kan påvirke virkeligheten, samt se hvorvidt noen virkelighetsforståelser dominerer og opptre hegemonisk (Benjaminsen og Svarstad, 2021).

4.5 Metodiske implikasjoner

4.5.1 Datakvalitet

En post-strukturalistisk tilnærming stiller seg kritisk til hvorvidt konsepter som reliabilitet, validitet og generalisering forsterker studiens autoritet. Dette henger sammen med forståelsen av at det eksisterer et mangfold av «sannheter», noe som blant annet gjør det utfordrende å vurdere validitet i kvalitativ forskning (Mansvelt og Berg, 2016). Mansvelt og Berg (2016) anbefaler derimot å rette fokuset mot studiens *troverdighet*, ettersom dette er et konsept som egner seg spesifikt for kvalitativ geografisk forskning. Troverdighet legger til grunn at kunnskap er konstruert og flytende, samt at denne typen forskning må forstås som en refleksiv praksis. Jeg vil derfor presentere ulike grep jeg har tatt for å sikre studiens troverdighet:

Triangulering: Jeg har brukt ulike datakilder og metoder, med den hensikt å få en rikere og mer kontekstuell forståelse av fenomenet jeg studerer. Dette er en form for «within-method» triangulering, som her omhandler bruk av ulike metoder (semi-strukturerte intervjuer, deltakende observasjon, dokumentanalyse av sekundærkilder) innenfor kvalitativ forskning (Denzin, referert i Fuchs mfl., 2018). En slik triangulering bidrar også til å kunne fange opp et mangfold av ulike forståelser og «sannheter» (Taylor, 2016).

Åpenhet: Jeg har vært eksplisitt i hvordan jeg har utformet forskningsdesignet, hvordan jeg har gjennomført feltarbeidet, hvordan jeg har analysert datamateriale, samt hvordan min posisjonaltet (se kap 4.4.2) potensielt kan ha påvirket forskningsprosessen. Dette er en form for metodisk åpenhet som gir studien økt integritet. I tillegg har jeg etterstrebet en narrativ åpenhet, som innebærer å inkludere informantenes sitater i sin rene form, slik at leseren får direkte innsyn i hva som ligger til grunn for mine antakelser og tolkninger (Gray, 2018).

Etablere felles begrepsforståelse: Jeg innledet hvert av intervjuene med å stille konkrete spørsmål om indirekte utslipp for å forsikre meg om at vi fikk etablert en felles oppfatning av konseptet. Busch (2013) påpeker at intervjuguiden kan fungere som et nyttig hjelpemiddel ved

at problemstillingene overføres til konkrete intervju spørsmål. I denne studien er informantenes subjektive forståelser den viktigste kilden til å utvikle en helhetlig forståelse, og desto viktigere er det at det etableres et felles utgangspunkt (Aase og Fossåskaret, 2014). Til tross for tematikkens kompleksitet erfarte jeg at informantene var godt kjent med indirekte utlipp.

Bekreftelse: Under intervjuene brukte jeg aktivt oppfølgingsspørsmål for å sikre at jeg ikke hadde misforstått argumentasjonen til informanten. Jeg brukte for eksempel ofte spørsmål som: «Forstår jeg deg riktig når du sier at?». Som en del av feltarbeidet fikk jeg også en form for kvalitetssikring fra forskningsmiljøet gjennom intervjuer med nøkkelinformanter. I det avsluttende arbeidet med analysen diskuterte jeg enkelte sitater med medstudenter og forskere, for å se hvorvidt de hadde en annen forståelse (Gray, 2018). Jeg opplevde stor verdi i det å få bekreftet eller utfordret min egne tolkninger og antakelser.

4.5.2 Kritisk refleksivitet

En viktig komponent i forskning som legger til grunn en post-strukturalistisk tilnærming er kritisk refleksivitet. Ettersom jeg legger til grunn at virkeligheten er i kontinuerlig tilblivelse, og at kunnskap skapes i et relasjonelt rom, må jeg som forsker forstås som en aktiv aktør i kunnskapsproduksjonen (Holt-Jensen, 2018). Jeg må derfor være refleksiv ovenfor min egen tilstedeværelse for at forskningen skal kunne aneeses som legitim. På samme måte som informantene, har også jeg mitt diskursive rammeverk som danner utgangspunktet for hvordan jeg tolker og forstår virkeligheten. I kvalitativ forskning bør forskeren derfor inkludere refleksjoner om potensielle «biases» for å illustrere hvordan subjektivitet kan ha påvirket forskningen (Dowling, 2016). I den sammenheng er også posisjonaltet et viktig konsept, som både kan forstås som en sammensetning av ulike identitetsmarkører som for eksempel kjønn, klasse, utdanning, nasjonalitet (Mullings, 1999), og samtidig omhandler min bakgrunn som forsker og min relasjon til forskningsprosjektet jeg gjennomfører (Winchester og Rofe, 2016). Waitt (2016) anbefaler i den sammenheng å inkludere et «positionality statement», som handler om å være eksplisitt både når det kommer til valg av case og mine forutinntatte ideer om temaet.

Når det gjelder identitetsmarkører, er jeg en ung norsk kvinne med et sterkt engasjement for klima- og miljøarbeid. I den sammenheng viser Gregersen (2021) til hvordan de som er født etter 1990 er mer bekymret for klimaendringer, og at kvinner generelt er mer bekymret enn menn. Videre anser jeg meg selv som privilegert i den forstand at jeg får ta gratis høyere utdanning, men har likevel ikke en økonomisk bakgrunn som gjør dette mulig uten å jobbe ved siden av. Mine politiske standpunkter kan plasseres til venstresiden i politikken, og jeg har engasjert meg i en rekke verv og organisasjoner i studietiden. Jeg har også tatt personlige valg

om å redusere mitt eget klimafotavtrykk. Oppsummert passer jeg nok godt inn i en slags stereotypi av «ung kvinnelig miljøforkjemper på venstresiden». Disse identitetsmarkørene har naturligvis også påvirket både valg av utdanning og tema for dette forskningsprosjektet. Min interesse for å se nærmere på en forbruksbasert tilnærming kommer fra et overordnet engasjement for å sikre handling i klimaarbeidet, samt et engasjement for sosial rettferdighet. Jeg inntok likevel feltarbeidet med få antakelser om arbeidet som gjøres i Asker, i all hovedsak på grunn av lite forskning på området. Selv om absolutt «nøytralitet» ikke er mulig, opplevde jeg at det var lettere å være åpen og utforskende når det fantes lite sammenligningsgrunnlag.

I de første intervjuene opplevde jeg det utfordrende å skulle posisjonere meg som en forsker, ettersom jeg hadde mye mindre kjennskap til den «kommunale hverdagen» sammenlignet med informantene. Jeg støtte ofte på konsepter jeg ikke hadde kjennskap til selv om jeg hadde forberedt meg. Her hjalp det imidlertid å være ydmyk ovenfor informantene, og de var både forståelsesfulle og tok seg gjerne tid til å utdype. Senere i feltarbeidet erfarte jeg derfor mindre «ubalanse» mellom meg og informantene, og følgelig ble det lettere å oppnå en gjensidig respekt. Jeg opplevde riktignok alltid å bli tatt seriøst. Her tror jeg det å opptre profesjonelt var en viktig faktor: sende informasjonsskriv i forkant, opplyse om personvern, alltid møte presis til avtaler, svare raskt på henvendelser osv. De aller fleste jeg var i kontakt med hadde selv tatt høyere utdanning og kunne relatere til prosessen med å skrive masteroppgave, i tillegg til at samtlige informanter var i en rolle som på ulike måter kan knyttes til kommunalt klimaarbeid. Dermed var det enkelt å knytte felles referanserammer og få en slags «insider» posisjon (Dowling, 2016), til tross for at jeg personlig ikke har noen tilknytning til Asker kommune. Jeg hadde riktignok kjennskap til stedet ved at jeg har tilbrakt mye tid hos familie i nabokommunen, som også gjorde det lettere å «bryte isen» og raskt etablere tillit hos informantene.

En annen utfordring jeg har reflektert over er at jeg i starten av feltarbeidet kanskje tok litt mye styring i intervjuene. Jeg fulgte imidlertid rådet til Gray (2018) om å høre gjennom de første intervjuene for å kunne justere egen atferd. I de påfølgende intervjuene forsøkte jeg derfor å være mer tilbakeholden. Videre opplevde jeg noen utfordringer i arbeidet med analysen, og det ble spesielt viktig å etterstrebe en praksis der jeg la til side min egen virkelighetsforståelse, og forsøkte å se verden gjennom informantens øyne. Jeg ble blant annet utfordret av veileder på at noen av formuleringene i analysen fremsto normative, som gjorde at jeg måtte se nærmere på hvordan jeg fremstilte datamaterialet. I det videre arbeidet prøvde jeg derfor å være ekstra varsom i hvordan jeg diskuterte funnene, særlig der jeg hadde personlige meninger om temaet.

4.5.3 Etiske vurderinger

Ettersom kvalitative studier kan endres underveis er det viktig at etiske vurderinger foregår kontinuerlig (Gray, 2018). Jeg har derfor vært bevisst de forskningsetiske retningslinjene både under forberedelsene av prosjektet, ved gjennomføringen av feltarbeidet, og i arbeidet med å analysere og presentere datamaterialet (Gray, 2018). Før oppstart av feltarbeidet ble prosjektet registrert i UiB sin personvernsportal RETTE. I forkant av intervjuene mottok informantene et informasjonsskriv med utfyllende informasjon om prosjektet (se vedlegg 1) etter råd fra NSD. Skrivet inneholdt informasjon om forskningsprosjektets formål, hvilke informanter jeg var på utgikk etter, frivillig deltakelse, mulighet for å trekke seg underveis, behandling av personopplysninger, oppbevaring av data, samt kontaktinformasjon til begge veilederne. Før jeg startet lydopptaket i intervjuene repeterte jeg denne informasjonen og åpnet for eventuelle spørsmål informanten måtte ha. Det var derimot noe mer utfordrende å sikre informert samtykke under deltakelsen på de interne møtene. Selv om arrangøren alltid gjorde deltakerne bevisst på min tilstedeværelse, og jeg selv alltid ga informasjon om hvem jeg var og hvorfor jeg var der, fikk jeg likevel ikke anledning til å innhente direkte samtykke fra hver og en av deltakerne. Jeg opplevde likevel at alle deltakerne godtok min tilstedeværelse, og mange viste stor interesse og nysgjerrighet for prosjektet.

Når det gjelder anonymisering av informantene har jeg valgt å oppgi hvilken avdeling aktørene fra administrasjonen tilhører, hvilket politisk parti og utvalg politikerne tilhører, samt hvem samarbeidsaktørene representerer. Verdien med å oppgi denne informasjonen er at det gir fruktbar informasjon om hvem aktøren representerer. Risikoen er imidlertid at noen av informantene lettere kan la seg identifisere. Alle informantene er riktignok enten offentlige aktører, politikere eller andre representanter som deltar i kraft av sin stilling og ikke som privatperson. Det ville vært utfordrende å gi en fullstendig anonymisering uten å miste verdifull innsikt om posisjon. Jeg vil også understreke at det ikke har blitt samlet inn sensitive personopplysninger. Aase og Fossåskaret (2014) mener det er viktig å vise ekstra omtanke i tilfeller der det er mulig å identifisere informantene. Jeg har derfor vært spesielt varsom i hvilken informasjon jeg oppgir, og kontinuerlig vurdert om informasjon kan være skadelidende for informantene (Gray, 2018). Nøkkelinformantene og ordføreren er derimot navngitt i studiene. Disse aktørene er spesifikt valgt ut på bakgrunn av sin spisskompetanse/posisjon, og en anonymisering ville derfor ikke vært hensiktsmessig uten å miste verdifull informasjon.

5.0 DET KOMMUNALE HANDLINGSROMMET

For å få en bedre forståelse av studiens kontekst, vil jeg i dette kapittelet gå nærmere inn på hvilket handlingsrom kommunesektoren har for å redusere indirekte utslipp. Kapittelet må derfor sees på som en forlengelse av det som ble presentert i kap 2.3 «Kommunen som katalysator for endring». Jeg vil starte med å gi en kort historisk innføring i rammene for kommunalt klimaarbeid, ettersom en slik bakgrunnskunnskap vil være et nødvendig utgangspunkt for analysen. Deretter vil jeg redegjøre for kommunens hovedroller, som vil være viktig for å kunne diskutere hvordan kommunen kan arbeide med å redusere indirekte utslipp. Avslutningsvis vil jeg presentere mulige begrensninger ved det kommunale handlingsrommet.

5.1 Kommunalt klimaarbeid

Norsk klimapolitikk har i et historisk perspektiv blitt ansett som et nasjonalt anliggende. Siden 1980-tallet har klimaarbeid derimot fått økende oppmerksomhet i kommunesektoren (Wang mfl., 2016). I første rekke gjennom diverse statlig initierte programmer og prosjekter, som blant annet programmet «Miljøvern i kommunene» og initiativet «Lokal Agenda 21». Senere gjennom programmet «Livkraftige kommuner», og nettverksinitiativene «Fremtidens byer» og «Grønne energikommuner» (St.Meld. 34 (2006-2007); Wang mfl., 2016). Kasa mfl. (2012) tok gjennomgang av denne formen for statlig initiativer, og konkluderte med at de i liten grad evnet å engasjere kommunene til å arbeide med klimaomstilling lokalt. Hvilket ansvar kommunesektoren skulle ha i denne sammenhengen var også uklart. I lys av revideringen av plan- og bygningsloven (PBL) i 2008, ble det i 2009 fastsatt en statlig planretningslinje for klima- og energiplanlegging i kommunene, med intensjonen om å tydeliggjøre kommunens rolle i klimaarbeidet (Rose og Aakre, 2015). På den måten ble kommunenes rolle innen norsk klimapolitikk for første gang formalisert (Wang mfl., 2016).

Planretningslinjen anses som interne instruksjoner som skal legges til grunn for kommunal planlegging, og som forvaltningen er pliktig til å følge (Bugge, 2015). Formålet med planretningslinjen er videre å sikre at kommunene går foran i klimaarbeidet, og medfølger blant annet et krav om at kommunene utarbeider kommunale klimaplaner (Wang mfl., 2016). Bestemmelsene om planens innhold innebærer å utarbeide kunnskapsgrunnlag, fastsette mål, samt beskrive tilhørende tiltak og virkemidler. Utover dette er planretningslinjen vag med å definere hvordan kommunene skal sikre reduksjon av klimagassutslipp, og sier ikke noe mer spesifikt angående fremgangsmåte og type virkemidler (Stokstad, 2014). Dette gir uttrykk for en tydelig bottom-up tilnærming, der kommunene i all hovedsak har kunnet bestemme selv hvor ambisiøse de ønsker å være, og på hvilken måte de skal håndtere klimaarbeidet. Lokalt

klimaarbeid kan derfor sies å ha vært preget av en bottom-up tilnærming som i stor grad vektlegger kommunens egen initiativfrihet (Stokstad, 2014; Amundsen og Westskog, 2018). I 2020 presenterte regjeringen Klimaplan for 2021-2030, men denne inneholder heller ingen tydeligere spesifiseringer av kommunens ansvar utover det at kommunene ansees som en sentral aktør, samt at kommunene forventes å gå foran i klimaarbeidet (St.Meld. 13 (2020-2021)). Selv om kommunens rolle er formalisert, er det med andre ord fortsatt noe usikkerhet knyttet til hva statlige myndigheter faktisk forventer av kommunene når det kommer til omstillingen til lavutslippssamfunnet (Wang mfl., 2018). Planretningslinjen kan også omtales som et mykt virkemiddel (Stokstad, 2014), ettersom den hverken plikter kommunene til å rapportere på arbeidet som gjøres, eller gir sanksjoner dersom de ikke overholder planretningslinjens instruksjoner (Kasa mfl., 2018).

Planretningslinjen ble revidert i 2018 og fikk det nye navnet statlige planretningslinjer for klima- og energiplanlegging og klimatilpasning. Punkt 3 om klima- og energiplanlegging spesifiserer at «Kommunene og fylkeskommunene skal i sin overordnede planlegging innarbeide tiltak og virkemidler for å redusere utslipp av klimagasser, der det også tas hensyn til effektiv ressursbruk for samfunnet». Effektiv ressursbruk og reduserte utslipp av klimagasser sidestilles med andre ord som likeverdige målsetninger. Videre presiseres det i punkt 3.1 om innholdet i planer hva disse bør omfatte: «a) Informasjon om klimagassutslipp i kommunen, fordelt på kilder og sektorer. Alle kilder som innebærer direkte utslipp av klimagasser innenfor kommunens grenser bør inkluderes», og «b) Informasjon om energisystem, energiforsyning og forbruk av energi innen kommunens grenser, herunder tilgang på miljøvennlige energiresurser» (Statlige planretningslinjer for klima- og energiplanlegging og klimatilpasning, 2018).

Her tydeliggjøres det at forventningene fra nasjonale myndigheter er at kommunene bør konsentrere seg om utslipp av klimagasser som skjer innenfor kommunens geografiske område (direkte utslipp), noe som er i tråd med både de nasjonale og internasjonale forpliktelsene. Dette er riktignok formulert som et «bør» og ikke et «skal», og er derfor ikke mer enn en anmodning ovenfor kommunene (Stokstad, 2014). Kommunene har derfor anledning til å bruke sin initiativfrihet til å utvide det lokale handlingsrommet ved også å inkludere utslipp som skjer utenfor kommunens geografiske grenser (indirekte utslipp). På den måten vil også hensynet til effektiv ressursbruk i større grad kunne oppfylles, ettersom store deler av ressursbruken i vestlige land skjer andre steder i verden (jf. kap 2.1.4).

5.2 Kommunens hovedroller

Etter inspirasjon fra Jacobsen (2020), Amundsen og Westskog (2018) og Vabo mfl., (2014) har jeg valgt å dele kommunens hovedroller inn i tre overordnede kategorier: 1) kommunen som demokratisk arena, 2) kommunen som tjenesteyter og myndighetsutøver og 3) kommunen som samfunnsutvikler av «det gode samfunn». Rollene er likevel ikke gjensidig utelukkende, og må heller forstås som en analytisk forenkling. Disse rollene representerer på mange måter hva som inngår i det kommunale handlingsrommet, og er dermed nyttig å ta med som utgangspunkt for den videre analysen av oppgavens problemstillinger.

5.2.1 Kommunen som demokratisk arena

Norge er formelt sett en enhetsstat, som innebærer at staten er overordnet lokale myndigheter. Relasjonen mellom stat og kommune er i prinsippet hierarkisk, der staten kan gi ordre til «lavere» nivåer (Jacobsen, 2020). Det lokale selvstyret står imidlertid sterkt og ble grunnlovsfestet i 2016 (Grunnloven § 49). Dermed har kommunen rett til å styre over lokale anliggender, innenfor rammene (juridiske og økonomiske) som er fastsatt på nasjonalt nivå. Det lokale selvstyret begrunnes blant annet med utviklingen av gode lokalsamfunn (funksjonalitet), desentralisering og delegering av makt og myndighet (autonomi), nærhet til representanter og saker som kan øke politiske engasjementet (demokrati) og for ivaretagelse av velferdsstaten (effektivitet) (Jacobsen, 2020). Et sentralt aspekt ved praktiseringen av det lokale selvstyret omhandler prinsippet om at kommunens myndighet er negativt avgrenset, som betyr at kommunen har frihet til å påta seg oppgaver som ikke er definert av staten. Samtidig som de er pålagt å gjennomføre oppgaver som staten har definert (Bernt, 1997). På den måten er kommunen en integrert del av nasjonalstaten. Selv om det lokale selvstyret er grunnlovsfestet i § 49, står det imidlertid i samme paragraf at «Nærmere bestemmelser om det lokale folkevalgte nivå fastsettes ved lov», som bare Stortinget har anledning til å vedta (Jacobsen, 2020). Det er med andre ord omdiskutert hvordan en kommune både skal kunne være en autonom enhet, samtidig som den er en del av et nasjonalt styringssystem.

Det formelle politiske systemet baserer seg på prinsippet om representativt demokrati, der representanter fra lokalbefolkningen velges for å ta beslutninger på vegne av flertallet. Et slikt demokratisk ideal omtales som samfunnsorientert, som innebærer at kollektivet i hovedsak prioriteres foran enkeltindividet (Sørensen, 2004). Idealet har også vært den tradisjonelle oppfatningen av lokaldemokratiet. Jacobsen (2020) viser på en annen side at lokaldemokratiet er i endring, med blant annet lav valgdeltakelse, økt fokus på medvirkning utenfor det formelle politiske systemet, mer saksorientert politisk aktivitet og desentralisering av myndighet til

administrative og tjenesteytende organer. Konsekvensen er et mer individorientert lokaldemokrati, der innbyggerne ser på seg selv som brukere og konsumenter av tjenester. Den demokratiske arena med tradisjonelle politiske systemer som politiske partier, valg og representative organer, utviklet for å ivareta de kollektive interessene, har følgelig mistet mye legitimitet og innflytelse (Jacobsen, 2020). Dette kan med fordel sees i sammenheng med Swyngedouw (2007) sin forståelse av post-demokrati, som presentert i kap 3.3.4.

5.2.2 Kommunen som tjenesteyter og myndighetsutøver

Norske kommuner og fylkeskommuner står for ca 50% av alt offentlig konsum, i hovedsak til offentlig tjenesteyting (St.mld. nr.1 (2018-2019)). For kommunene er de viktigste oppgavene som tjenesteyter å sikre helsetjenester, omsorgstjenester, sosialtjenester, skole, oppvekstmiljø, lokale veier, vanntilførsel, avfallshåndtering og kirker. Kommunen har videre ansvar for ulike forvaltningsoppgaver som innebærer myndighetsutøvelse, som for eksempel areal- og reguleringsplanlegging etter PBL. Disse tjenestene finansieres gjennom overføringer fra staten, samt fra innbyggerne gjennom inntekt- og formueskatt, eiendomsskatt, samt diverse andre skatteinntekter fra diverse gebyrer og avgifter (Jacobsen, 2020). Offentlig tjenesteyting medfølger også betydelig klimautslipp, og Difi (2019) peker spesielt på utslipp fra bygg og infrastruktur, kjøp av tjenester, energibruk, forbruksvarer og reise/transport som sentrale utslippskilder fra kommunal virksomhet. Gjennom rollen som tjenesteyter kan kommunen gjøre flere tiltak for å redusere indirekte utslipp, for eksempel ved såkalte «grønne» kommunale bygg eller «grønne» innkjøpsordninger. Amundsen og Westskog (2018) mener dette kan også gi en viktig signaleffekt ovenfor lokalsamfunnet. I denne sammenheng er det flere som trekker fram offentlige anskaffelser som en viktig brikke (All og Hille, 2010; Afionis mfl., 2017; Westskog mfl., 2018). Anskaffelsesloven § 5 første ledd sier blant annet at «Statlige, fylkeskommunale og kommunale myndigheter og offentligrettslige organer skal innrette sin anskaffelsespraksis slik at den bidrar til å redusere skadelig miljøpåvirkning, og fremme klimavennlige løsninger der dette er relevant» (Anskaffelsesloven). Dermed kan kommunene også støtte seg på lovverket i arbeidet med å redusere utslipp fra offentlige anskaffelser.

5.2.3 Kommunen som samfunnsutvikler av «det gode samfunn»

Vabo mfl. (2014) påpeker at kommunene har et overordnet ansvar for å sikre lokal samfunnsutvikling. Amundsen og Westskog (2018) legger spesielt vekt på potensialet som finnes i rollen som samfunnsutvikler av «det gode samfunn», og mener det er særlig her bidraget til sosial transformasjon kan skje. De skriver videre at omstilling til lavutslippssamfunnet vil kreve at kommunene i større grad fokuserer på rollen som samfunnsutvikler og endringsagent.

Dette henger sammen med kommunens potensiale som katalysator for endring, som presentert i kap 2.3. Rollen som samfunnsutvikler kan videre sees i sammenheng med kommunen som arena for samskaping. Wang mfl. (2018) sidestiller for eksempel rollen som samfunnsutvikler som rollen som tilrettelegger (organisator), og mener det har skjedd en utvikling der aktører i lokalsamfunnet ansees som likeverdige deltakere i samfunnsutviklingen fremfor som brukere eller kunder (fra kommune 1.0 til kommune 3.0). De påpeker videre at mye av arbeidet med kommunalt klima- og miljøarbeid har skjedd innenfor rollen som samfunnsutvikler. Hva som eksakt inngår i rollen som samfunnsutvikler av «det gode samfunn» er imidlertid noe vagt, og her spiller også kommunenes initiativfrihet en stor rolle. Amundsen og Westskog (2018) vektlegger særlig nettverksbygging og tilrettelegging, for eksempel å ta initiativ til diverse nettverkssamarbeid, for å bringe frem nye ideer og løsninger som kan sette fart på omstillingen. Dette gjelder både nettverk med det lokale næringsliv, interesseorganisasjoner, andre kommuner og statlige virksomheter.

5.3 Begrensninger ved det kommunale handlingsrommet

Realiseringen av en forbruksbasert tilnærming må forstås som et relativt nytt fenomen, og Westskog mfl. (2018) mener det eksisterer mange uavklarte spørsmål knyttet til hvor stort det kommunale handlingsrommet bør være, og hvordan de forbruksrelaterte utslippene skal fordeles mellom statlige og kommunale myndigheter. Dette må forstås som både et faglig og et politisk spørsmål. Kommunene har per dags dato mange virkemidler for de direkte utslippene som slippes ut innenfor kommunegrensen. De kan for eksempel bruke arealplanleggingen som verktøy for å begrense bilbruk ved å samlokalisere diverse tilbud og tjenester, eller bompenger/rushtidsavgift for å regulere veitrafikken. På en annen side har kommunen begrenset med direkte påvirkning på for eksempel innbyggernes kjøttforbruk og flyreiser, samt for det som inngår i kategorien «annet forbruk». Kommunens mulighet til å «styre» det lokale forbruket er i hovedsak indirekte påvirkning gjennom såkalte «myke virkemidler» som tilskuddsordninger, nettverkssamarbeid og holdningsskapende arbeid. Westskog mfl. (2018) mener det er grunn til å se nærmere på hvorvidt kommunene bør få flere virkemidler knyttet til de forbruksrelaterte utslippene, men har selv ikke vurdert hvilke virkemidler dette potensielt kan være. Siden det kommunale handlingsrommet i stor grad påvirkes av den nasjonale klimapolitikken, vil fordelingen og samspillet mellom kommune og stat også være et relevant aspekt i denne studien.

6.0 PRESENTASJON AV STUDIEOMRÅDE

6.1 Sammenslåing av kommunene Hurum, Røyken og Asker

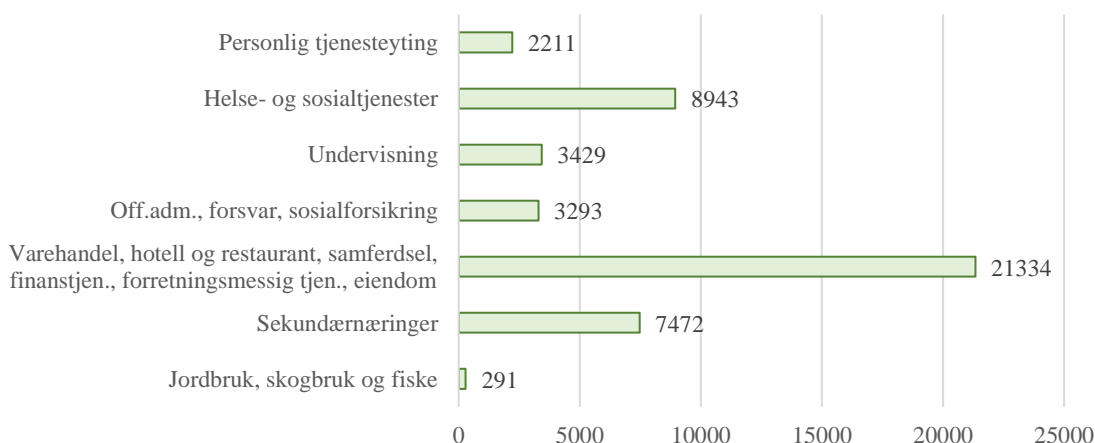
Som en del av den kommunereformen til Regjeringen Solberg ble nabokommunene Hurum, Røyken og Asker slått sammen til nye Asker kommune 1.januar 2020. Den nye storkommunen hadde ved første kvartal 2021 et folketall på 94 915 innbyggere, og er Norges 8.største kommune etter folketall (SSB, 2021). Kommunen er lokalisert sørøst for Oslo, og inngår i det nye storfylket Viken. Asker sentrum er sammen med resten av kommunenes tettbebyggelse en del av den sammenhengende byregionen Stor-Oslo. Den nordvestlige delen av kommunen har derfor tydelige urbane trekk. Samtidig er Asker en sentral jordbrukskommune, og har Vikens største areal til dyrking av grønnsaker, bær og blomster (Askheim, 2021).

Bilde 1: Kontrastene i den nye storkommunen Asker. Til venstre: Asker sentrum i nordøst. Kilde: Braanaas, 2008 (beskåret). Til høyre: Østbygda Åros i sørøst. Kilde: Paulsen, 2021

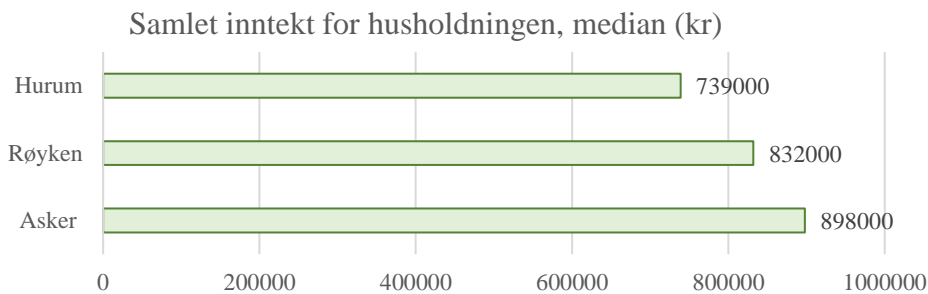
Kommunens viktigste industri er knyttet til elektroteknikk, i tillegg til at det eksisterer en vesentlig stor andel data- og petroleumsbasert høyteknologivirksomhet. Dette gjør at kommunen blant annet har fått navnet «*Engineering Valley*» (Askheim, 2021). Videre arbeider 21 224 av kommunens sysselsatte innen forretningsdrift og annen servicevirksomhet:

Sysselsatte (15-74 år) etter næring, Asker kommune 2020

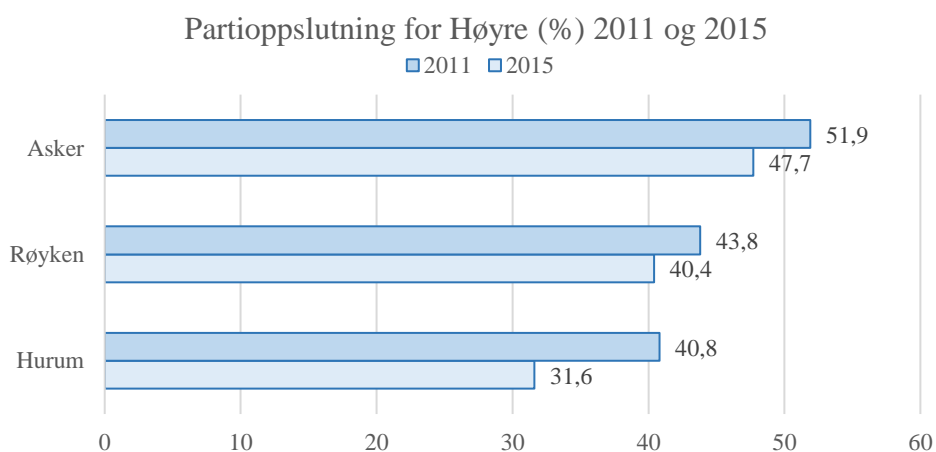
Figur 3: Sysselsatte (15-74 år) etter næring, Asker kommune 2020. Kilde: SSB 2020b, 13122

Befolkningen er høyt utdannet, og over halvparten av innbyggerne har utdanning på universitetsnivå (SSB, 2020a). Videre er inntektsnivået i den nye storkommunen høyere enn på landsbasis. Inntektsnivå er spesielt relevant i denne sammenhengen ettersom forskningen påpeker en direkte lineær sammenheng mellom norske husholdningers utgifter og klimafotavtrykk (Isaksen og Narbel, 2017). I 2019 hadde husholdningen i Hurum en samlet medianinntekt på 739 000 kr, Røyken 832 000 kr og Asker 898 000 kr. Det samme året var medianinntekten for alle husholdningene i Norge på 686 000 kr (SSB, 2019).

Figur 4: Samlet inntekt for husholdningen (før skatt), median (kr) i 2019. Kilde: SSB 2019, 06944

Ved kommunevalget i 2019 (gjennomført for nye Asker) var det partiene Høyre (43,1 %), Arbeiderpartiet (16,1 %) og Miljøpartiet de grønne (10,5 %) som fikk størst oppslutning i kommunen (NRK, 2019). Høyre har historisk sett hatt svært høy oppslutning i alle de tidligere tre kommunene. Figur 5 viser oppslutning ved kommunevalget i 2011 og 2015.

Figur 5: Partioppslutning for Høyre i 2011 og 2015. Kilde: NRK 2011 og NRK 2015

Den sittende ordføreren i nye Asker kommune Lene Conradi (H) var også ordfører i gamle Asker siden 2007, noe som gir en fartstid som ordfører på hittil 14 år. Høyresiden har med andre ord en sterk lokal forankring i kommunen.

6.2 Klimaplanene til de tidligere kommunene

Hver av de tidligere tre kommunene hadde utarbeidet egne klimaplaner, der indirekte utslipp nevnes eksplisitt i både klimaplanen for Røyken og Asker, men ikke for Hurum (Hurum kommune, 2017). Klimaplanen til Røyken redegjør for forskjellen mellom direkte og indirekte utslipp, og viser til at kommunen har inkludert indirekte utslipp i klimagassregnskapet knyttet til kommunens egen virksomhet. Videre skriver de at «Motivasjonen bak å inkludere indirekte utslipp i klimagassregnskapet er at studier viser at dette utgjør omtrent 4/5-deler av klimafotavtrykket til kommunal tjenesteproduksjon» (Røyken kommune, 2017, s.9). Motivasjonen er med andre ord knyttet til den betydelige andelen indirekte utslipp utgjør. De foreslår også konkrete tiltak, som for eksempel å oppfordre leverandører til å levere klimagassregnskap og oversikt over materialbruk knyttet til varene og tjenestene de leverer til kommunen, eller en kjøttfri dag i uka i rådhusets kantine (Røyken kommune, 2017).

Klimaplanen til gamle Asker tar imidlertid steget enda lenger. Indirekte utslipp nevnes hele 26 ganger, og selve hovedmålet bak planen er å ta høyde for både de direkte og de indirekte utslippene. Indirekte utslipp både fra kommunens egen virksomhet (forbruk og anskaffelser) og fra innbyggere og næringsliv (klimavennlig atferd og forbruk), presenteres eksplisitt som et viktig nytt element sammenlignet med de tidligere klimaplanene. De har også fastsatt tydelige delmål for indirekte utslipp, blant annet større vektning av miljø i offentlige anskaffelser og redusert matsvinn (kommunal virksomhet), samt redusert forbruk av rødt kjøtt, redusert antall flyreiser og økt deling, gjenbruk og redesign av produkter (Askersamfunnet som helhet), for å nevne noen (Asker kommune, 2018). Indirekte utslipp hadde med andre ord fått noe oppmerksomhet også før den store «bærekraftssatsningen».

6.3 Nye Asker kommune tuftes på FN's bærekraftsmål

I forbindelse med kommunesammenslåingen bestemte de tre kommunene seg for å legge FNs bærekraftsmål til grunn for den nye kommuneplanen. «Slik kan vi gjøre alvor av å handle lokalt, og tenke globalt» uttalte ordføreren (Asker kommune, 2020b, s.2). De har valgt ut totalt 6 bærekraftsmål som prioritet for den første kommuneplanperioden, der mål nr.13 om å «stoppe klimaendringene» er en av de (Asker kommune, 2020c). Indirekte utslipp har fått en betydelig plass i den vedtatte kommuneplanens samfunnsdel, der det står følgende under mål nr.13:

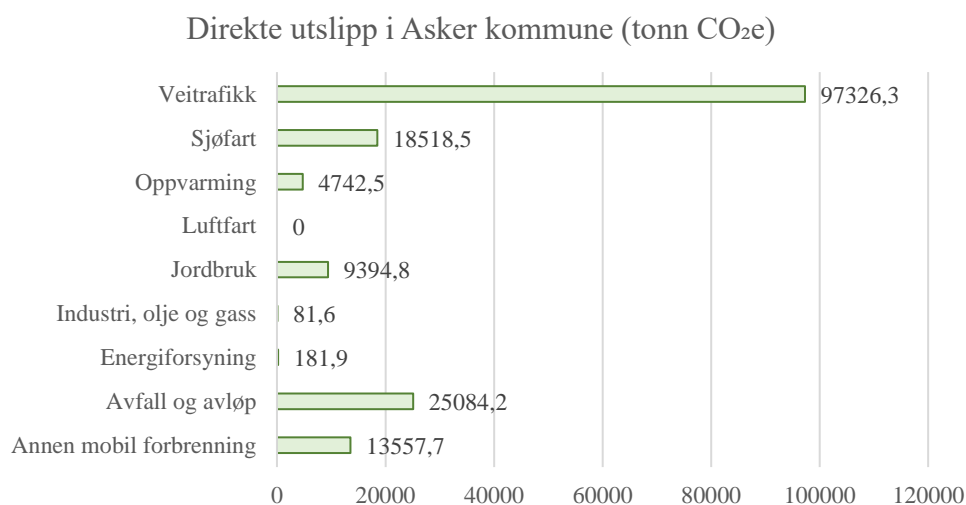
«De indirekte utslippene av klimagasser fra innbyggere, næringsliv og kommunen er flere ganger større enn de direkte. Indirekte utslipp er utslipp som oppstår utenfor kommunens grenser og stammer fra en rekke ulike kilder, der materialer, mat, elektrisitet, flyreiser og forbruksvarer er de største. Asker kommune skal bidra til reduksjoner av de direkte og indirekte

klimagassutslippene gjennom sin rolle som samfunnsutvikler, planmyndighet eiendomsbesitter, arbeidsgiver, innkjøper og tjenesteleverandør» (Asker kommune 2020c, s.33).

På grunn av koronapandemien ble arbeidet med ny klimaplan utsatt, og planen var på høring frem til april 2021. I forslaget til ny plan fremgår det allerede i starten av dokumentet at planen like fullt skal omhandle indirekte utslipp som direkte utslipp, med et eget kapittel som redegjør for denne forskjellen. De har ikke fastsatt konkrete mål for hvor mye de vil redusere de indirekte utslippene, og begrunner dette med at de fortsatt arbeider med å fremskaffe data og tallfeste mål for de indirekte utslippene (Asker kommune 2021f). I planen har de fastsatt seks områder der de vil legge inn ekstra innsats: 1) Endring, ledelse og kommunikasjon, 2) Klimasmart mat, 3) Bærekraftig forbruk, 4) Fremtidsrettede bygg og anlegg, 5) Grønn mobilitet og 6) Naturen som karbonlaget. Indirekte utslipp presenteres som viktig for alle de seks satsningsområdene. Et fokus på bærekraftig forbruk er også forankret i kommuneplanens samfunnsdel, med et vedtatt delmål om at Askersamfunnet skal være i front for lavutslippssamfunnet. Dette innebærer at kommunen, i dialog med innbyggere og næringsliv, skal være en pådriver for miljøvennlig forbruk og sirkulær økonomi (Asker kommune, 2020c).

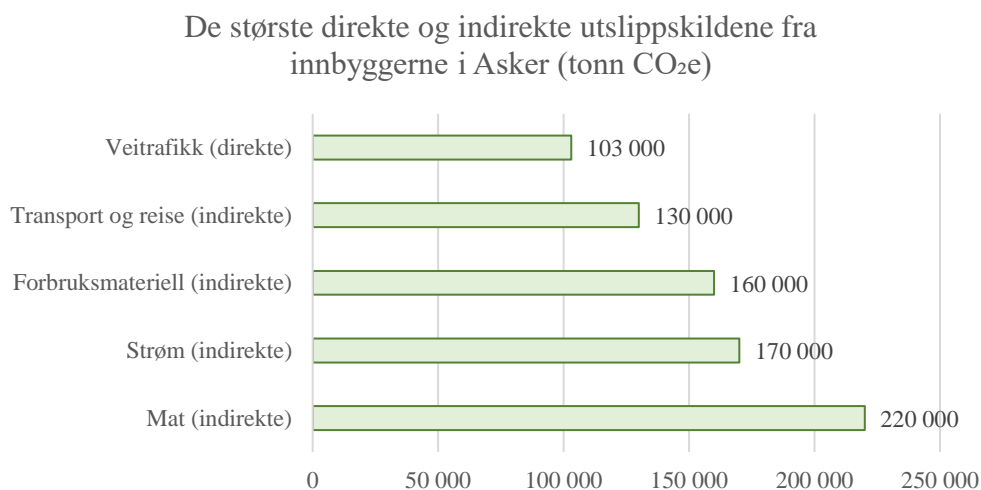
6.4 Indirekte utslipp i Asker

Miljødirektoratets offisielle utslippsstatistikk for kommunene er fordelt på ni sektorer, og inkluderer bare de direkte utslippene som slippes ut innenfor kommunens grenser. De nyeste tallene er fra 2019, og gjelder derfor ikke for nye Asker kommune. Jeg har likevel valgt å inkludere oversikten fra gamle Asker for å illustrere skillet mellom en produksjonsbasert og en forbruksbasert tilnærming på lokalt nivå.

Figur 6: Direkte utslipp i Asker kommune, 2019. Kilde: Miljødirektoratet, 2019.

Forslaget til ny klimaplan inneholder derimot en samlet oversikt over klimafotavtrykket (både direkte og indirekte utslipp) til innbyggerne i Asker, som blant annet viser at de fire største utslippskildene er relatert til indirekte utslipp, der mat utgjør den største posten, etterfulgt av strømbruk, forbruksmateriell og transport/reise. Veitrafikk som tradisjonelt sett blir regnet som en av de største utslippskildene lokalt, havner her på en femte plass (Asker kommune, 2021f). Figur 6 og figur 7 viser dermed hvor annerledes utslippsstatistikken blir dersom indirekte utslipp også inkluderes.

Figur 7: De største utslippskildene fra innbyggerne i Asker kommune. En tematisk oversikt inspirert av Asker kommune (2021f).

Estimeringene tar utgangspunkt i Miljødirektoratets kommunevise utslippsstatistikk, samt en estimering av utslippene til innbyggerne gjennomført av Asplan Viak i 2016 (Asker kommune, 2021f). Estimeringene er altså ikke gjort spesifikt for nye Asker kommune. I klimaplanens kunnskapsgrunnlag påpekes det videre at etter disse estimeringene utgjør de direkte utslippene bare 17% av innbyggernes samlede klimafotavtrykk (Asker kommune, 2020f).

I klimaplanen påpekes det at denne oversikten ikke inkluderer enkelte indirekte utslipp fra det offentlige og fra det lokale næringslivet, men at disse utslippene også vil gis tilsvarende oppmerksomhet (Asker kommune, 2021f). Som sammenligningsgrunnlag henviser de likevel til tidligere estimeringer gjort for Røykens kommunale virksomhet, som viser at ca 80% av de samlede utslippene var indirekte utslipp (Asker kommune, 2020f). Oppsummert utgjør de indirekte utslippene en betydelig stor andel av de samlede utslippene både fra kommunal virksomhet, og fra Askersamfunnet som helhet.

7.0 ANALYSE

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for de empiriske funnene fra feltarbeidet. Jeg har valgt å strukturere analysen etter de tre underproblemstillingene som er knyttet til de tre sfærene for transformasjon: 1) *den praktiske sfære*, 2) *den politiske sfære* og 3) *den personlige sfære*. Etter analysekapittelet følger et diskusjonskapittel der jeg vil besvare oppgavens hovedproblemstilling ved å gi en oppsummering av analysen, samt kommer med noen avsluttende refleksjoner. Før jeg går nærmere inn på funnene fra feltarbeidet vil jeg samtidig understreke at mye av arbeidet som gjennomføres er i en tidlig fase der kommunen fortsatt arbeider med å få på plass gode løsninger. Som nevnt i metodekapittelet er «indirekte utslipp» svært komplekst, og jeg har følgelig valgt å ha et overordnet fokus på tematikken. I analysen har jeg derfor tatt en pragmatisk avgjørelse om å rette oppmerksomheten mot de aspektene de kommunale aktørene selv vektlegger i intervjuene og i møtene jeg har fått tatt del i. Jeg har etter beste evne forsøkt å kategorisere funnene i tråd med tre sfærene, men vil gjenta at denne inndelingen er en forenkling av virkeligheten, og at sfærene i realiteten er nært sammenknyttet.

7.1 DEN PRAKTISKE SFÆRE

Den praktiske sfære omhandler som nevnt «utfallssfæren» der det er mulig å måle og evaluere effekten av politiske mål, som for eksempel endring i strategier, praksiser eller atferd (O'Brien og Sygna, 2013). Oppgaven første underproblemstilling er tilknyttet den praktiske sfære, og formålet med dette delkapitlet er å se nærmere på «*Hvilke tiltak gjennomfører Asker kommune for å redusere indirekte utslipp tilknyttet egen organisasjon og fra Askersamfunnet som helhet?*»

7.1.1 Tiltak rettet mot egen organisasjon

Når det gjelder tiltak rettet mot egen organisasjon, gis spesielt 1) ombruksprosjektet i forbindelse med kommunesammenslåingen, 2) diverse matsvinnprosjekter og 3) klimavennlige anskaffelser stor oppmerksomhet i kommunen. Noen av aktørene nevnte også muligheten for å utvikle en intern reisepolicy for kommunens ansatte og utarbeide klimavennlige menyer i kommunens kantiner, men dette var ikke på plass da jeg gjennomførte feltarbeidet. Jeg vil starte med å gi en kort presentasjon av noen av satsningene, før jeg diskuterer hvorvidt arbeidet kan knyttes opp mot institusjonalisering.

7.1.1.1 Ombruk og redesign av møbler og innvendige byggematerialer

Som følge av kommunesammenslåingen mellom Røyken, Hurum og Asker måtte ca 10 prosent av arbeidsplassene til de omkring 6200 ansatte relokaliseres (Klimasats, 2019a). De tre

kommunene gikk sammen og søkte om støtte fra Klimasats til prosjektet «Ombruk og redesign» av møbler og innvendige byggematerialer, med intensjon om å redusere klimafotavtrykket til flyttestruktet (Klimasats, 2019a). Prosjektet ble gjennomført i samarbeid med selskapet Loopfront, som omtaler seg selv som en samhandlingsplattform som bringer sammen ulike aktører i byggebransjen. De har utviklet en digital plattform for ombruk av byggematerialer, inventar og møbler, der kunden får oversikt over hvilke materialer som finnes i organisasjonen (Loopfront, u.å.). Loopfront ønsker å legge til rette for sirkulære verdikjeder:

«Vi vet jo med sikkerhet at lineær økonomi, det vi si prosessen med bruk og kast ikke er bærekraftig bruk av jordas ressurser, og 40% av alt avfall, CO₂-utslipp, bruk av energi, vannressurser i Norge og Europa kommer fra byggebransjen. Sirkulær økonomi tilbyr en mulighet for å kunne kutte disse utslippene, og ivareta allerede eksisterende ressurser over lengre tid. Så det økonomiske aspektet innebærer at det er mulighet for økonomiske gevinster, ved at man sparer på å bruke det man allerede har i stedet for å kjøpe nytt, samt at en sirkulær økonomisk verdikjede skaper nye arbeidsplasser innenfor blant annet reparasjon og redesign.»

- Representant fra Loopfront

Plattformen til Loopfront ble brukt til å kartlegge eksisterende ressurser hos de tre kommunene, ved at møbler og inventar ble registrert digitalt med blant annet bilde, informasjon om størrelse og materiale, samt lokasjon. Noen av møblene ble brukt på nytt slik de var, andre ble redesignet med for eksempel ny farge eller trekk, mens noen møbler fikk et nytt liv med en annen funksjon. Her er noen utvalgte eksempler:

Bilde 2: Redesign av stoler og bord. Nytt trekk, farge og form gir et mer «moderne» preg.

Kilde: Asker kommune, 2020d.

Bilde 3: Stolben blir til ny resepsjon hos Senter for innovasjon og læring i Asker sentrum.

Kilde: Asker kommune, 2020d og 2021b

Kommunen har laget en samlet oversikt over resultatet for inventaren i Lensmannslia 4, et av de kommunale byggene som var sentrale i flyttestruktet. Her utgjorde 62% interne ombruksmøbler, 20% redesign av overskuddsmateriell, 9% kjøpt brukt (deriblant fra det lokale næringslivet), 7% direkte redesignet og 2% var nytt inventar (Asker kommune, 2020d). Den digitale plattformen til Loopfront gjør det også mulig for kommunen å tallfeste den estimerte besparelsen av prosjektet. Per 10.juni 2021 er estimeringene ca 234 tonn co-2 ekvivalenter, 90 tonn avfall og 16 millioner kroner (Asker kommune, 2021b). Tallene er beregnet på bakgrunn av hvilke produkter kommunen ellers ville kjøpt inn basert på eksisterende innkjøpsavtaler. Ombruksprosjektet fremheves som en stor suksess av nesten samtlige av informantene, og prosjektet har blant annet blitt omtalt i programmet Sløsesjokket til NRK, nettverkssamlingen med Kortreist kvalitet, samt i webinarret «Hvordan lykkes med ombruk av møbler?» i regi av DFØ. 9.juni 2021 ble ombruksprosjektet også tildelt den årlige innovasjonsprisen av Avfall Norge (Asker kommune, 2021b). Under feltarbeidet pågikk fortsatt prosjektet, men det ble allerede da diskutert hvordan samarbeidet med Loopfront kunne fortsette etter prosjektets slutt, særlig sammen med Eiendomsavdelingen. Plattformen kan i prinsippet brukes til å kartlegge all inventar (inkludert for eksempel teknisk utstyr) kommunen besitter, og dermed gjøre det enklere for kommunen å bruke materialer på tvers av sektorer og holde de i omløp lenger.

7.1.1.2 «Sammen mot matsvinn»

Videre har kommunen et stort fokus på matsvinn, og har blant annet opprettet et internt nettverk kalt «Sammen mot matsvinn» bestående av aktører på tvers av sektorer i kommunen, blant annet innbyggertorgene, bo- og omsorgssentre, skoler, barnehager og SFO. Nettverket er en del av et større internt prosjekt om å redusere matsvinn i egen virksomhet, et prosjekt som også mottok støtte fra Klimasats i 2020 (Klimasats, 2020). Her er det blant annet fokus på hele klimafotavtrykket:

«Ja for eksempel matsvinn., produksjon av mat. Så er det jo veldig mye indirekte utslipp, der maten er produsert for eksempel, det kan jo være bananer som er produsert i Ecuador eller avokado da, med høyt vannforbruk. Det blir jo ikke utslipp da, men ressursbruk, og vi bør liksom ta alt det med i regnskapet da, at ikke vi bare kan kaste masse her, også får det på en måte indirekte konsekvenser andre steder.» - Kommunalt ansatt D, avfall og gjenvinning

Under feltarbeidet fikk jeg delta på et møte i nettverket der de diskuterte eksisterende muligheter og utfordringer. På møtet virker det å være stor enighet om at arbeidet med å redusere matsvinn er både viktig og nødvendig. Her kommer det blant annet frem at de har endret størrelse på både posjoner og tallerkener, og at dette tiltaket har hatt gode effekter. Et slikt tiltak kan forstås som nudging ettersom det foretas *endringer i det fysiske miljøet*. Samtidig stilles det ganske strenge krav til å veie alt matavfallet som kastes, noe de involverte aktørene forteller at ikke alltid blir fulgt opp. Det diskuteres også manglende kompetanse, spesielt kunnskap rundt hvilke matvarer som potensielt kan være farlig å spise etter at maten er utgått på dato. I tillegg diskuteres det utfordringer knyttet til det å prioritere et slikt arbeid i en allerede travel hverdag, spesielt på bo- og omsorgssentrene. Lignende utfordringer rundt prioriteringer fremmes også i intervjuet med en av aktørene fra avdeling for avfall og gjenvinning:

«Det er et dilemma, på et sykehjem for eksempel, skal vi bruke en halv million på matsvinn i stedet for å gi ekstra sykehjemsplasser, det blir fort sånn etiske dilemmaer der som er vanskelig, pluss at de virksomhetene er satt opp for å drive med undervisning, omsorg osv, og har egentlig ikke noe faglig incitament eller faglig kompetanse til å jobbe med sirkulær økonomi.»

- Kommunalt ansatt E, avfall og gjenvinning

Kommunen har også kampanjen «Matvinn» i samarbeid med Fremtiden i våre hender, som blant annet innebærer praktisk opplæring i skolene for å unngå matsvinn i husholdningene. Leder i Fremtiden i våre hender har ikke vært direkte involvert, men kan fortelle om prosjektet:

«Det er en veldig sånn praktisk orientert pedagogisk tilnærming. Der våre folk kommer og på en måte har med mat som de [elevene] kan se og lukte og kjenne på. Og da har jo gjerne hun kollegaen min, [...] en melk som datostemplingen er ny på, også lar hun den stå ute på kjøkkenbenken i noen dager slik at den blir skikkelig sur, også har hun en gammel melk som hun har tatt vare på og som har stått inne i kjøleskapet som lukter helt fint. Også utfordrer hun elevene veldig sånn praktisk på å lukte, hvilken skal du drikke av på en måte, og ikke bare stole på datostemplingen. Så det er mye sånn, lær deg å stole på sansene dine.»

- Anja Riise Bakken, Leder for Fremtiden i våre hender

På den måten bruker kommunen rollen som tjenesteyter (gjennom skolene) til å påvirke barn og unge. Skolene har også blitt brukt til å lage animasjonsfilmer om matsvinn, der ungdom har laget filmene og barn har spilt inn stemmene. Filmene ble distribuert ut i kommunens ulike informasjonskanaler, og prosjektet foregikk i samarbeid med Omattatt som jeg vil presentere i neste delkapittel. Viktigheten av å inkludere barn og unge understrekes av ordføreren:

«Det er noe vi jobber med i organisasjonen, kunnskapsformidling til barn. Det er ofte de beste ambassadørene, som har tatt eierskap til bærekraftsmålene sikkert lenge før foreldrene. Og har på mange måter mer kunnskap om det gjennom skolen, så det er et kjempeviktig virkemiddel.»

- Ordfører Lene Conradi (H)

7.1.1.3 Klimavennlige anskaffelser

Offentlige anskaffelser trekkes også frem som et område der kommunen kan ha en stor innflytelse på de indirekte utslippene. I 2020 brukte Asker kommune ca 1.4 milliarder kroner (ekskludert investeringer) på offentlige anskaffelser (Asker kommune, 2021f), så det er med andre ord et stort rom for å påvirke klimafotavtrykket til varene og tjenestene kommunen kjøper inn. Aktøren fra avdeling for prosjekt og utvikling trekker i den sammenheng stolt frem Torvbråten skole, som er Norges andre svanemerkede skole, har vunnet pris for Årets skolebygg av Nohrcon, og omtales av ordføreren som et pionerprosjekt for fremtidige skolebygg (Mørk, 2021). Skolen er bygget av massivtre som hovedmateriale, samt noe lavkarbonbetong, og er bygget etter passivhusstandard. Klimaregnskapet for prosjektet viser en besparelse på rundt 60% i forhold til andre tilsvarende bygg etter TEK17-standarden, noe som utgjør ca 4000 tonn CO₂-ekvivalenter. Bygget hadde heller ikke en høyere kostnad, som viser at det ikke nødvendigvis trenger å være dyrere med klimavennlige bygg (Offergaard, 2021).

Bilde 4: Pionerprosjektet Torvbråten skole. Kilde: Mørk, 2021

Torvbråten skole er riktignok bare et pionerprosjekt, og i forslaget til ny klimaplan er det fastsatt et mål om å vektlegge miljø i minst halvparten av de kommunale anskaffelsene (Asker kommune, 2021f). Høsten 2020 gjennomførte kommunen en intern workshop der de samlet et mangfold av aktører fra ulike avdelinger i kommunen for å diskutere hvordan de kan lykkes med klimavennlige anskaffelser. I første del av workshopen ble det diskutert hvilke barrierer de møter på, og hvordan disse eventuelt kan løses. Her kom det blant annet frem at klimavennlige anskaffelser ikke har vært et tilstrekkelig tema internt så langt og at de ansatte ofte mangler kompetanse på klimafeltet. De poengterer også viktigheten av at klima- og miljøkrav stilles tidlig i prosessen (se videre diskusjon i kap 7.2.1). Løsningene som ble trukket frem var økt fokus og kompetansebygging, bedre interne rutiner, økt samhandling på tvers av avdelinger, samt samarbeid med ulike sertifiseringsløsninger (Svanemerket, Miljøfyrtårn etc).

Den andre delen av workshopen omhandlet hvordan det generelle forbruksnivået i de ulike avdelingene kunne reduseres. Her ble det i stor grad diskutert hvordan kommunen kunne kjøpe inn «bedre» produkter og tjenester, som for eksempel IT-utstyr som er av god kvalitet og som kan repareres. Samtidig kom det også frem mange ideer som i større grad omhandler å produsere mindre avfall/bruke mindre energi, som for eksempel hyppigere bruk av digitale møter for å unngå reising og i større grad kjøpe brukte produkter (ombruk satt i system). Det var også noen få aktører som luftet tanken om at man bør vurdere hvorvidt det i det hele tatt er nødvendig med en anskaffelse, og heller se til hva kommunen allerede har av eksisterende ressurser. Disse gjaldt riktignok et lite mindretall av aktørene som deltok på workshopen.

7.1.1.4 «Det må bli en del av DNA'et»

Jeg vil nå diskutere hvordan det interne arbeidet med indirekte utslipp kan sees i sammenheng med de tre fasene for institusjonalisering: 1) formalisering, 2) spredning og 3) institusjonalisering. Et fokus på indirekte utslipp er for det første formalisert både i kommuneplanens samfunnsdel (Asker kommune, 2020c) og i forslaget til ny klimaplan (Asker kommune, 2021f). Det er også tydelig at et stort flertall av de ansatte i administrasjonen har fått med seg at det eksisterer et skille mellom direkte og indirekte utslipp, og at kommunen ønsker å innrette tiltak også knyttet til indirekte utslipp. I tråd med institusjonaliseringens første fase, gjennomføres konkrete tiltak for å svare på et spesifikt problem. For eksempel utvalgte pilotprosjekter som ombruksprosjektet og byggingen av en ny Svanemerket skole. Videre legges det også vekt på sammenfallende fordeler av klimahensyn som for eksempel grønn næringsutvikling ved offentlige anskaffelser:

«Det vil jo kunne skape litt sånne ringvirkninger ute i samfunnet. Hvis du tenker på de kommunale anskaffelsene, hvis de begynner å sette krav til for eksempel EPD'er, klimaregnskap og, på varene vi kjøper og sånn, så vil det jo stimulere leverandører der ute til å ha et større fokus på det. Så vil det jo selvfølgelig få, altså hvis det brer om seg så vil det jo få følger globalt»

- Kommunalt ansatt A, natur, miljø og landbruk

Videre ser jeg flere tendenser til den andre fasen, der strukturere får mer permanent karakter og økt omfang. For det første har jeg ikke møtt på noen som antyder at det å arbeide med indirekte utslipp er utenfor kommunens ansvarsområde (se nærmere diskusjon om handlingsrom i kap 7.2.2), eller som mener det ikke er viktig eller nødvendig. Tvert imot virker det å være en stor grad av konsensus om at dette er høyst aktuelt, noe som blant annet kommer frem i dette utsagnet: «Jeg tenker at det aller viktigste, den aller viktigste jobben vi gjør som klimarådgivere i kommunen er egentlig å jobbe med de indirekte utslippene» (Kommunalt ansatt B, natur, miljø og landbruk). For det andre spres klimapolitikken på tvers av sektorer ved at de har opprettet interne nettverk for matsvinn, samt gjennomfører tverrfaglige workshops for å bryte ned «siloene» som oppstår når hver sektor har et begrenset ansvar for sitt fagområde (Oseland, 2019). I den andre fasen etableres det også administrative rutiner der klimahensyn vurderes i alle saker. Informantene gir uttrykk for at det eksisterer flere rutiner, men at disse ofte ikke følges. Eksempler er blant annet at matavfallet på sykehjemmene ikke alltid veies, og at klima ikke alltid blir vektlagt i anskaffelser.

Oppsummert kan mye av arbeidet knyttes opp mot spredningsfasen, men med utfordringer knyttet til å realisere fastsatte mål og rutiner. Samtidig eksisterer det også nyanser i den eksisterende konsensusen (se kap 7.3). At arbeidet må sees som en del av spredningsfasen forsterkes ved diverse utsagn som viser at arbeidet så langt ikke kan knyttes til full institusjonalisering (fase 3). I den siste fasen er klimapolitiske valg en naturlig del av alle saker som behandles, noe som foreløpig ikke er tilfelle i anskaffelsene:

«Og det er for så vidt sagt [målfestet klimavennlige anskaffelser]. Men det skjer ikke. For det er så mye annet som er viktig for en prosjektleder, og da blir det ikke tid til å ta ordentlige miljø.. det er det ene, og det andre [...] Og det er forskjell på det å gjøre miljøanskaffelser, og grønnvaske alle anskaffelser. For alle vanlige anskaffelser, kan alltid bli gjort litt mer miljøvennlig. Og det er der jeg tenker at, sånn som innenfor byggebransjen, vi kan jo gjøre enda bedre det FutureBuilt prosjektet. Men det som betyr noen ting er jo om vi kan gjøre også alle de andre prosjektene bedre på miljø. Og at vi lærer av FutureBuilt prosjektet. Så ja, det er

der jeg tenker, hvis alle beslutninger og alle anskaffelser hvor da klima og miljø gjennomsyrrer det, så er vi et godt stykke på vei.»

- Kommunalt ansatt F, prosjekt og utvikling

I den siste fasen er det også slik at klimaarbeidet ikke lenger kun er knyttet til spesifikke enkeltpersoner, men er en del av hele organisasjonens hverdag. I feltarbeidet snakkes det derimot ofte om «klimaguruene», en begrenset gruppe aktører i administrasjonen som gis æren for at kommunen omtaler seg som en foregangskommune. Et fokus på indirekte utslipp utvider i tillegg omfanget til klimaarbeidet, som gjør at en større del av hverdagen internt har potensiale til å omhandle klimahensyn. Dermed blir også institusjonaliseringsprosessen ytterligere kompleks. Mye tyder imidlertid på at det er en vei å gå før dette er gjeldende praksis. Aktøren fra avdeling for virksomhetsstyring snakker for eksempel om at klima- og miljøarbeid må bli «en del av DNA'et i kommunen»:

«Hvis vi skal være gode på miljøhåndtering, så må det være en del av DNA'et i kommunen. Vi må implementere det, vi må skjønne det, også må det være en del av, sånn jobber vi her faktisk. Hvis jeg bare ringer [hen] i miljømerking, så fikser han noe miljømerking for meg. Da har du eksterne til å forankre det som burde ligge latent på en måte i hele organisasjonen. Jeg tror ikke vi blir gode på noe som helst hvis ikke det blir en del av DNA'et vårt.»

- Kommunalt ansatt G, virksomhetsstyring

Selv om Asker kommune er godt i gang med å inkludere indirekte utslipp som en del av organisasjonens hverdagsliv, er det med andre ord fortsatt en vei å gå for å sikre at arbeidet «settes i system». For å unngå at tiltakene begrenses til utvalgte prøveprosjekter og piloter, forutsetter det en full institusjonalisering av klimaarbeidet i alle nivåer og sektorer internt i organisasjonen. Dette forutsetter både at alle aktørene har kunnskap og kapasitet til å arbeide med å redusere indirekte utslipp, samt tar eierskap til klimasaken.

7.1.2 Tiltak rettet mot Askersamfunnet som helhet

Kommunen har gjennomført en rekke tiltak rettet mot Askersamfunnet som helhet. Disse tiltakene dreier seg i hovedsak om informasjonsarbeid, kampanjer, etablering av møteplasser/infrastruktur, tilskuddsordninger, rådgivning og nettverkssamarbeid. Jeg har forsøkt å lage en oversikt over ulike tiltak som har blitt trukket frem i løpet av feltarbeidet. Denne oversikten må ikke forstås som en komplett liste over alle tiltak, men har som funksjon å gi et overordnet bilde over hvilke typer tiltak som er rettet mot Askersamfunnet (se tabell 4). Jeg vil starte dette delkapitlet med å presentere oversikten, før jeg deretter ser nærmere på noen av tiltakene som gis mest oppmerksomhet av informantene.

Tabell 4: Oversikt over ulike tiltak rettet mot Askersamfunnet som helhet. *=Flere lokaliteter

Hva	Type tiltak	Form
Nettside: Temaside klima og miljø	Informasjon	Fast tilbud
Instagram: «Asker_ombruk»	Informasjon	Fast tilbud
«Hva kaster Asker?»	Webinar/informasjon	Avsluttet
«Mer ombruk, mindre forbruk»	Webinar/informasjon	Avsluttet
«Vi setter pris på underbuksene dine»	Kampanje	Pågår
«Klimahelt»	Kampanje	Avsluttet
«Matvinn»	Kampanje	Pågår
Miljøvennlig oppussing	Rådgivningstjeneste	Fast tilbud
Energirådgivning	Rådgivningstjeneste	Fast tilbud
Tøybleietilskudd	Tilskuddsordning	Fast tilbud
Grønne forretningsmodeller	Tilskuddsordning	Fast tilbud
FellesSkapet, kjøleskap for matdeling	Møteplass/infrastruktur	Fast tilbud
Omattatt, kreativt ombrukssenter	Møteplass/infrastruktur	Fast tilbud
OMigjen, arena for bærekraftig handel	Møteplass/infrastruktur	Under planlegging
Reparasjonskafe	Møteplass/infrastruktur	Pop-up
Ombruksfestival	Møteplass/infrastruktur	Pop-up
Ombruksbutikker/lager*	Møteplass/infrastruktur	Fast tilbud
Bokskap for ombruksbøker*	Møteplass/infrastruktur	Fast tilbud
Næringsklyngen NoWaste	Nettverkssamarbeid	Pågår
FutureBuilt programmet	Nettverkssamarbeid	Pågår
Kortreist kvalitet	Nettverkssamarbeid	Pågår
Nettverk for innovative og aktive klimakommuner	Nettverkssamarbeid	Pågår

7.1.2.1 Kommunikasjon som virkemiddel for å skape endring

Kampanjer og informasjonsarbeid trekkes frem som et sentralt virkemiddel for å redusere de indirekte utslippene. I den sammenheng har kommunen blant annet opprettet en temaside om klima og miljø på nettsiden, en Instragramkonto kalt «Asker_ombruk» (883 følgere per 05.06.21) og en Facebookside for «Reparasjonskafé Asker» (599 liker siden per 05.06.21). Omattatt har også en egen Instragramkonto «Omattatt.Asker» (1 186 følgere per 05.06.21). Disse kanalene brukes for å synliggjøre arbeidet kommunen gjør, og for å gi konkrete råd og tips til innbyggerne. Det siste året har de også gjennomført to webinarer for å gi informasjon om kommunens tjenester og det pågående arbeidet med ny klimaplan, samt for å engasjere innbyggerne i klimasaken. Når politikerne og administrasjonen blir spurt om hvilken betydning

de tenker at informasjonsarbeid og kampanjer vil ha for de indirekte utslippene, er den gjennomgående tilbakemeldingen at dette vil skape en økt bevissthet hos innbyggerne som igjen vil føre til at de endrer sin egen livsstil:

«Jeg tenker det handler om en bevissthet for hver og en av oss, i forhold til eget forbruk og eget klimafotavtrykk. Så at vi.. det er jo et personlig ansvar, men igjen, da kan jo vi [kommunen] gjennom å dokumentere og vise, og synliggjøre at det faktisk betyr noe, bidra til holdningsendringer, endret atferd, vaner.»

- Ordfører Lene Conradi (H)

I tråd med teorien om planlagt atferd legges det til grunn en lineær årsakssammenheng mellom kunnskap, holdninger og atferd. Forbruksendringer blir av nesten samtlige aktører i kommunen eksplisitt omtalt som et personlig ansvar og personlig aliggende. Kommunens oppgave handler derfor slik de ser det om å sørge for at innbyggerne og næringslivet har tilstrekkelig kunnskap om tematikken, for dermed å kunne ta informerte valg. En slik tankegang er svært dominerende, og det snakkes for eksempel om at barrierene for endring ligger i manglende kunnskap:

«Det er en veldig høyt utdannet befolkning.. og mange har også de verdiene er til stede, det ser man også i valg sånn sett. Men igjen, det skorter jo på kompetanse og kunnskap»

- Kommunalt ansatt F, prosjekt og utvikling

Aktørene forteller derfor at kommunens oppgave er å «synliggjøre», «tallfeste» «bevisstgjøre» «formidle», «gå foran» og «vise de gode eksemplene». Så lenge kommunen evner å kommunisere denne informasjonen på en slik måte at den favner bredt og engasjerer, er tanken at dette vil bidra til at Askersamfunnet som helhet endrer sin atferd i en «mer bærekraftig» retning. Den informasjonen kommunen gir må samtidig forstås som mer enn en strategisk «framing» av informasjon, men heller en kombinasjon av ulike typer informasjon med en tilsiktet intensjon om å få Askersamfunnet til å ta andre valg. På den måten kan disse tiltakene samlet sett forstås som en form for nudging. Dette kommer tydelig frem i de ulike kampanjene kommunene gjennomfører. De har for eksempel i flere år hatt en kampanje som heter «Vi setter pris på de gamle underbuksene dine» (se bilde 5) der de lokale bussene blir dekorert med gamle underbukser for å oppfordre innbyggerne til å resirkulere tekstil. En slik kampanje faller inn under det Midlemiss (2018) omtaler som nudgingteknikken *påminnelser*, som handler om å gi oppmuntringer eller signaler om hvorfor individer burde handle på en bestemt måte. Et annet eksempel er kampanjen «Klimahelt» (se bilde 5) som ble gjennomført i samarbeid med selskapet Ducky. De tilbyr et verktøy som gjør det mulig for blant annet bedrifter, kommuner, skoler og enkeltpersoner å beregne eget klimafotavtrykk. Plattformen har som formål å

oppmuntre mennesker til å endre egen atferd for å redusere sitt personlige klimafotavtrykk (Ducky, u.å.). I plattformen får brukerne opp statistikk som viser hva som er gjennomsnittet for sin gruppe (for eksempel andre innbyggere eller andre kommuner). En slik kampanje kan på den måten sees på som en form for nudgingteknikk kalt *sosial sammenligning*, der sammenligningen har som formål å endre oppfattelsen av hva de opplever som «normalt».

Bilde 5: Informasjonsarbeid og kampanjer. Til venstre: Klimaheltkampanjen med Ducky. Kilde: Klimahelt, u.å. I midten: Avfallskampanje i regi av kommunen. Kilde: Asker kommune 2020e. Til høyre: Skjermdump av Instagramkontoen «Asker_ombruk» 05.06.21.

Denne typen informasjonsarbeid og nudging får med andre ord stor oppmerksomhet av nesten samtlige aktører i kommunen. Samtidig opplever de også utfordringer i dette arbeidet, blant annet knyttet til det å få nok oppmerksomhet rundt kampanjene og flere følgere i sosiale medier, samt utfordringer knyttet til måten budskapet formidles på. I det videre arbeidet påpeker administrasjonen et behov for å videreutvikle arbeidet med en mer strategisk form for klimakommunikasjon. Også ordføreren fremmer såkalt «positiv» klimakommunikasjon (ref. vise de gode eksemplene) som avgjørende i Miljødirektoratets klimapodcast (Larsen, 2021). Her er tanken at hvis de får utviklet en «god kommunikasjonsstrategi» vil dette kunne ha et større potensiale for å sikre atferdsendringer:

«Så vi prøver jo å gjøre det på en positiv måte.. det er jo alltid, i all kommunikasjon så er det jo bedre å fortelle folk hva de skal gjøre, enn å fortelle hva de ikke skal gjøre.»

- Kommunalt ansatt E, avfall og gjenvinning

«Det er veldig vanskelig som en kommune å skulle komme med et sånn budskap. Det er kanskje mer indirekte at man fremmer kortreiste opplevelser, heller enn å si ikke fly. Å fremme mat som er mer klimavennlig, heller enn å si ikke spis rødt kjøtt»

- Kommunalt ansatt C, avfall og gjenvinning

Videre nevnte noen av informantene mulighetene for å lage kampanjer rettet mot å fremme Asker som reiselivsdestinasjon, og i mai 2021 ble det satt i gang et arbeid for å utarbeide en «Handlingsplan for opplevelsesnæringene basert på kystkultur, historie og reiseliv» (Asker kommune, 2021e). Tanken er at ved å synliggjøre lokale tilbud og kvaliteter vil det kunne bidra til å redusere flyreiser til utlandet. Her påpekes også viktigheten av å «fremme de gode eksemplene»:

«Å tilrettelegge for at det blir enklere å handle og bruke servicetilbud, fritidsaktiviteter, rekreasjonsmuligheter lokalt. Så blir det kanskje lettere og hyggeligere for folk å bruke det. Og informasjon, altså kampanjer for dette, kan gjøre at folk bli motivert da til å.. altså må jeg egentlig til syden i sommer.. [...] ååå vi har jo deeen fine stranden her ute ved Tofte, åååå da er det jo så fint, og den turen der har jeg ikke gått før, kanskje jeg heller har lyst til å bruke stranda her hjemme og, ta den fine turen inni den delen av marka som jeg ikke rekker ellers.»

- Medlem (AP), utvalg for samfunnstjenester

Samtidig er det noen få aktører som stiller seg noe usikker til hvilken betydning kampanjer og informasjonsarbeid vil ha, og mener at en viktig faktor vil være å «holde jernet varmt»:

«Det er litt sånn vanskelig å måle, så man vet jo kanskje ikke helt hvilken effekt alt har. Men jeg håper, jeg tror i hvert fall det kan være med på å øke kunnskap på en eller annen måte, at man blir mer bevisst på tematikken og ja jeg tror det har en effekt, men det er nok sikkert viktig at man må holde det varmt da, man må liksom komme med de budskapene kontinuerlig.. i stedet for å ha en kampanje som varer en uke, også blir det borte».

– Kommunalt ansatt D, avfall og gjenvinning

7.1.2.2 Rådgivningstjenester, tilskuddsordninger og nettverkssamarbeid

Kommunen tilbyr også ulike rådgivningstjenester og tilskuddsordninger, samt deltar i diverse nettverkssamarbeid. Når det gjelder rådgivningstjenester, har kommunen for eksempel lenge hatt en ordning med gratis energirådgivning for innbyggerne. Nylig mottok de også støtte av Klimasats til pilotprosjektet «Bærekraftig boligoppussing» som skal være en tilsvarende rådgivningstjeneste for oppussing med spesielt fokus på ombruk/redesign av møbler og kjøkken. Tiltaket har som mål å redusere klimagassutslipp knyttet til både produksjon, pakking og transport av materialer, samt en reduksjon i avfallsmengden og utslippene relatert til transport og avfallshåndtering (Klimasats, 2021a). I tillegg handler det om å gjøre det enklere for innbyggerne å velge mer klimavennlige løsninger:

«Også gjøre at det ikke er så fryktelig vanskelig, sånn som denne rådgivningstjenesten for miljøvennlig oppussing som vi ønsker å sette i gang. Det springer jo ut fra at vi så at det er mye vanskeligere å pusse opp miljøvennlig og bruke ombruksvarer, enn å liksom bare ansette et sånt håndverkerfirma som bare gjør alt for deg, kaster ut alt, putter inn alt nytt. Hvis man skal gjøre det på en klimavennlig måte, så må man liksom ut å lete etter brukte ting, og man må, ja alt er så vanskelig da. Så det er jo det å legge til rette for at det ikke skal være ekstra utfordrende å leve klimavennlig».

- Kommunalt ansatt A, natur, miljø og landbruk

Når det gjelder tilskuddsordninger, kan for eksempel innbyggere med barn under 2 år søke om å få økonomisk tilskudd til kjøp av tøybleier. Administrasjonen forteller at det er ca 30 familier som søker hvert år, og at tiltaket potensielt har flere funksjoner:

«Motivasjonen for det er egentlig mest avfallsbasert, for restavfall sendes til forbrenning, mens for bleier så er det mye fuktighet som brenner dårlig rett og slett. Også vil vi ha minst mulig restavfall, og ja avfallsreduksjon. Så tøypleier er på en måte et bra tiltak på flere områder [..]. Og familier kan låne en sånn tøybleiepakke med ulike bleier og teste ut i to uker, for å se hvordan det fungerer om det er noe de er interessert i å kjøpe inn og ha selv, så det også er et fint tiltak for å senke terskelen og bli kjent med hvordan det fungerer.»

- Kommunalt ansatt D, avfall og gjenvinning

Våren 2021 har kommunen også utlyst prosjektmidler til grønne forretningsmodeller som vil bidra til en «sirkulær omstilling». Kommunen utbetaler opptil 100.000 kr per søker for tiltak som bidrar til å redusere forbruk og forlenge levetiden på produkter ved hjelp av for eksempel utleie, reparasjon eller ombruk. Tilbudet retter seg mot mindre lokale bedrifter med færre enn fem ansatte (Asker kommune, 2020a). Både denne typer rådgivningstjenester og tilskuddsordninger av mindre størrelse kan også forstås som en form for nudging, ettersom hensikten med slike tiltak er å nudge Askersamfunnet i «riktig» retning (Gumbert, 2019).

Når det gjelder nettverkssamarbeid, er kommunen med i flere ulike initiativer (se eksempler i tabell 4). Kortreist kvalitet er en av disse, men her viser det seg at få av aktørene har kjennskap til eller har vært involvert i nettverket. Blant de som har vært involvert, forteller en av aktørene at hen ofte opplever at det er utfordrende å få noe særlig utbytte av slike nettverk:

«Hva vi har fått ut av det? Tjaaa, sånne nettverk.. det er nyttig og møtes, og det har vært gode samlinger, og har jo lært noe av det, men jeg synes ikke.. ikke noe spesiell kritikk av dette nettverket, men sånn generelt så synes jeg det er vanskelig å få nettverk til å fungere sånn

optimalt, og få det magiske til å skje som ellers ikke ville skjedd, kanskje litt urealistiske forventninger. Men ja.»

- Kommunalt ansatt A, natur, miljø og landbruk

Videre nevnes næringsklyngen NoWaste, FutureBuilt programmet og Nettverk for innovative og aktive klimakommune, men det viser seg også at slike nettverkssamarbeid i noen tilfeller ikke brukes «aktivt» av kommunen: «Og såne nettverk finnes jo allerede, men det å bruke de er jo veldig viktig tror jeg» (Kommunalt ansatt C, avfall og gjenvinning). Enkelte av disse nettverkene omtales også som «selvgående» uten kommunens tilstedeværelse, deriblant næringsklyngen NoWaste. Representanten fra NoWaste kommenterer at kommunen er en viktig aktør, men at kommunen samtidig bare er en av mange partnere i samarbeidet:

«Jeg opplever jo at i NoWaste hvor Asker kommune er medlem da, så er jo de en viktig aktør. For å legge til rette for endringer. Det er jo næringslivet som vi er opptatt av, så jeg tror gjennom å samarbeide med ulike klynger og nettverk og, prosjekter sånn som dette er da. Så tror jeg absolutt at kommunen kan være en katalysator for endringer. Men jeg tror, i mange sammenhenger, så vil det jo være en av flere partnere som inngår i et samarbeid, for å få det til, jeg tror ikke kommunen alene kan endre på næringslivet, der må man jo samarbeide»

- Representant fra NoWaste

Med unntak av FutureBuilt programmet som retter seg mot klimavennlige bygg, gis nettverkssamarbeid generelt ellers ganske liten oppmerksomhet av de øvrige aktørene. Jeg vil derfor ikke gå noe nærmere inn på denne typen tiltak.

7.1.2.3 Infrastruktur for «bærekraft» og møteplasser for erfaringsutveksling

Kommunen har også satt i gang flere tiltak som jeg har valgt å omtale som infrastruktur for «bærekraft» og møteplasser for erfaringsutveksling. Tiltakene skaper både et fysisk sted der aktører i lokalsamfunnet kan møtes og utveksle erfaringer, i tillegg til at tiltakene utgjør en form for «grønn infrastruktur» i form av at de samlet sett skaper (eller har potensiale for å skape) en fysisk infrastruktur av «bærekraftige tilbud» som for eksempel ombruksverksteder eller kjøleskap for matdeling. Aktørene i kommunen fremhever spesielt prosjektene 1) FellesSkapet, 2) Omattatt og 3) OMigjen, og jeg vil derfor fokusere spesifikt på disse.

1) FellesSkapet - et kjøleskap for matdeling, er lokalisert på Heggedal innbyggertorg og prosjektet gjennomføres som et samarbeid mellom Asker kommune, Heggedal innbyggertorg og gründerselskapet Foodlist. Kjøleskapet fungerer slik at hvem som helst, alt fra lokale bedrifter til enkeltpersoner, kan levere og hente ut overskuddsmat fra kjøleskapet gratis. Maten registreres i en app som er utviklet av Foodlist i samarbeid med IT-bedriften Pixel Zoo.

Bilde 6: FellesSkapet. Til venstre: FellesSkapet (i midten) på Heggedal innbyggertorg. Til høyre: Ordføreren erklærer kjøleskapet åpnet. Kilde: Skjermdump fra promovideo, Foodlist 2019a og 2019b.

Aktøren fra Foodlist forteller at kjøleskapet er inspirert av det engelske konseptet «community fridges» fra organisasjonen Hubbub, som i følge dem selv er verdens største nettverk av community fridges med over 150 kjøleskap spredt utover Storbritannia (Hubbub, u.å.). Hen forteller også at intensjonen med kjøleskapet først og fremst er å redusere matsvinn ved å legge til rette for at maten blir spist opp, men også å skape bevissthet rundt klima- og miljøeffekten av matsvinn. Administrasjonen omtaler blant annet FellesSkapet som et inspirerende prosjekt som har skapt engasjement i lokalsamfunnet:

«Det er jo mye skoleelever som bruker det, og de er jo alltid veldig glad for å få gratis mat. Den er jo helt gratis, og med toogoodtoo så må du betale en viss sum for å få det ut. Men der er det helt gratis. Vi har mange miljøengasjerte innbyggere i kommunene som jeg også ser at blir veldig glade for at de ser at deres kommune er oppriktig interessert i miljø og å få ned klimautslipp.»

- Kommunalt ansatt C, Avfall og gjenvinning

Administrasjonen forteller videre hvordan kjøleskapet i all hovedsak har blitt benyttet av elever i nærområdet, som for eksempel stikker innom etter skoletid. Selv om de jevnt over snakker varmt om prosjektet, forteller de også om praktiske utfordringer knyttet til det å få tilstrekkelig informasjon ut til innbyggerne om at kjøleskapet eksisterer, få bedrifter eller privatpersoner til å levere mat, samt få de til å bruke appen appen ved levering og henting av mat. Når administrasjonen blir spurt om hvilken betydning de tenker kjøleskapet har for de indirekte utslippene, er «holdningsskapende effekt» et gjennomgående svar:

«Nei altså ikke i forhold til de mengdene [matavfall] som kommer inn hele tiden. Da har jo ikke et kjøleskap noe å si. Men det kan, det ene er det målbare, men det andre er det med holdningsskapende effekt. At det kan spre om seg»

- Kommunalt ansatt C, Avfall og gjenvinning

På kommunens nettsider står det også at «Området rundt kjøleskapet benyttes til aktiviteter som gir informasjon og praktisk veiledning til deg som er innbygger i Asker kommune. Lær hvordan du kan redusere matkasting i ditt eget hjem» (Asker kommune, 2021a). Koronapandemien har imidlertid ført til at kjøleskapet har vært stengt i en lengre periode, og så vidt meg bekjent har det vært svært få slike aktiviteter, selv om dette var en del av ideen:

«Jeg tror på det å kommunisere og vise gode og praktiske løsninger, og gi inspirasjon ikke sant, og det var jo også en tanke rundt FellesSkapet at vi skulle bruke prosjektet til å informere, ikke sant, og ha type restematkurs og en del sanne aktiviteter, foredrag» - Representant fra Foodlist

2) Omattatt – kreativt ombruksverksted, omtales av representanten (ansvarlig for daglig drift) som et «samskapingsprosjekt» mellom Asker kommune og Heggedal nærmiljøsentral. Asker kommune søkte i 2019 om Klimasatsmidler til Omattatt som pilotprosjekt, med følgende beskrivelse av prosjektet: «Omattatt skal bruke virkemidler som kunst og håndverk for å belyse, påvirke, inspirere til sirkulærøkonomi, holdningsendring, miljøbevissthet, avfallsreduksjon og matsvinn. Det skal være et makerspace med et skattekamer med ombruks- og overskuddsmaterialer, verktøy og utstyr» (Klimasats, 2019b, s.1). Aktøren forteller blant annet om intensjonen om å synliggjøre visjonen «alt har verdi»:

«Intensjonen var det at det kastes så mye ting som kunne ha vært brukt til noe helt annet, men det har mistet sin funksjon sånn som det er tenkt til, altså ting som på en måte ikke kan brukes som det det brukes som lenger, så det kan ikke selges i ombruksbutikken, for den kjelen fungerer ikke lenger som en kjele. Men den kan fungere som en hatt på et fugleskremsel, du skjønner.. altså om man tenker annen type bruk av ting, så kan det brukes [..]. Også var det jo et ønske om å lage en møteplass i Heggedal. Som et sånt nærmiljøtiltak» - Representant fra Omattatt

Videre forteller hen at de arrangerer en rekke verksted og kurs av ulike slag, for eksempel omsøm og redesign, gitarbygging, lage bivokspapir eller olabiler, møbelomtrekking m.m.. For å delta i aktivitetene må besøkende betale en årskontigent på 300 kr (voksen) og får dermed gratis tilgang på det meste, med unntak av enkelte kurs som koster ekstra. To dager i uken er det også åpent verksted der innbyggerne kan komme innom å benytte seg av tilgjengelige materialer og verktøy på egenhånd. Representanten fra Omattatt forteller videre at de fleste som deltar er voksne mennesker, med en overvekt av pensjonister, kvinner og uføretrygdede. I det daglige deltar som regel de som holder til i nærområdet, mens det under spesielle verksteder kan komme folk fra den andre enden av kommunen, eller fra nabokommunen.

Bilde 7: Omattatt. Til venstre: Stoler fra kommunens gamle kinosal blir brukt i bygging av olabiler. I midten: Tekstiler og symaskiner som både brukes under omsømverksted, og som kan brukes fritt av privatpersoner innenfor åpningstidene. Kilde: Kjersti Sollund Hogsbro, tatt under feltarbeidet høsten 2020. Til høyre: «Handygruppa» arbeider med fornying av gamle kjøkkenstoler. Kilde: Skjermdump fra Omattatt sin Instagramkonto.

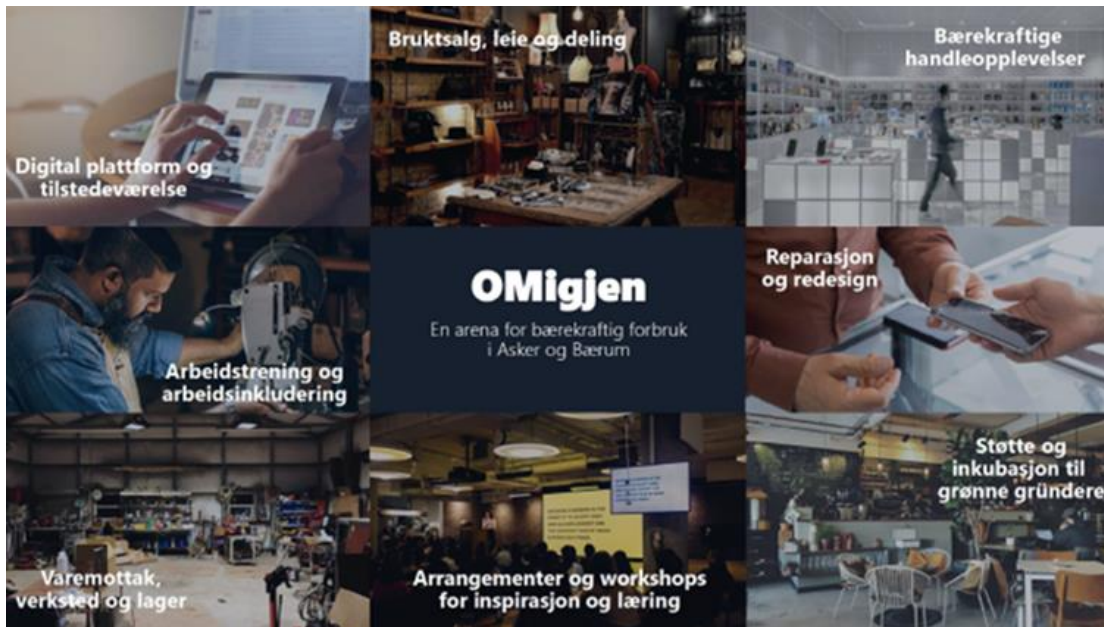
Hen opplever at motivasjonen til de som deltar i utgangspunktet ikke handler om å redusere forbruket, men at Omattatt i stor grad har en sentral sosial funksjon som nærmiljøtiltak:

«Og på dagtid så er det jo gjerne da folk som står uten arbeid, eller er pensjonist. Ja. Og de som er her på dagtid de, de setter veldig stor pris på det. For det første når du ikke har jobb, av en eller annen grunn, så har du ganske dårlig råd, [...] og du manglet du en skrue eller noe, så trenger du ikke å gå på Maxbo for å kjøpe den, du kan liksom plukke en skrue i, ja så for de så betyr nok det her veldig masse. [...] Jeg opplever at de som kommer hit, ja de er jo litt opptatt av ombruk og sånne ting, men det er ikke det som er hovedmotivasjonen. Hovedmotivasjonen er at de liker å lage ting, at de er kreative, eller ønsker en møteplass. Så er på en måte den her, ombruk og miljø og bærekraft og sånn, det er bare et sånn positiv tillegg som gjør det her litt sånn ekstra. Men det er ikke på en måte selv ombruket og sånn som gjør at folk kommer hit.»

- Representant fra Omattatt

3) OMigjen – et senter for bærekraftig handel og sirkulærøkonomi, er et samarbeidsprosjekt mellom Asker og Bærum kommune som handler om å samlokalisere sirkulære initiativer fra kommunen, det lokale næringslivet og frivilligheten (Klimasats, 2021b). I likhet med Omattatt har også dette prosjektet fått midler fra Klimasats. Prosjektet er foreløpig i en fase med konseptutvikling, og etableringen av senteret planlegges mot utgangen av 2021. Tanken er at et

slikt «alternativt kjøpesenter» vil redusere innbyggernes forbruk: «Ved å tilby ombruksvarer vil senteret legge til rette for redusert etterspørsel etter nye produkter og forlengere levetiden for produkter som er i bruk, noe som vil redusere indirekte utslipp fra innbyggernes forbruk. Det som kan måles er antall kg materiell som blir brukt på nytt og klimaeffekten av å ikke kjøpe dette nytt» (Klimasats, 2021b, s.2).

Bilde 8: Konseptidé for OMIgjen – En arena for bærekraftig forbruk i Asker og Bærum.

Kilde: Spring Consulting, 2021

Administrasjonen ser blant annet for seg at OMIgjen vil gjøre det lettere for innbyggerne å leve klimavennlig, ved å samle ulike «bærekraftsinitiativ» på samme sted. Det handler også om å gjøre det mer attraktivt å velge brukt fremfor nytt:

«Også tror jeg at hvis vi får til dette ombrukskjøpesenter, der vi kan samle alt på et sted, sånn at det ikke blir så fryktelig vanskelig å finne det man vil ha hvis man vil kjøpe brukt for eksempel, at det kan være et løft. [...] Det er jo gjennom å endre forbruksvaner, at vi bruker ting lenger fordi de har en lengere holdbarhet, og at det blir på en måte en litt sånn trend i samfunnet, at det er liksom ikke så kult å gå å kjøpe nytt hele tiden, men da, du får jo den konsekvensen at hva gjør vi med kjøpesentrene, du må endre innhold kanskje, på dem også. Så nei jeg tenker at det vil skape en lyst. Når det gjøres tilgjengelig og gjøres attraktivt. I nærområdene, og det er liksom kult å ha det».

- Kommunalt ansatt A, natur, miljø og landbruk

Mulighetsstudien for konseptet OMIgjen ble gjennomført av Sprint Consulting. De foreslo fire ulike konsepter kommunen kan arbeide videre med (Sprint Consulting, 2021):

Tabell 5: Oversikt over konseptideer for OMigjen

1. OMigjen Galleriet	«Galleriet tilbyr varer i alle kategorier og gir innbyggerne muligheten til enkelt å kjøpe brukt, leie, dele og reparere. Galleriet tilbyr store fellesarealer, serveringstilbud og arrangementer som kurs og workshops som gjør senteret til en attraktiv lokal møteplass» (s.19 og 22).
2. OMigjen Pop-up	«Pop-up sikrer at frivillige, næringsliv og kommunale aktører får plass på eksisterende handelssentrum og blir et reelt alternativ til tradisjonell handel for en bredere målgruppe» (s.29).
3. OMigjen Fabrikken	«Fabrikken tilrettelegger kommunen for gründervirksomhet og frivillighet innen sirkulær økonomi, gjenbruk, ombruk og reparasjon gjennom tilgjengeliggjøring av kontor- og verkstedlokaler og veiledning» (s.37)
4. OMigjen Kartet	«Kartet er en digital plattform som samler alle ombruksinitiativene i kommunene for å øke kjennskapen og bruken til eksisterende initiativer» (s.46).

For å avslutte delkapittelet om infrastruktur for «bærekraft» og møteplasser for erfaringsutveksling, vil jeg kort redegjøre for hvilket potensiale som ligger i slike tiltak. Selv om disse tiltakene i en vid forstand også kan tolkes som en form for nudging, vil jeg likevel hevde at slike tiltak samtidig representerer noe mer enn strategisk framing av informasjon. Dersom kommunen evner å etablere en helhetlig infrastruktur av slik tilbud, for eksempel i tråd med knutepunktutviklingen rundt eksisterende kollektivtilbud, vil det for det første kunne gi en betydelig økt grad av tilgjengelighet for innbyggerne. Dette forutsetter imidlertid at tilbudene utvides, både ved at det etableres flere tilbud utover disse pilotprosjektene, og at de i større grad blir faste tilbud. For det andre mener jeg det ligger det et stort potensiale i å etablere møteplasser for erfaringsutveksling. Slike steder kan blant annet fungere som en arena for utvikling av praksiser som kan knyttes opp mot diskursen om nedvekst, samt legge til rette for transformerende læring og deliberative prosesser. I tråd med Mouffe (2013) vil det imidlertid forutsette at det skapes et rom der «det politiske» i større grad blir tatt høyde for. Jeg vil diskutere begge disse to aspektene nærmere i den avsluttende diskusjonen (se kap 8.4).

7.2 DEN POLITISKE SFÆRE

Den politiske sfære består som tidligere nevnt av systemer og strukturer som legger betingelsene for hva som kan utspille seg i den praktiske sfære (O'Brien og Sygna, 2013). Oppgavens andre underproblemstilling er tilknyttet den politiske sfære, og i dette delkapittelet vil jeg se nærmere på «*Hvilke implikasjoner har eksisterende styringskontekst for tiltakene som*

gjennomføres?». Fokuset ligger altså på å drøfte hvilke implikasjoner nyliberalistiske ideer har for hvordan Asker kommune realiserer en forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling.

7.2.1 Klimavennlige anskaffelser på markedets premisser

For det første har eksisterende styringskontekst implikasjoner for *gjennomføringen* av tiltakene som skjer internt i kommunen. Siden kommunen tillegger offentlige anskaffelser mye av oppmerksomheten, vil jeg legge spesifikt vekt på dette. Etersom en stor andel av kommunens oppgaver er overført til markedet, ligger mye av kommunens eksisterende handlingsrom i å utforme innholdet i de rettslige avtalene med leverandørene. Asker kommune er blant annet i gang med et omfattende prosjekt der de ser på hvordan kontraktstyring har betydning for «hele livsløpet» til en offentlig anskaffelse. Klima- og miljøkrav (eventuelt kriterier) må for eksempel stilles allerede i anbudsrunder for at det skal kunne inngå i avtalen (som regel rammeavtaler på 4 år). Aktøren fra avdeling for virksomhetsstyring forteller hvor viktig det er at kravene kommer helt i starten av prosessen, hvis ikke er kommunen mer eller mindre bundet i disse 4 årene.

Under den interne workshopen om klimavennlige anskaffelser, som involverte aktører på tvers av sektorer i kommunen, kommer det imidlertid frem at dette arbeidet er utfordrende. Flere aktører uttrykker at de opplever det som svært krevende å skulle ha tilstrekkelig kunnskap til å utforme gode og nøyaktige krav i anbudet, spesielt siden de fleste jobber med helt andre fagområder enn klima- og miljø. Reglene for offentlige anskaffelser fremstilles også som svært komplekse og strenge av samtlige aktører. De snakker videre om at det kan være vanskelig å vite hvorvidt klima- og miljø er relevant for den aktuelle anskaffelsen. Et fokus på indirekte utslipp utvider samtidig omfanget til klimaarbeidet, og dermed vil det antakelig være relevant å stille slike krav i tilnærmet alle kommunale anskaffelser. Kommunen har også fastsatt et slikt mål i kommuneplanens samfunnsdel: «Asker kommune skal sette tydelige miljøkrav i kommunale anskaffelser, og være en pådriver for miljøvennlige anskaffelser i næringslivet.» (Asker kommune, 2020c, s.35). Under workshopen kommer det samtidig fram at klima- og miljø hittil har vært lite prioritert i offentlige anskaffelser. Dette til tross for at slike krav faktisk er forskriftsfestet. Anskaffelsesforskriften § 7-9 sier blant annet at «Oppdragsgiveren skal legge vekt på å minimere miljøbelastningen og fremme klimavennlige løsninger ved sine anskaffelser og kan stille miljøkrav og kriterier i alle trinn av anskaffelsesprosessen der det er relevant og knyttet til leveransen. Der miljø brukes som tildelingskriterium, bør det som hovedregel vekt minimum 30 prosent». (Anskaffelsesforskriften, 2020, § 7-9). En av aktørene fra administrasjonen tror dette handler om at de ansatte ofte tenker at denne lovbestemmelsen ikke

er relevant for deres anskaffelse, noe som vitner om at denne helhetstenkningen som en forbruksbasert tilnærming innebærer hittil ikke har fått tilstrekkelig fotfeste i kommunen:

«I motsatt fall så skjønner man ikke hva miljø er, også viser man fingeren til lovbestemmelsen, og tenker at dette gjelder ikke for meg, jeg tror ikke miljø har en betydning i denne anskaffelsen. Også holder man en armlengdes avstand til problemstillingen, fordi det ikke er en del av DNA'et. [...] Det er jo ikke alle anskaffelser som vektlegger miljø her i landet, det tror jeg man fort kan fastslå (latter). Også er spørsmålet hvorfor.. man følger jo strengt tatt ikke lov og forskrift om offentlige anskaffelser når man velger å la være å ha fokus på miljøkonsekvensene»

- Kommunalt ansatt G, virksomhetsstyring

Selv om Asker kommune evner å stille strenge krav i offentlige anskaffelser, påpeker imidlertid den samme aktøren at det likevel ikke er noen garanti for at kravene følges opp. Dette forutsetter at kommunen faktisk foretar oppfølging og tilsyn hos leverandøren, noe de ikke alltid har kompetanse eller kapasitet til. Hen kommenterer blant annet «Jeg skal ikke si det er en regel mer enn et unntak» om dette med manglende oppfølging av klima- og miljøkrav, og hen anser det som «meget sannsynlig» at leverandøren unngår å følge opp krav dersom kommunen ikke følger opp. Det er med andre ord lite som hindrer kommunen i å la være å vektlegge klima og miljø i offentlige anskaffelser, og på grunn av manglende oppfølging kan også leverandøren velge å se bort fra de kravene som er stilt i avtalen. Under workshopen snakkes det også om at det eksisterer en «genuin frykt» for å begrense konkurransen i markedet ved bruk av klima- og miljøkrav, for eksempel dersom det stilles krav som bare et fåtall tilbydere har anledning til å oppfylle. Frykten for å trå feil i offentlige anskaffelser er slik jeg ser det heller ikke uberettiget. Det kan potensielt få svært kostbare konsekvenser å skulle utforske grensene for hva som er rammene av dette regelverket. I juni 2021 ble blant annet Stavanger kommune domfelt for å stille for strenge etiske krav ved innkjøp av nytt IT-utstyr. Begrunnelsen omhandler hva som rettslige kan defineres som en kvalitet i form av etiske forhold i leveransen. Kommunen har derimot avvist erstatningskravet og saken kan dermed havne i retten (Espeland, 2021). Selv om dette riktignok er en litt annen problematikk, er det likevel nærliggende å dra paralleller.

Konkurransesettingen gjør det også vanskelig for kommunen å velge lokale tilbydere. Selv om kommunen i prinsippet har anledning til å velge tilbud basert på «det beste forholdet mellom pris eller kostand og kvalitet» (Anskaffelsesforskriften, § 18-1), der miljømessige forhold kan være en kvalitet, kan det likevel være slik at en tilbyder fra Tromsø eller Tyskland har det beste tilbudet. Dersom et anbud er av en viss størrelse må det utlyses i hele EØS-området. Når det gjelder avfallshåndtering kan for eksempel kommunen legge vekt på utslipp knyttet til transport

som en kvalitet, men dersom forbrenningsanlegget i Tyskland er atskillig mer effektivt kan dette være utslagsgivende. Resultatet blir derfor et svært fragmentert system: «På avfall så er det jo, vi sender jo liksom, matavfall et sted, restavfall et annet sted, trevirke og så videre.. you name it.» (Kommunalt ansatt E, avfall og gjenvinning). Hen anser imidlertid dette som nokså uproblematisk, og mener det viktigste er å sikre best mulig ressursutnyttelse. Så selv om kommunen har store ambisjoner om å legge til rette for grønn næringsutvikling lokalt, er de likevel begrenset gjennom den utstrakte konkurranseutsettingen.

Videre fremhever aktørene i administrasjonen at det er viktig at arbeidet med å innføre klimavennlige anskaffelser skjer over en lenger tidsperiode, og at den skjer i takt med utviklingen i markedet slik at det ikke går på bekostning av det lokale næringslivet:

«Det kan jo være at hvis vi legger lista høyere for å få innovative løsninger som er bærekraftig, så kanskje ikke det lokale næringslivet er skodd for å ta en slik utfordring da, enda.. også må henvende oss et til marked som ikke er der lokalt, da vil jeg jo tenke at det har en negativ betydning for det lokale næringslivet [...]. Jeg tror nok, hvis man skal tenke krav i anskaffelser så må man kanskje prøve å gå litt i takt med markedet. [...] Så tror jeg Asker kommune kanskje må tenke at hvis vi fremmer disse kravene nå, så vil det være en bratt kurve for mange potensielle leverandører, også lokalt. Så vi må kanskje tenke at vi må fase inn disse strenge kravene.. ikke så brått, men kanskje litt sakte men sikkert.»

- Kommunalt ansatt G, virksomhetsstyring

Kommunen anser det å påvirke markedet som et av de viktigste virkemidlene for å redusere indirekte utslipp, og med tanke på mengden klimagassutslipp som er tilknyttet offentlige anskaffelser er det også et betydelig potensial for utslippskutt. Feltarbeidet viser riktignok at det eksisterer flere utfordringer knyttet til et komplekst regelverk der særlig konkurransehensynet vektlegges høyt, et manglende fokus på oppfølging av klima- og miljø, samt at kommunen er bekymret for å legge for strenge begrensninger på det lokale markedet. Dette vitner for det første om at det ligger mye makt og beslutningsmyndighet i eksisterende partnerskap med tilhørende kontrakter, noe som blant annet går på bekostning av folkevalgte organer (Amdam og Veggeland, 2011). Den politiske makten ligger dermed i samspillet mellom administrasjonen som utformer innholdet i offentlige anskaffelser, og hos de tilknyttede markedsaktørene som konkurrerer om anbudet. Administrasjonen besitter altså mye makt i det daglige arbeidet med offentlige anskaffelser, samtidig som de uttrykker en frykt for å utfordre markedet. Dette kan sees i sammenheng med Aarsæther mfl. (2015) sin påstand om at det har

skjedd en matforskyving fra politikerne til administrasjonen. I tillegg illustrerer det hvordan samstyring gjør at politisk makt er relokalisert til arenaer som domineres av markedsinteresser (post-demokrati). Nyliberalistiske idealer om et mest mulig «fritt marked» har med andre ord en sterk forankring i kommunen, og utviklingen av klimavennlige anskaffelser må derfor i stor grad skje på markedets premisser.

7.2.2 Forbrukerens frihet som grunnleggende rettighet

Videre har eksisterende styringskontekst implikasjoner for *hvilke typer tiltak* som gjennomføres ovenfor Askersamfunnet som helhet. Her vektlegger i kommunen i hovedsak såkalte «myke virkemidler» i form av informasjon, kampanjer, etablering av møteplasser og nettverkssamarbeid. Valg av type virkemiddel må i første omgang sees i sammenheng med det eksisterende kommunale handlingsrommet. Etersom kommunen formelt sett ikke har myndighet til å bruke harde virkemidler i form av egne regler/forbud eller skattenivå (med unntak av eiendomsskatt, renovasjonsgebyr etc), er det i hovedsak myke virkemidler som formelt sett (per dags dato) er mulig å gjennomføre innenfor det kommunale handlingsrommet:

«Altså det er veldig begrenset hvilke virkemidler vi har for å få ned indirekte utslipp egentlig, det er hovedsakelig egen virksomhet vi kan ha kontroll på sånn sett. Men ut mot innbyggere og lokalt næringsliv så er det jo det å prøve og sette i gang tiltak og prøve å få folk til å snakke sammen, og prøve å finne måter hvor folk kan selv ville gjøre endringer. Men jeg tror det er begrenset hva vi sånn reelt sett kan bestemme, det kan vi jo ikke.»

- Kommunalt ansatt C, avfall og gjenvinning

Som nevnt innledningsvis (jf. kap 2.3.2) eksisterer det imidlertid mange uklare spørsmål knyttet til hvor stort det kommunale handlingsrommet bør være, og hvordan forbruksrelaterte klimautslipp bør fordeles mellom stat og kommune. Enkelte aktører i administrasjonen poengterer at såkalte «harde virkemidler» potensielt kan ha større effekt, men tanken på å innføre noe slikt på kommunalt nivå fremstår både urealistisk og lite praktisk gjennomførbart:

«I denne kommunen er det mest mulig ønskelig med gulrot og informasjon, kanskje litt tilskudd.. litt sånn nudging og sånn vet du, for å legge til rette for mindre forbruksbaserte utslipp da [..]. Men altså det som kalles styringseffektivitet, styringseffektivt virkemiddel, det beste er jo forbud, at det miljøskadelige valget ikke finnes. Men det er vel litt vanskelig for å se for seg her da, så da er det jo mer myke virkemiddel, mer gulrot, eller eventuelt økonomiske virkemidler som avgifter. Og vi kan ikke begynne å legge avgifter i en kommune på mat for eksempel..»

- Kommunalt ansatt B, natur, miljø og landbruk

«Det er jo også viktig at vi har noen sånne sentrale regler som er lik i hele landet da. At ikke folk begynner å flytte til kommuner hvor det blir billigere å leve, fordi man ikke har det miljøregelverket»

- Medlem (AP), utvalg for samfunnstjenester

Det eneste forslaget som nevnes av informantene når det kommer til å utvide det kommunale handlingsrommet, er mulighetene for å øke gebyret på avfallshåndtering i kommunen slik at de har større kapasitet til å drifte ombrukstilbudene. Den generelle oppfatning til både administrasjonen og politikerne virker imidlertid å være at dagens kommunale handlingsrom ovenfor lokalsamfunnet oppleves som fastsatt («vi kan ikke»), og at deres oppgave er å handle innenfor dette rommet. I den sammenheng er det også ulik forståelse av hvorvidt dette handlingsrommet er tilstrekkelig. Det argumenteres blant annet for at handlingsrommet er stort nettopp fordi det er mye ubrukt potensiale i måten å tenke og arbeide med indirekte utslipp på, men samtidig at kommunenes reelle mulighet til å påvirke er nokså begrenset. Når det samtidig eksisterer en oppfatning om at forbruk i stor grad er et personlig anliggende og personlig ansvar, sitter jeg igjen med en oppfatning om at aktørene heller ikke har reflektert noe særlig over hvorvidt dette handlingsrommet bør utvides. Eller at de rett og slett finner det vanskelig å forestille seg andre alternativer utover den generelle forståelsen om at myndighetene har en begrenset rolle med å «legge til rette for». Forsker Carlo All påpeker imidlertid at det ikke er noe som står i veien for at kommunene kan utfordre det eksisterende handlingsrommet, og at det heller er et fravær av virkemidler som er problemet:

«Ja det er statens ansvar, ja.. det er nå sånn, men når staten ikke gjør noen ting da? Da ender man opp med at ingen gjør noe sant. Og det er klart at hvis alle norske kommuner gjorde en uttalelse om at flyreiser bør gå ned, så ville jo det bety noe. Ikke nødvendigvis at de ville gått ned, men det vil jo skape et ganske stort press på Stortinget, slik at de måtte da kjøre i gang med avgifter sant. Så det er klart at den der symbolskproduksjonen som kommuner kan gjøre, også på områder der de ikke har direkte makt, det er viktig.»

- Forsker Carlo All

På en annen side er det flere aktører som mener det er behov for mer statlig styring i denne sammenheng. Her får «gulroten» mest oppmerksomhet, for eksempel innføring av flere incentivordninger for både kommunen, næringslivet og innbyggerne, eller fjerne eksisterende avgifter slik at det lønner seg å velge klimavennlig, for eksempel moms på reparasjoner. Samtidig er det også noen, spesielt i administrasjonen, som uttrykker et ønske om mer «pisk» i form av lovfestede krav og økte avgifter. Her nevnes for eksempel krav om at produkter lages på en slik måte at de kan repareres og gjenvinnes, lovfestede krav om reduksjon av matsvinn, klimaavgift på importerte varer og høyere flyseteavgift. Noen av samarbeidsaktørene kommer

også med lignende ønsker. NoWaste nevner blant annet at det må bli mer lønnsomt med materialgjenvinning fremfor å deponere, Foodlist tar til orde for en matkastelov og Loopfront etterlyser klargjøring av reguleringer i byggebransjen slik at det i større grad blir mulig å ombruke byggematerialer. En av aktørene i administrasjonen tror at slike lovfestede krav vil få en sterkere betydning for det daglige arbeidet:

«Hvis staten bestemmer at alle sykehjem og alle skal kartlegge sitt matsvinn og jobbe for å redusere det, så er det jo enklere å.. ja at det blir forankret også sentralt i kommunen, at vi har noe å vise til, også blant ansatte de ulike stedene. At okei dette må vi faktisk jobbe med fordi det er bestemt lenger opp. I stedet for at vi bare gjør det for gøy på en måte.. (mild latter).»

- Kommunalt ansatt D, avfall og gjenvinning

Selv om særlig administrasjonen mener det er nødvendig med statlig involvering, forteller aktørene likevel at de i svært liten grad har forsøkt å kommunisere dette behovet, til tross for at All mfl. (2007) mener kommunene har en viktig rolle i å ta initiativ til utforming av virkemidler og sende signaler «oppover» i styringshierarkiet. Dette kan riktignok også henge sammen med at kommunen opplever at statlige myndigheter fortsatt har på seg «Kyoto-brillene» (produksjonsbasert tilnærming):

«Men det er det veldig mange som ikke ser, og inkludert politikere og i departementene, så ser de bare den Kyoto-måten å se ting på. Og da er det litt sånn, industrienes ansvar for utslipp.. [..]De [staten] kan være med på å rydde vekk masse barrierer. Det at staten er for defensiv på en del områder, blir brukt imot oss. Særlig også i Klimakur som tenker for mye direkte utslipp, og ikke indirekte. Så her mener jeg at.. men likevel så vi mye handlingsrom vi ikke utnyttet.. men det kunne vært, staten burde i større grad dratt oss igjennom dette, men det er fryktelig sterke motkrefter i norsk industri, tradisjonell industri, metallindustri ikke sant.. også olje..»

- Kommunalt ansatt F, prosjekt og utvikling

Utsagnet viser også hvordan samstyring skjer i komplekse flernivå- og fleraktørnettverk, der enkelte næringsaktører med sterke interesser får stor innflytelse over hva som prioriteres, og like viktig hva som *ikke* prioriteres. Skulle for eksempel statlige myndigheter satt i gang et storstilt arbeid med å redusere indirekte utslipp, ville det blant annet kreve en radikal omveltning av oljesektoren. Da ville det ikke lenger være tilstrekkelig å diskutere lokale løsninger som elektrifisering av sokkelen. Dette kan også være med på å forklare en noe fraværende involvering av nasjonale myndigheter, og hvordan dynamikker som eksisterer på nasjonalt nivå får innvirkninger på handlingsrommet lokalt.

Et annet viktig aspekt i denne sammenheng er hvordan hvilke typer tiltak som gjennomføres like fullt påvirkes av nyliberalistiske idealer om frihet på markedet. Dette kommer spesielt til syne i uttalelsene fra politikerne. Ordføreren nevner blant annet viktigheten av å finne en balanse mellom det å prise produktene på en slik måte at prinsippet om «forurensar betaler» blir ivaretatt, uten at individet opplever at de «blir straffet» eller får begrensede valgfriheter:

«Nei ikke sant.. høyere avgifter, altså ting som folk føler straffer dem, og som kanskje også går utover egne valgmuligheter. Så det er en balansegang, det er det. For vi.. det er jo også helt åpenbart at det.. med forurensar betaler prinsippet, så må du også være villig til å betale nettopp avgifter. Så men det er akkurat det med balanse» - Ordfører Lene Conradi (H)

Ord som «straff», «pisk» og «pekefinger» går igjen i flere intervjuer, med en tydelig negativ ladning. Tanken på å skulle fortelle innbyggerne at de ikke bør fly eller ikke spise kjøtt, fastsette høye avgifter på diverse forbruksvarer eller innføre forbud fremstår som svært kontroversielt. Avgifter eller forbud vil innebære en større innblanding fra offentlige myndigheter, og bruken av disse ordene indikerer at en slik innblanding ikke er ønskelig (negativ frihet = *frihet fra*). Det kommer kanskje ikke som en overraskelse med tanke på utfordringene knyttet til politisk gjennomførbarhet (jf. kap 2.2.4), som igjen henger sammen med nyliberalismens sterke påvirkning på hvordan vi tolker, forstår og forholder oss til verden. Følgende to sitater illustrer blant annet hvordan frihet på markedet har blitt et slags symbol på det frie mennesket, og hvor dypt vi har internalisert nyliberalistismens budskap:

«Vi ønsker jo et demokrati, vi ønsker ikke et diktatur. Ikke sant.. at folk har mulighet til å velge mest mulig miljøvennlig, det ønsker vi. Og at folk blir inspirert til å gjøre det. Men vi ønsker som sagt ikke et diktatur da. Folk må en viss mulighet til å velge selv..»

- Medlem (AP), utvalg for samfunnstjenester

«[...] altså vi nærmer oss nok en kommuniststat hvis de [offentlige myndigheter] kommer med liksom inngripende pålegg da ovenfor innbygger»

- Kommunalt ansatt G, virksomhetsstyring

Disse sitatene viser at offentlige myndigheters innblanding i forbruket på en slik måte at det reduserer tilgjengelige alternativer fremstår som nærmest utenkelig. Når det dras paralleller til diktatur og kommunisme, viser det også hvor kontroversielt og politisk betent innblanding i forbruket oppfattes. Påstanden fra 2006 om at en omlegging av norsk livsstil vil være en «umulig politisk oppgave å realisere» (NOU 2006: 18) er med andre ord fortsatt like aktuell.

Isenhour (2019) påpeker i den sammenhengen hvordan forbrukerens valgfrihet på markedet blir ansett som en grunnleggende rettighet i mange vestlige land med høyt forbruksnivå. Sitatene ovenfor bygger også opp under påstanden til Swyngedouw (2007) om at det eksisterer en politisk konsensus og vedtatt «sannhet» om at den nyliberale kapitalismen er uunngåelig. Jeg finner samtidig tendenser til at en slik konsensus ikke er absolutt, noe jeg vil komme tilbake til i den personlige sfære. Oppsummert vitner disse utsagnene om at selv om kommunen har anledning til å kommunisere hvilke virkemidler de mener er nødvendig (både lokalt og nasjonalt), anser de aller fleste likevel dagens handlingsrom som tilstrekkelig, nettopp fordi «harde» virkemidler nærmest vil være en trussel mot demokratiet.

7.2.3 Arena for samskaping: Hvem tar ansvar når «alle» har ansvaret?

Kommunen som arena for samskaping (Kommune 3.0) har implikasjoner for selve gjennomføringen av de ulike tiltakene rettet mot lokalsamfunnet. Dette henger sammen med hvilken rolle kommunen tillegger seg selv i disse samskapelsesprosessene. Noen av de mest brukte frasene under intervjuene med både administrasjonen og politikerne handlet om å «legge til rette for», «fasilitere», «være en pådriver for» og «oppfordre til». I tråd med kommunen som arena for samskaping, begrenses deres rolle til en slags fasilitator av arbeidet:

«Jeg tror vi kan legge til rette for møteplasser, at kommunen fungerer som en fasilitator, men at det ikke er vi som skal arrangere alt. Håper jeg. Jeg håper at vi kan gjøre folk engasjerte, og at de får ideer, om hvordan man kan redusere indirekte utslipp. At det finnes forskjellige tiltak som er bra for miljøet, også kan vi heller hjelpe til med å legge til rette for det. Å få folk til å snakke sammen».

- Kommunalt ansatt C, avfall og gjenvinning

I denne konteksten er det imidlertid interessant å se nærmere på hva rollen som fasilitator faktisk innebærer, og hvilke begrensninger den eventuelt har. På det interne evalueringsmøte om FellesSkapet (initiert og arrangert av kommunen), kom det blant annet frem store uklarheter knyttet til hvem som faktisk har det overordnede ansvaret for gjennomføringen av prosjektet. Kommunen har i samarbeid med Foodlist satt i gang arbeidet med kjøleskapet, og det er formelt sett Asker kommune som eier prosjektet. Etter oppstart har derimot ansvar for driften i all hovedsak blitt overlatt til Heggedal innbyggertorg og Heggedal nærmiljøsentral (den lokale frivilligheten). Det har imidlertid vært et begrenset engasjement fra frivilligheten, og aktøren fra innbyggertorget uttrykker på møtet at hen ikke har kapasitet til å ta ansvaret for driften av kjøleskapet. Dersom kjøleskapet faktisk skal fungere som et kjøleskap for matdeling, forutsetter det derimot at noen tar ansvar for den daglige driften. Mattilsynet stiller blant annet krav til at det holdes kontinuerlig oversikt over innholdet i kjøleskapet, samt at det foretas jevnlig

rengjøring. Ettersom de også opplever utfordringer knyttet til det å få lokale næringsaktører til å levere mat til kjøleskapet, har de involverte partene diskutert mulighetene for at noen heller kan kjøre rundt å hente maten. Dersom kjøleskapet skal kunne være åpent daglig, forutsetter det med andre ord menneskelig ressurser.

Kommunen og Foodlist sier på sin side at løsningen ligger i en bedre mobilisering av frivilligheten for å sikre drift. Innbyggertorget er positiv til kjøleskapets symbolske effekt, men ytrer en skepsis til hvor realistisk det er å få frivillige til å drifte kjøleskapet på daglig basis. Også ansvaret for å skulle mobilisere frivilligheten fremstår som uklart. Innbyggertorget etterlyser en tydeligere ledelse fra kommunens side, men kommunen er derimot tilbakeholden og forsiktig med å ta på seg ansvar. Foodlist forteller også om erfaringer fra andre land med «community fridges», som viser at større markedsføring rundt prosjektet vil kunne øke aktiviteten. Hen mener videre det er nødvendig å få inn noen med ansvar for markedsføring, hvis det skal bli litt «drive» rundt kjøleskapet, uten å si noe mer spesifikt om hvem «noen» skal være. Møtet avsluttes uten mer spesifikke avklaringer rundt ansvarsfordeling. Fremtiden til prosjektet er med andre ord avhengig av en betydelig innsats fra frivilligheten, og at noen tar på seg ansvaret for en kontinuerlig mobilisering og koordinering av de frivillige. Eller en mer grunnleggende diskusjon om hvilke oppgaver som bør tilhøre den kommunale tjenesteytingen, noe jeg vil komme tilbake til i den avsluttende diskusjonen.

En lignende uklarhet knyttet til ansvarsfordeling finner jeg også når det gjelder Omattatt og det planlagte prosjektet OMigjen. Asker kommune fikk støtte av Klimasats til oppstarten av Omattatt som prøveprosjekt i 2019. I søknaden sto det blant annet følgende: «Etter den 2-årige prosjektperioden er over, er det tenkt at foreningen selv skal kunne driftes av medlemskapsmidler og frivilligheten, med noe støtte fra enkelte støtteordninger» (Klimasats 2019b, s.3). Representanten fra Omattatt omtaler dagens finansiering av stedet som et «spleiselag» mellom Sparebankstiftelsen, Gjensidigestiftelsen, Miljødirektoratet, Viken fylkeskommune og Asker kommune, men at det i hovedsak er de to førstnevnte som gjør det mulig å drifte stedet. Den fremtidige finansieringen og driften av stedet er imidlertid usikker:

«Vi har penger til å drive ut desember neste år. Da er det vi har per i dag brukt opp, av de søkte midlene. Så det vi må jobbe med det neste halve året, er å finne på en måte en sånn bærekraftig modell for hvordan det her kan utvikles videre. For det må komme penger inn, og sånn medlemskontingenten er per i dag, er jo en symbolsk sum. At noen betaler 150 kr det er liksom.. ja.. det er litt til kaffe og.. (latter) lim og sånne ting»

- Representant fra Omattatt

Representanten fra Omattatt er ansatt i 100% stilling, og har alene ansvaret for alle tilhørende driftsoppgaver: planlegge og gjennomføre arrangementer, mobilisere og koordinere frivillige, holde orden på alt av ombruksmateriell, markedsføring på sosiale medier m.m. En av aktørene fra avdeling for avfall og gjenvinning omtaler representanten som en «uunnværlig nøkkelperson» i prosjektet, og tillegger hen mye av grunnen til suksessen. Aktøren fra omattatt forteller samtidig om en svært hektisk hverdag, og at det tidvis er krevende å skulle stå for alt alene. Hen er usikker på hvorvidt det lar seg gjøre å drifte senteret uten en slik koordinator:

«Tanken er jo at man på sikt kan drive mer med frivillighet da. Men det er jo en koordineringsjobb, så det er liksom hvem skal ha den da.. [...] Jeg tror man kan greie å holde det ganske mye åpent med frivillige, men det er den daglige driften og sånn.. påmeldinger, lage planer.. å koordinere det hele da. Så selv om frivillige.. det er jo ulike typer ansvar de tar nå de er her [...]. Det er jo hva Asker kommune er villig til å spytte inn etter hvert da. Per i dag så er det vel.. det de støtter finansierer på en måte leie av lokale. Så.. for det koster jo en del og»

- Representant fra Omattatt

Aktøren fra avdeling for avfall og gjenvinning deler bekymringen knyttet til den videre driften, og stiller på samme måte spørsmål ved hvem som skal finansiere Omattatt. Hen stiller seg også spørrende til hvorvidt de klarer å finne en «bærekraftig økonomisk modell» for fremtiden:

«..det er hvert fall ikke satt noen sluttdato, men både for Omattatt og dette kjøpesenteret [OMigjen] blant annet, så er jo noe av utfordringen å finne en bærekraftig økonomisk modell. Omattatt har jo sånn medlemskap, men det er småpenger i forhold til hva det koster å drive. Men igjen så er det liksom hva kommunepolitikerne ønsker å bruke av penger på ombruk, fordi hvis vi får x antall millioner til en pott til ombruk, så kan jo Omattatt være sikret en grunnfinansiering fra kommunen i fremtiden»

- Kommunalt ansatt E, avfall og gjenvinning

Lignende utfordringer finnes i arbeidet med OMigjen, der spørsmål om omfanget til kommunens rolle som fasilitator dukker opp. Dette kommer blant annet frem under behandlingen av OMigjen i utvalg for samfunnstjenester våren 2021. Selv om det i utgangspunktet var konseptutviklingen for OMigjen Galleriet (en fast samlokalisering av bærekraftsinitiativer) som fikk innvilget støtte fra Klimasats etter søknad fra administrasjonen, er det OMigjen Fabrikken som faller best i smak hos nestlederen i utvalget:

«Utvikling av prosjekter og konsepter som beskrevet i saken gir store muligheter for gründere til å utvikle nye forretningsideer og for sysselsetting, i tillegg til en vesentlig miljø- og klimaeffekt gjennom å legge veldig konkret til rette for at innbyggere våre kan endre atferd. Jeg

er veldig fornøyd med at Bærum har fått fokus på å teste ut OMigjen Pop-UP, mens Asker skal teste ut OMigjen Fabrikken, det er dét konseptet jeg har aller mest tro på.»

- Nestleder (H), utvalg for samfunnstjenester (Asker kommune, 2021d)

OMigjen Fabrikken legger opp til at kommunen gir støtte til lokale gründere for utvikling av konsepter innen sirkulær økonomi, ombruk og reparasjon. Tanken er at kommunen skal tilby produksjonslokaler og kontorer til en rimelige leie, samt gi tilgang til kommunens innsamlede ressurser fra de kommunale gjenvinningsstasjonene (Sprint consulting, 2021). På den måten vil kommunen kunne bidra til å skape et marked for sirkulær økonomi og «gode vekstvilkår og lønnsomhet» uten noen større involvering. Til sammenligning vil OMigjen Galleriet kreve ytterligere involvering og et større økonomisk bidrag fra kommunen. Et slikt senter har blant annet estimerte årlige driftsutgifter på ca 11.3 millioner kroner, derav husleie, felleskostnader, lønnskostnader m.m. I likhet med Omattatt involverer dette bare én administrativ stilling, til tross for at OMigjen Galleriet vil være betraktelig større i omfang (Klimasats, 2021b). Under det samme utvalgsmøtet fremmer varamedlem fra Arbeiderpartiet en bekymring rundt kostnadene: «Har dere vurdert økonomien.. det er rimelige høye husleiekostnader?». Siden prosjektet fortsatt er under utviklingsfasen med tilhørende lave kostnader, blir det heller ingen videre diskusjon om fremtidige kostnader.

Mye tyder imidlertid på at kommunen foreløpig ikke har store planer om noen større involvering. Dette kommer blant annet frem i premissene som er satt av kommunen i forkant av mulighetsstudien: «Kommunen har satt som premiss at de ulike konseptene kan drives med høy grad av involvering av det lokale næringslivet og på kommersielle vilkår» og «Det er ønskelig at konseptet skal kunne drives økonomisk bærekraftig etter kommersielle vilkår, der driften ikke bør være avhengig av vedvarende kommunal støtte» (Spring Consulting, 2021, s.2 og 5). Her er det også interessant å merke seg at «økonomisk bærekraftig» sidestilles med «kommersielle vilkår». Sagt på en annen måte mener kommunen det er ønskelig at OMigjen skal kunne driftes i tråd med markedsøkonomiske prinsipper, og på den måten være uavhengig av det offentlige. Samtidig er det også dette som fremmes som den største utfordringen ved etableringen av OMigjen Galleriet. Kommunen har vært i dialog med det lokale næringslivet, som har kommentert at det er krevende å drive slik virksomhet på en lønnsom måte (Asker kommune, 2021d). Næringsaktørene peker blant annet på en manglende etterspørsel, og mener at ombrukskonsepter i mindre grad er lønnsomme (Sprint Consulting, 2021).

Oppsummert vitner dette om at kommunens rolle som katalysator i stor grad handler om å stimulere til aktivitet i lokalsamfunnet, identifisere lokale ressurser, organisere nettverk og fasilitere dette samarbeidet. Gjennomføring og drift av diverse tiltak, i alle fall de som krever større kostnader, må imidlertid (slik kommunen fremstiller det) tas av andre aktører. På den måten lever samskaping opp til forventingen om å sikre kostnadseffektivitet i offentlig tjenesteproduksjon, selv om informantene samtidig uttrykker at kommunen bruker mye tid og ressurser på å realisere ideene med for eksempel FellesSkapet, Omattatt og OMigjen. Dermed blir det interessant å se hvorvidt disse prosjektene evner å mobilisere frivilligheten og næringslivet på en slik måte at de blir faste tilbud som er både tilgjengelig og av god kvalitet. Funn fra feltarbeidet tyder derimot på en uklar ansvarsdeling som øker sjansene for pulverisering av ansvar, og at det dermed kan bli utfordrende å sikre velfungerende drift i fremtiden. For hvem tar det endelige ansvaret for å løse kollektive problemer når ansvaret er spredd utover hele Askersamfunnet? Da den ansatte på innbyggertorget etterlyste et mer tydelig ansvar fra kommunen, vitner det om at kommunen fortsatt oppleves som en myndighet (kommune 1.0). Dette illustrerer blant annet «skyggen av hierarki» som eksisterer i samstyring/samskappingsprosesser. For selv om samstyring i teorien er en ikke-hierarkisk prosess bestående av offentlige og/eller private aktører, betyr det ikke at det tradisjonelle hierarkiet der kommunen besitter rollen som myndighet samtidig er hvasket ut. Guribye (2019) fant i sin studie en lignende tendens, der aktørene i sivilsamfunnet uttrykte en bekymring knyttet til hvorvidt de nærmest forventes å skulle erstatte rollen til kommunen.

7.2.4 Et fravær av det politiske

Et annet viktig aspekt er at arbeidet med indirekte utslipp og tilhørende tiltak i all hovedsak er et initiativ fra kommunen selv og noen utvalgte samarbeidsaktører. Selv om Askersamfunnet for øvrig får anledning til å komme med innspill, for eksempel under webinarne eller som en del av medvirkningsprosessen til de ulike kommuneplanene, er det likevel kommunen med tilhørende nettverk som legger premissene for *hva* som skal gjøres og *hvorfor*. Hverken det lokale næringslivet eller innbyggerne har tilsynelatende tatt del i noen grunnleggende diskusjon rundt realiseringen av en forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling. Med andre ord er det kommunen, særlig administrasjonen, som har identifisert problemet og utformet tilhørende løsninger. Det er også i denne fasen av prosessen hvor de grunnleggende premissene for arbeidet legges, og det ligger derfor en stor makt i det å definere hva som skal gjøres og hvorfor. Her er altså kunnskapsmiljøet i administrasjonen som har lagt grunnlaget for de aktivitetene som skjer. Politikernes rolle i å definere problem og løsning har også vært begrenset i dette

arbeidet. Slik jeg forstår situasjonen har de fleste initiativene knyttet til indirekte utslipp kommet fra administrasjonen, mens utvalg for samfunnstjenester har vedtatt satsningene med mindre justeringer. Problemet og løsningene blir altså i hovedsak teknokratiske fremfor politiske, noe som potensielt kan bidra til å skjule underliggende konflikter og maktrelasjoner.

I denne sammenhengen fungerer kommunen som arena for samskaping slik at kommunen presenterer både problem og løsning, mens Askersamfunnet deretter kan komme med innspill. Jeg deler derfor bekymringen til Steen mfl. (2018) om at samskaping sees på som en slags mirakelkur for mer aktiv borgerdeltakelse og et styrket demokrati. Tvert imot kan det nesten være ytterligere problematisk at kommunen først setter dagsorden (for eksempel det å fastsette konkrete mål for indirekte utslipp eller setter i gang prosjekter som FellesSkapet, Omattatt og OMigjen), for deretter å overlate ansvaret for gjennomføringen til andre aktører. En dagsorden som disse aktørene, i alle fall i svært liten grad, har vært med på å utarbeide. Det er på ingen måte sikkert at for eksempel en lokal alenemor som sliter med å få endene til å møtes synes det er rettferdig at hun skal redusere sitt allerede lave forbruk, mens andre innbyggere i kommunen for eksempel reduserer antall fritidsbåter fra 3 til 2. Eller at hun skal droppe den årlige venninneturen til Gdansk, når en annen innbygger reduserer antall årlige jobbreiser fra 250 til 200 turer. Kanskje er det også vanskelig for henne å forstå hvorfor hun skal spise mindre kjøtt, når vi som nasjon samtidig pumper opp olje som om det ikke fantes noen klimakrise. Frivilligheten er heller kanskje ikke enig i at oppgaven i å drifte kommunens prosjekter i stor grad faller på dem, som kanskje allerede har en hektisk hverdag med fulltidsjobb.

Ved at indirekte utslipp i stor grad behandles som et teknisk problem, gir det videre et begrenset rom for diskusjon og konflikt. En slik fravær av konflikt var også det som kanskje overrasket meg mest under feltarbeidet, særlig med tanke på at tematikken i utgangspunktet ser ut til å inneholde mange kontroversielle aspekter. I Miljødirektoratet klimapodcast snakker ordføreren varmt om at kommunen har begynt å arbeide med indirekte utslipp og forbruk, og sier blant annet at hun er glad for at det har vært så stor enighet i kommunen (Larsen, 2021):

«Det er forbausende mye kanskje enighet rundt dette, og jeg synes det er noe av det viktige her også, at ikke vi gjør partipolitikk ut av klimaarbeidet, men finner gode løsninger sammen, lytter til hverandre, og at vi heller liksom.. ja stimulerer og henter det beste fra hvert av partiene»

- Ordfører Lene Conradi (H)

Når ordføreren snakker om en «forbausende enighet», kan dette naturligvis ha bakgrunn i et ønske om å fremstille Asker kommune på en mest mulig positiv måte. Dersom det hadde vært mye uenighet og konflikt, er det ikke sikkert hun ville ytret dette i et slikt forum. På en annen

side forteller informantene fra både administrasjonen og politikerne om en tilsvarende enighet: «det som vi alle er enige om at bør skje» og «alle i det utvalget vårt er enige i dette». Jeg spurte blant annet samtlige informanter om hvorvidt det hadde vært noen diskusjon rundt hvorvidt og eventuelt hvordan kommunen burde arbeide med indirekte utslipp, men det var ingen som hadde noen eksempler å vise til. Her er noen av kommentarene til informantene:

«..det å ta med de indirekte utslippene det var egentlig aldri noen diskusjon en gang. Jeg skrev forslaget til plan, også var det greit liksom»

- Kommunalt ansatt A, natur, miljø og landbruk

«Selv om det er en høyrestyrt kommune så synes det å være en allmenn.. stort sett da, med noen unntak.. en felles forståelse av problemet rundt for høyt forbruk og et lite bærekraftig forbruk.»

- Kommunalt ansatt B, natur, miljø og landbruk

Disse utsagnene forsterker derfor min oppfatning av at det eksisterer et fravær av uenighet og konflikt. Ordføreren fremstiller den «forbausende enigheten» i et svært positivt lys, og ordlyden antyder at det ikke er nødvendig med noen partipolitisk debatt rundt denne tematikken. På den måten bidrar hun til å opprettholde en depolitisering av noe som jeg mener må forstås som grunnleggende politisk. I stedet for å løfte frem og synliggjøre konflikt og uenigheter, styrkes i stedet en tilsynelatende konsensus. Dette står derfor i kontrast til Mouffe (2013) som mener at en eksplisitt synliggjøring av meningsmangfold er en viktig forutsetning for demokratiet. For selv om det blant de største politiske partiene tross alt er en enighet om at kommunen bør informere innbyggerne om deres klimafotavtrykk og stimulere markedet til grønn næringsutvikling, er det ikke sikkert dette representerer meningsmangfoldet i Askersamfunnet som helhet. Det er ikke nødvendigvis slik at det ikke eksisterer noen underliggende konflikt i lokalsamfunnet. Jeg vil derimot hevde at konflikten er høyst reell, spesielt om man ser Asker i en større global kontekst, noe jeg vil diskutere nærmere i den avsluttende diskusjonen. En «forbausende enighet» kan videre også dreie seg om at den dominerende forståelsen av hva det betyr å arbeide med indirekte utslipp (i tråd med grønn økonomi og grønn vekst) ikke nødvendigvis representerer noen store endringer av status quo (se kap 7.3). Hvis en forbruksbasert tilnærming på mange måter innebærer *mer av det samme* fremfor *noe annet*, oppstår det følgelig heller ingen store uenigheter internt. Selv om enkelte aktører i administrasjonen mener det er behov for mer strukturelle endringer, gjelder dette likevel bare et mindretall. Jeg vil gå nærmere inn på dominerende diskurser i neste delkapittel.

7.3 DEN PERSONLIGE SFÆRE

Den personlige sfærer omhandler som tidligere nevnt individuelle og kollektive trosretninger, verdier og virkelighetsforståelser, og det er i denne sfæren diskurser og paradigmer oppstår (O'Brien og Sygna, 2013). I dette delkapitlet skal jeg se nærmere på oppgavens tredje underproblemstilling: «*Hvilke diskurser eksisterer blant de kommunale aktørene knyttet til reduksjon av indirekte utslipp*»? Jeg vil begynne med å presentere hvordan informantene begrunner arbeidet med indirekte utslipp i lys av argumentene presentert i kap 2, fordi dette også er nært knyttet til hvilke diskurser som eksisterer blant aktørene. Deretter vil jeg forsøke å identifisere hvorvidt de ulike utsagnene kan knyttes opp mot de eksisterende motpolene grønn økonomi og nedvekst.

7.3.1 Forbruk og indirekte utslipp reduseres i stor grad til et teknisk anliggende

Når aktørene i kommunen blir spurt om hvorfor Asker kommune har valgt å sette fokus på indirekte utslipp, er det argumentet om «problemets størrelse» i form av tall som får desidert mest oppmerksomhet. Derav det store omfanget de indirekte utslippene utgjør av de totale utslippene. Som vist i kapittel 5 er de indirekte utslippene (fra Askersamfunnet) estimert til å utgjøre 83% av de totale utslippene. Disse estimeringene har også fått stor oppmerksomhet internt i kommunen:

«Disse CO-2 ekvivalentene er jo vesentlig høyere på indirekte utslipp enn de er på de direkte utslipp. By far. De direkte utslippene utgjør jo kanskje 15% bare.. da er det jo av vesentlig betydning da, og få jobbet med disse indirekte utslippene.. og i så måte så fremstår det kanskje litt rart at de nasjonale målene da, er knyttet opp mot de direkte utslippene. I stedet for å se på hvordan dette har påvirkning på hele planeten. Så jeg synes det er veldig overraskende faktisk, at ikke vi nasjonalt har tenkt i begge akser, og snakket om måltall på begge askene også. Og latt kommunene få strekke seg mot målet også i den retningen.»

- Kommunalt ansatt G, virksomhetsstyring

Hen forteller videre at det først var en litt «lunken» stemning for å inkludere indirekte utslipp i de lokale planene og i klimabudsjettet, men at disse estimeringene og «omfanget» ble brukt som argumenter for å få ledelsen med på laget. Sammen med argumenter om at klimaendringer er et globalt fenomen, og at kommunen derfor ikke bør begrense arbeidet til å handle om direkte utslipp. Betydningen av å disse tallene kommer tydelig frem i en uttalelse fra aktøren fra Høyre, når hen blir spurt om hva det innebærer å bevisstgjøre Askersamfunnet: «Bevisstgjøring. Det er kun bevisstgjøring det går på. Bevisstgjøring og prioritering. Og se konsekvenser [...] Vise til

tall. Referer til tall. Bruke hjemmesider, bruke informasjon, fortelle befolkningen». Konsekvensene reduseres på den måten til tallfesting av utslipp. Samtidig er det også noen som fremmer argumenter knyttet til *risiko for karbonlekkasje og feilaktig bilde av reell fremgang*:

«Det å vektlegge indirekte utslipp er jo, kan jo bety at utslippene i Asker går litt opp, det kan det gjøre, men noe annet er jo bare tull egentlig. Det å drive med suboptimalisering, sånn som jeg liksom hører Oslo sin retorikk er egentlig. De er veldig opptatt av.. åååh, så lenge vi klarer å kutte utslipp innenfor bygrensen så er de veldig fornøyd, selv om det betyr at utslippene på Ullensaker eller Bærum eller Lillestrøm går opp. Og det blir for meg helt absurd.»

- Kommunalt ansatt F, prosjekt og utvikling

«Bakgrunnen er jo at klimaendringene er globale, og at forbruket vårt fører til mye klimagassutslipp andre steder i verden. At det blir.. vi synes det blir litt sånn unaturlig å ikke ta med det da, spesielt når nordmenn kanskje er blant de verste forbrukerne i verden.

- Kommunalt ansatt A, natur, miljø og landbruk

Videre er det også noen som snakker om hvordan et fokus på indirekte utslipp i større grad retter fokuset mot miljøbelastningene ved forbruket vårt, som henger sammen med argumentene om at den produksjonsbaserte tilnærmingen *neglisjerer miljøbelastningene* av det vestlige overforbruket:

«Fordi utslippene og miljøbelastningene fra forbruket vårt er stort.. og vi kan ikke bare kjøpe el-biler for å få ned de direkte utslippene, som jo på en måte.. det er bra for så vidt med el-biler, men vi må se på de indirekte utslippene og de direkte belastningene på ressurser også, ikke bare klimagassutslipp.»

- Kommunalt ansatt B, natur, miljø og landbruk

«[.] ..altså hvis det brer seg om så vil det jo få følger globalt ved at vi ikke driver så rovdrift på ressursene sånn ute i verden».

- Kommunalt ansatt A, natur, miljø og landbruk

«Jeg tenker den må handle om naturen først, miljøet først, og resten etterpå.. det er jo mye i den verdidebatten, hva er det vi trenger å gjøre.. utover de prekære tiltakene med å få ned klimagassutslippene, og det handler jo om hvordan vi lever og hvordan vi verdsetter ting rundt oss. En ting er quick-fixes, men man må jo tenke helhetlig, bare det å tenke naturmangfold i et sammenhengende perspektiv»

- Medlem (MDG), utvalg for samfunnstjenester

Alle de overnevnte argumentene må på den ene siden forstås som svært nødvendige steg mot et mer helhetlig klimaarbeid. På en annen side er det viktig å påpeke et tilnærmet fravær av refleksjoner knyttet til *historisk ansvar og sosial rettferdighet*. Representanten fra Arbeiderpartiet reflekterer riktignok rundt problematikken ved ulik grad av reguleringer i industrien mellom det globale nord og sør, samt behovet for å sikre et levedyktig lønnsnivå, men stiller ikke spørsmål ved hvorvidt den globale arbeidsdelingen er rettferdig eller om det er nødvendig med noen større strukturelle endringer. Også dette kan løses av markedsmekanismene, med for eksempel mindre endringer som importavgift (på nasjonalt nivå) og ivaretagelse av minstelønn:

«Også er det veldig mange industriprodusenter som har flyttet vareproduksjonen ut, og hovedårsaken til at de gjør det er jo for å få billigere arbeidskraft. Men de slipper også unna miljøkravene. For eksempel tøyproduksjon i deler av Kina og Bangladesh har jo ført til store konsekvenser med å ødelegge vannmiljøet der [...] Men også på klimafronten, for eksempel så har jo store deler av Asia veldig lite ren produksjon av energi, man bruker i stor grad kull, så for klimaeffekten hadde det jo vært mye bedre om man produserte de varene hjemme. Og sånn sett så skulle jeg.. altså frihandel er en god ting, men når man ikke tar hensyn til like forhold, så kan det være en uting. Da kunne man hatt en importavgift som var knyttet til miljø da, hvis varen var produsert på en måte som tilsvarer høyere utslipp enn hjemme. [...] Og når det gjelder arbeidsvilkår, så kan du si at.. ja, du vil ikke kunne kreve lik lønn i forhold til det du får i Norge, for man må også ta hensyn til at lønnsnivået er lavere i disse landene, og det er i og for seg greit. Men de bør i hvert fall kunne ha et lønnsnivå som har en minstelønn, som gir muligheter for å forsørge seg selv i det landet de bor i.»

- Medlem (AP), utvalg for samfunnstjenester

Oppsummert legges det altså mest vekt på utfordringene knyttet til «omfanget» av indirekte utslipp. Sammen med argumentene om et feilaktig bilde av reell fremgang og risiko for karbonlekkasje, er tendensen den at indirekte utslipp i stor grad reduseres til et teknisk anliggende. Årsaken til at jeg omtaler det som et teknisk anliggende, er fordi det i hovedsak dreier seg om målemetoder og statistikk, og hvordan både budsjett, regnskap og tiltak kan innrettes på en slik måte at de er mest mulig effektive for å redusere den totale utslippsmengden. Siden det samtidig løftes frem argumenteres som «verste forbrukere i verden» og «rovdrift på ressursene», er problematikken imidlertid ikke fullstendig redusert til en teknisk anliggende. Disse argumentene antyder at det eksisterer en konflikt både mellom menneske og menneske, og mellom menneske og natur. Konflikten gis imidlertid ikke større oppmerksomhet utover

dette, og argumentene fremmes bare av noen få utvalgte aktører. Jeg vil redegjøre for hvordan disse argumentene er nært knyttet til den dominerende diskursen i Asker kommune i det følgende delkapittelet.

7.3.2 «Løsningen ligger i forbrenningsmotoren»

Debatten rundt indirekte utslipp og forbruk er svært kompleks, og det eksisterer mange perspektiver som preger utfordringsbildet. Utviklingen av diskurser skjer imidlertid ikke isolert, og diskursene som eksisterer i Asker kommune påvirkes i stor grad av et større relasjonelt rom. Jeg vil derfor starte med å gi en kort redegjørelse for hvilke diskurser som er dominerende på nasjonalt nivå. Da Miljødirektoratet la frem «Klimakur 2030» i januar 2020, med en oversikt over ulike klimatiltak og estimerte effekter (rettet mot direkte utslipp), uttalte regjeringspartiene (H, V og KrF) at «grønn vekst» måtte være selve vilkåret for utslippskutt. Det er altså ikke aktuelt å ofre nordmenns levestandard for å nå Klimamålene (Grønli, 2020):

«Eg trur at å kome gjennom det grøne skiftet med at folk får dårlegare lønsvilkår, dårlegare velferdsstat og dårlegare liv for seg og familien, det går ikkje. Difor må vi ha grøn vekst».

- Klima- og miljøminister Sveinung Rotevatn (V)

Da Regjeringen et år senere la frem «Klimaplan for Norge frem til 2030», uttalte Erna Solberg følgende (Norum mfl., 2021):

«Vi vil legge til rette for at vi får grønn og bærekraftig vekst. Vi sier derfor at vi skal kutte utslippene, ikke utviklingen. Økonomisk vekst og verdiskaping er ikke et hinder for å nå de norske klimamålene, det er faktisk en forutsetning»

- Statsminister Erna Solberg (H)

Her tar statsministeren ikke bare tar til orde for grønn vekst, men fremmer det som en forutsetning for å nå Klimamålene. Dette utsagnet vitner om at vekstparadigmet har en sterk forankring hos Regjeringen, og deres visjoner og løfter for fremtiden omhandler attraktive vinn-vinn løsninger for både mennesker og natur. Som nevnt i kap 3.4.1 dominerer grønn vekst også i internasjonale organisasjoner som blant annet FN, Verdensbanken, WHO og EU. Ettersom Asker kommune har valgt å legge til grunn bærekraftsmålene i den nye kommuneplanen, er disse spesielt relevant å nevne. FN's bærekraftsmål nr.8 er for eksempel «Anstendig arbeid og økonomisk vekst», med tilknyttet delmål 8.4 som er direkte relatert til grønn vekst «Til og med 2030 gradvis å bedre utnyttelsen av globale ressurser innenfor forbruk og produksjon, og arbeide for å oppheve koblingen mellom; økonomisk vekst og miljøødeleggelser [...]» (FN, 2021). Målet er derfor først mer effektiv ressursutnyttelse og deretter absolutt frikobling, til

tross for at forskningen sier at en slik absolutt frikobling er høyst usannsynlig i stor nok skala (Parrique mfl., 2019). Uttalelsene fra Regjeringen og bærekraftsmål nr.8 er bare noen få eksempler som illustrerer det faktum at svært mange sentrale aktører både nasjonalt og internasjonalt bidrar til å skape oppslutning rundt diskursen om grønn økonomi og grønn vekst.

Ettersom Høyre har hatt stor oppslutning i Asker kommune i en såpass lang periode, er det også relevant å se på partiets partiprogram. Også her legges det stor vekt på «grønn vekst», «grønn konkurransekraft» og «ny klimateknologi» (Høyre, 2021). Konkurransen vil altså sikre utviklingen av ny klimateknologi, som igjen vil kunne skape grønn vekst (økonomisk vekst). En slik teknologioptimisme har også fått en solid forankring i Asker kommune, noe dette sitatet fra ordføreren illustrerer:

«Jeg er også veldig opptatt av å skape optimisme og tro på fremtiden, at det er mange som i dag lever med klimaangst, fordi det er så.. man kan jo miste litt motet når du ser liksom utslippene og hvor mye det er og hvor, det virker uoverkommelig, så man skal være bevisst på hva det gjør med barns oppvekst, og hele tiden lese i mediene at det går mot slutten på en måte. Så jeg tenker at vi må heller at det vi sitter på alle de virkemidlene som skal til, menneskeheten har liksom alle muligheter, til å kunne snu, må bruke litt tid på det, men vi har det som skal til, og hvis du skaper den optimismen så må du få de på lag til å ville det. Og da får man det til. Digitaliseringen som er kommet og.. også kan du si i forhold til.. klarer du å gjøre noe med forbrenningsmotoren ikke sant, så har du nesten løst klimautfordringen i seg selv i forhold til utslipp. Og det er jo teknologi. Og jeg tror på det i hvert fall, jeg er klimaoptimist.»

- Ordfører Lene Conradi (H)

Utsagnet til ordføreren representerer flere av de mest sentrale aspektene i diskursen om den grønne økonomien. Løsningen ligger i å «gjøre noe med forbrenningsmotoren» gjennom å utvikle ny teknologi. Teknologiske forbedringer av produksjonen vil dermed kunne redusere mengden ressursforbruk per forbruksenhet, og gi mer «bærekraftige» produkter til forbrukeren. Utsagnet viser også hvordan de attraktive vinn-vinn løsningene gjør at man ikke burde føle på angst, men heller skape optimisme og tro på fremtiden. Denne optimismen knyttes opp mot en tro på at mennesket har en slags ubegrenset evne til å kontrollere naturen etter eget ønske. Som Gray (2002) illustrerer: “Most people today think they belong to a species that can be master of its own destiny. This is faith, not science» (s.3). Det store flertallet av aktørene tar med andre ord til orde for at løsningen ligger innenfor dagens økonomiske system ved å «stimulere markedet» eller «legge til rette for grønn næringsutvikling». Disse aktørene reflekterer i liten

grad rundt hvorvidt det eksisterer noen begrensninger ved «det frie markedet». På en annen side reflekteres det derimot rundt mulige konsekvenser av et redusert forbruk i Askersamfunnet:

«Altså det er klart at hvis det er snakk om å redusere forbruk da, så kan det jo føre til at hvis du reduserer så mye at man stopper å bruke tjenester, stopper å bruke varer, så stopper samfunnsøkonomien litt opp. Og plutselig.. sånn som har skjedd nå under koronatiden ikke sant, da står du plutselig helt uten jobb. Så når vi snakker om da å handle mer miljøvennlig, så vil.. du kan si at det beste for klimaet er at man helt slutter opp å handle.. eller handle mye da, i hvert fall av varer. Men i neste omgang så vil jo.. altså en stor andel folk som mister jobber, folk mister inntekter, og blir det for mange som mister jobber og inntekter, så vil heller ikke samfunnet klare å forsørge de som mister jobber og inntekter, ikke sant. For man har ikke nok skatteinntekter til å finansiere de som trenger trygder. Og fattige mennesker handler ikke nødvendigvis miljøriktig, altså til slutt så har du ikke råd til å tenke miljø. Og da kan du plutselig få en negativ spiral igjen, altså motsatt vei. – Medlem (AP), utvalg for samfunnstjenester

Det eksisterer med andre ord en frykt for at et redusert forbruk skal begrense veksten, og med det også få store konsekvenser for den norske velferden. Kommunen kan altså gjerne jobbe med å legge til rette for produkter som er «mer bærekraftige», men det må altså ikke få konsekvenser for økonomisk vekst. Argumentene er med andre ord svært like de som ble presentert ovenfor av Erna Solberg og Sveinung Rotevatn. I den sammenheng omtaler blant annet aktøren fra Høyre «Vi kan ikke ta egne beslutninger som ødelegger konkurransekraften til norsk industri», når hen blir spurt hvordan kommunen (og eventuelt staten) kan arbeide med utslipp som skjer andre steder i verden. Den romlige arbeidsdelingen fremmes med det som en uproblematisk nødvendighet. Samarbeidsaktøren fra Foodlist illustrerer denne nødvendigheten slik:

«Den biffen fra Nairobi, det er en grunn til at man har den. Avtalen i enkelte tilfeller, at man kjøper varer fra andre deler av verden, for at man vil bidra til at man skal på en måte få en.. bidra til å skape business, utvikling altså andre steder, at man på en måte støtter opp om det. Det skjønner jeg jo, noen avtaler er tuftet på dette. Det kan være at noen av disse vil bortfalle om man får et veldig fokus på indirekte fokus. Da kan man kanskje ikke få varer fra Afrika siden man frakter det så langt, og det indirekte utslippet er ugunstig da» - Representant fra Foodlist

Utsagnet demonstrerer en tanke om at Askersamfunnet hjelper til med å stimulere økonomisk vekst i Nairobi ved å importere kjøtt, og at et veldig stort fokus på indirekte utslipp potensielt kan sette stopper for dette. Tilsvarende utsagn finnes også i flere av intervjuene der aktørene er svært opptatt av å ivareta norsk konkurransekraft. Det interessante her er at det samtidig finnes

en bevissthet om at offshoring av industri i hovedsak skjer på grunn av lave lønnskostnader og mildere regelverk, men at denne prosessen likevel forstås som noe helt naturlig. Trolig fordi den legitimeres av en slik tilnærming til global utvikling. Oppsummert vitner dette om at diskursen om den grønne økonomien har fått en solid forankring i Asker kommune, noe som medfølger at også arbeidet med indirekte utslipp i stor grad reduseres til et teknisk anliggende. Diskursen om den grønne økonomien har som tidligere nevnt lite å tilby når det kommer til hvorvidt fordelingen av goder og byrder er rettferdig (Schor og Jorgenson, 2019). Dette kan også forklare hvorfor dette med historisk ansvar og sosial rettferdighet er tilnærmet fraværende i aktørenes argumenter. Den grønne økonomiens forankring gjør også at mulighetsrommet og potensielle løsninger diskuteres innenfor de eksisterende markedsmekanismene, noe jeg vil gå nærmere inn på i den avsluttende diskusjonen.

7.3.3 «Vi må ut av hamsterhjulet»

Det finnes imidlertid også noen utsagn som står i kontrast til den dominerende diskursen. Spesielt hos utvalgte aktører i administrasjonen, men også hos aktøren fra MDG, reflekteres det rundt at «det er noe som krasjer» i relasjonen mellom klimagassutslipp og økonomi vekst, og at det derfor er et behov for å tenke annerledes om vekst:

«De [Miljødirektoratet] jo opptatt av å stimulere økonomisk vekst hele tiden da, og det krasjer jo litt med vårt mål om å redusere utslippene.» - Kommunalt ansatt A, natur, miljø og landbruk

«Det er jo det systemet vi har da, jeg tror det er veldig mye som skal endres.. og jeg vet ikke helt ærlig om det er mulig. Altså det er klart man må utfordre vekstfilosofien, hva er vekst og hva er profitt. Er det rene penger inn i et omløp, eller er det en form for verdifilosofi.. er det livskvalitet, er det å leve lenger, er det å spise bedre, eller er det å materialisere seg.. de fleste begynner vel å.. den vekstkålen med en annen filosofi begynner jo å vokse, men det skal mye til før profitten forsvinner.. at det er noen som vil tjene penger og leve bra og materialisere seg»

- Medlem (MDG), utvalg for samfunnstjenester

Selv om aktøren fra administrasjonen ikke eksplisitt tar til orde for endringer i det økonomiske systemet, ligger det likevel en bevissthet i at det er «noe» ved økonomisk vekst som hindrer dem i å redusere klimagassutslipp. Aktøren fra MDG tar et steg videre og mener det er behov for å aktivt utfordre hvilket syn vi mennesker har på hva «vekst» er for noe. Et fokus på verdier og livskvalitet fremfor profitt og materiell vekst vitner om tydelige tendenser til nedvekst, særlig når hen mener det krever endringer i «det systemet vi har». Hen er riktignok usikker på hvorvidt slike endringer er mulig, noe som også bygger opp under Swyngedouw (2007) sin

påstand om at den «etablerte sannheten» har fått et sterkt fotfeste i dagens moderne samfunn. En annen aktør fra administrasjon er imidlertid mer optimistisk til en slik systemendring:

«Jeg tror det er mange som er veldig redde for det. Og det husker jeg at jeg også var for mange år siden, når de første kom med tanken om at kanskje man skal slutte gjøre det, og slutte å gjøre det, og begynne å leve mer som på 50-tallet. Da var jeg også sånn som synes at det hørtes litt skummelt ut. Så det er det å bare venne seg til tanken på at man kanskje skal leve på en litt annen måte, og ikke alltid bli drevet av økt forbruk, at man skal tjene mer, bruke mer, reiser mer. Men at man heller skal se litt på hvilke verdier som faktisk, som man blir lykkelig av da. Så jeg tror at det kan nok være negative følger, men det kommer litt an på hvordan man ser det. Og jeg tror også at det mange er bekymret for er at når man skal slutte å reise, slutte å gjøre ting, at man.. at økonomien vil bli dårligere, men det er bare om å gjøre å bare få det.. dreies over på en litt annen.. måte å tjene penger, at det går mer på tjenester enn kjøp av produkter, for eksempel [..]. Fordi det er sånn jeg ser for meg at fremtiden blir. At man går mer tilbake til de verdiene man hadde før. Man må ta vare på hverandre, ha tid til hverandre. Bruke mer tid på opplevelser enn på å tjene mest mulig penger [..] Jeg håper at man blir et nærere samfunn. Jeg ser jo selv at det at man har barn som ikke er på masse fritidsaktiviteter hele tiden, og at man selv ikke er ute å gjøre ting hele tiden og er i et sånn hamsterhjul og at det kanskje er bra. At man kanskje oppdager at det er litt sånn kortreiste ting som ikke er så dumt. Kanskje det ikke er så dumt at man ikke drar til Syden 3 ganger i året, og man kanskje kan oppleve ting i nærmiljøet, i eget land i stedet. Og at man får tid til å lage en god middag sammen..»

- Kommunalt ansatt C, avfall og gjenvinning

Dette utsagnet representerer flere sentrale aspekter ved nedvekst. For det første innehar det en erkjennelse om et behov for å redusere materiell velstand, og at endringen ikke nødvendigvis handler om *mindre av det samme* (resesjon) men heller må forstås som *noe annet*, i tråd med Brossmann og Islar (2020). For det andre er aktøren opptatt av å fremheve betydningen av andre verdier enn økonomisk vekst, som for eksempel såkalte «CO-2 frie goder» som enkle og hverdagslige opplevelser, eller mer tid til å være til stede i relasjonen med menneskene rundt seg. Utsagnet inneholder også elementer av det beslektede konseptet tilstrekkelighet. Hen forteller blant annet om hvordan «økt forbruk, at man skal tjene mer, bruke mer, reiser mer» og «hamsterhjulet», ikke nødvendigvis gjør oss mer lykkelige, som kan sees i sammenheng med tilstrekkelighet som antitese til dagens «*faster, further, more*» forbrukersamfunn (Spangenberg og Lorek, 2019).

I tillegg snakker hen om det å gjenoppdage nærområdet som kilde til rekreasjon. I denne sammenhengen anerkjennes altså behovet for en reduksjon av det totale forbruksnivået med en underliggende optimisme. Optimismen er imidlertid annerledes enn den som ordføreren snakker om, og innebærer at det å leve i tråd med planetes bæreevne kan være bra for mennesket, sammenlignet med en optimisme som innebærer å kontrollere naturen etter eget ønske. «Tilbake til 50-tallet» og «tilbake til de verdiene man hadde før» representerer også en slags gjenoppdagelse av mer tradisjonelle verdier i den forstand at man kanskje holder på med færre aktiviteter, og at disse aktivitetene tar lenger tid. Noen av samarbeidsaktørene til kommunen snakker også om en slik gjenoppdagelse av «det gamle»:

«De blir jo veldig begeistret når de ser det her, den eldre generasjonen. De synes jo det er kjempeflott det at man igjen begynner å ta vare på ressursene, for det er jo de oppvokst med. Det er på en måte min generasjon som har begynt å bare kjøp og kast.»

– Representant fra Omattatt Omattatt

«Historikken bak dette er jo at siden jeg er oppvokst på en liten Gård [...], og når du er oppvokst på en gård så ser du jo litt hvor maten kommer fra for å si det slik. Så det er mange gamle tanker og slikt som løp etter meg og sa du må spise opp maten din»

- Representant fra Foodlist

Et annet interessant aspekt i denne sammenhengen at de få aktørene fra administrasjonen som fremhever disse verdiene, også er de samme aktørene som har stått bak innføringen av arbeidet med indirekte utslipp i kommunen. Sammen med et par andre omtales disse aktørene som «klimaguruene», og utpekes som nøkkelaktører av nesten samtlige informanter. Slik jeg ser det har altså mye av arbeidet som skjer i Asker kommune utspring fra denne lille gruppen aktører, noe jeg vil komme tilbake til i den avsluttende diskusjonen.

7.3.4 Sirkulær økonomi som nødvendig endringsdiskurs?

Blant disse såkalte «klimaguruene» er det imidlertid ingen som eksplisitt tar til orde for nedvekst eller andre alternativer til kapitalismen som økonomisk system. De snakker derimot om sirkulær økonomi som alternativ til dagens «lineære økonomi»:

«Det vil jo selvfølgelig få konsekvenser for økonomi da, ved lavere forbruk. Det er jo det som gjør dette litt sånn vanskelig. Hver gang man kommer inn i en nasjonaløkonomisk krise så får man jo beskjed om å dra ut å handle, å øke forbruket. Også vet jo vi som jobber med miljø og klima at det er en veldig lite bærekraftig løsning på sikt. Ja.. så det vil jo ha en konsekvens for

økonomien. Men det er jo derfor man må jobbe for å gå fra den lineære økonomien til sirkulære økonomien da. På sikt.» - Kommunalt ansatt A, natur, miljø og landbruk

Dette er også den samme aktøren som uttalte at «det er noe som krasjer» med økonomisk vekst og reduksjon av klimagassutslipp. Slik sirkulær økonomi i all hovedsak anvendes som konsept, legges det riktignok til grunn en fortsatt økonomisk vekst. I dette tilfellet ser det derimot ut til at aktørene ser til sirkulær økonomi som et system uten økonomisk vekst. Ferguson (2015) hevder i denne sammenheng at diskurser som «den grønne økonomien» har et større potensiale som en slags endringsdiskurs, sammenlignet med for eksempel bærekraftig utvikling som har blitt kritisert for å være et nokså upresist og vagt konsept. Bakgrunnen for hans påstand er at den grønne økonomien er spesifikt rettet mot økonomi, og samsvarer på den måten godt med en «tradisjonell» forståelse av konvensjonell vekst. Han mener derfor at den grønne økonomien kan ha en transformerende effekt som endringsdiskurs, sett at konseptet samtidig diskursivt skilles fra diskursen om grønn vekst. I denne konteksten kan det se ut til at sirkulær økonomi, som en del av paraplyen om den grønne økonomien, utspiller nettopp en slik rolle som endringsdiskurs. Ved å snakke om sirkulær «økonomi» fremfor konsepter som for eksempel nedvekst, samsvarer det i større grad med hva som er status quo i samfunnet. På den måten inneholder kanskje sirkulær økonomi i større grad de nødvendige diskursive byggesteinene som skal til for at en slik endringsdiskurs skal kunne oppfattes som et legitimt og realistisk alternativ. Slik skapes også et rom for å utfordre vekstparadigmet, uten at det medfører en eksplisitt konfrontasjon mellom vekst eller ikke-vekst (Ferguson, 2015).

Kębłowski mfl. (2020) antyder også at sirkulær økonomi kan være tilknyttet verdisystemer som utfordrer nyliberalismen, og dermed innehar et potensiale til å skape et rom for transformerende praksiser. I denne sammenheng vil for eksempel det å rette fokuset mot å beholde materialer lengst mulig i sirkulasjon, innebære å bruke de produktene man allerede har så lenge som mulig, blant annet gjennom reparasjon eller ombruk. En slik praksis utfordrer «bruk og kast mentaliteten» som aktørene forteller om, og medfører å «gå tilbake til» en type praksiser der man tar bedre vare på det man eier. Dersom en slik praksis ledsages av at man i tillegg kjøper mindre nytt (noe som vil være en viktig forutsetning), vil sirkulær økonomi kunne ha et stort potensial som endringsdiskurs. Jeg vil diskutere dette mulighetsrommet nærmere i den avsluttende diskusjonen.

8.0 DISKUSJON OG KONKLUSJON

«Hvilke muligheter og utfordringer oppstår i realiseringen av en forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling på kommunalt nivå?»

I dette avsluttende kapittelet vil jeg starte med å besvare oppgavens hovedproblemstilling ved å gi en oppsummerende konklusjon av hver av de tre underproblemstillingene. Deretter vil jeg avslutte med en mer overordnet diskusjon av oppgavens tematikk, derav en refleksjon rundt samspillet mellom de tre sfærene, mulige utløsende faktorer for sosial transformasjon, samt betydningen av makt og politisk aktørskap. Her vil jeg også presentere noen egne refleksjoner.

8.1 Underproblemstilling 1

«Hvilke tiltak gjennomfører Asker kommune for å redusere indirekte utslipp tilknyttet egen organisasjon og fra Askersamfunnet som helhet?»

Asker kommune har gjennomført diverse pilotprosjekter og satsninger for å redusere indirekte utslipp internt i egen organisasjon, der flere av prosjektene er delvis finansiert med støtte fra den statlige ordningen Klimasats. De har blant annet hatt et spesielt fokus på ombruk, matsvinn og klimavennlige anskaffelser. Estimeringer gjort for noen av disse prosjektene viser betydelige reduksjoner i CO₂-utslipp, men også miljøbelastning, avfallsmengde og kostnader. Aktørene i kommunen legger for det meste vekt på viktigheten av å ta «smartere» valg på markedet ved kjøp av varer og tjenester som er «mer» klimavennlige, men samtidig finnes det noen få eksempler der oppmerksomheten også rettes mot å redusere det totale forbruksvolumet med tilknyttet energi- og materialbruk. Ombruksprosjektet i forbindelse med kommunesammenslåingen er et slikt eksempel, der en stor andel av møblene ble gjenbrukt eller redesignet. Det interne arbeidet er videre i stor grad rettet mot temaområder som kanskje i mindre grad oppleves som kontroversielle. I kategorien mat snakkes det for eksempel mest om å redusere matsvinn, fremfor å ta en større diskusjon om selve maten de spiser, som for eksempel hvor mye, hvilken type mat, eller hvor den kommer fra.

Et fokus på indirekte utslipp for det første formalisert både i kommuneplanenes samfunnsdel og i forslaget til ny klimaplan, tematikken er godt kjent internt, i tillegg til at det legges vekt på sammenfallende fordeler ved å prioritere dette arbeidet. Funn fra feltarbeidet viser også tendenser til en sterk konsensus om at indirekte utslipp er både viktig og nødvendig i det kommunale klimaarbeidet. Videre spres også dette arbeidet på tvers av sektorer for å bryte ned eksisterende «siloeer». Oppsummert kan derfor mye av arbeidet som skjer internt i kommunen

kategoriseres som en del av den andre fasen for institusjonalisering (spredningsfasen). Dette forsterkes blant annet av tegn på at arbeidet så langt ikke kan sees på som en fullstendig institusjonalisering (den tredje fasen), ettersom arbeidet fortsatt preges av pilotprosjekter, klima- og miljø ikke blir tilstrekkelig ivaretatt i offentlige anskaffelser, etablerte rutiner ikke alltid følges i arbeidet med matsvinn, samt at store deler av dette arbeidet knyttes opp mot en liten gruppe med interne «klimaguruer». Ettersom en forbruksbasert tilnærming også utvider både omfanget og aktørmangfoldet i klimaarbeidet, blir institusjonaliseringen samtidig ytterligere kompleks. Dermed eksisterer det følgelig mye ubrukt potensiale i denne måten å innrette klimaarbeidet på. De har for eksempel arbeidet lite med de sektorene som utgjør den største andelen av kommunens oppgaver som tjenesteprodusent, derav helse- og omsorgstjenester, samt skole og barnehage. Selv om de har startet et matsvinnprosjekt som inkluderer disse sektorene, er det likevel mulig å utvide dette arbeidet til å omhandle øvrig forbruk. Det er med andre ord fortsatt en vei å gå for å sikre at arbeidet med indirekte utslipp «settes i system» internt i Asker kommune.

Når det gjelder tiltak rettet mot Askersamfunnet som helhet, forteller aktørene at kommunens oppgave i stor grad handler om å «synliggjøre», «bevisstgjøre» og «vise de gode eksemplene». Tiltakene omhandler følgelig i hovedsak informasjonsarbeid, kampanjer, etablering av møteplasser/infrastruktur, rådgivning og nettverkssamarbeid. De er for det meste rettet mot innbyggerne, og kommunen har i liten grad arbeidet med å redusere indirekte utslipp fra det lokale næringslivet, med unntak av enkelte nettverkssamarbeid og en tilskuddsordning for grønne forretningsmodeller. Tiltakene som er rettet mot innbyggerne kan forstås som en form for nudging, der kommunen bruker en kombinasjon av ulike typer informasjon i et tilsiktet forsøk på å få Askersamfunnet til å ta «bedre» valg på markedet. Nudging legger til grunn at individet har en noe begrenset rasjonalitet og derfor må «dyttes i riktig retning». Samtidig finner jeg flere utsagn som tilsier at dersom innbyggerne får tilstrekkelig informasjon vil dette skape en økt bevissthet som igjen bidrar til endret atferd. Dette vitner om at den lineære forståelsen av sammenhengen mellom kunnskap, holdninger og atferd (teorien om planlagt atferd), også har fotfeste blant de kommunale aktørene. Ansvar for forbruksendringer plasseres følgelig i all hovedsak hos individet selv. Kommunen har også iverksatt ulike tiltak innenfor det jeg har valgt å omtale som infrastruktur for «bærekraft» og møteplasser for erfaringsutveksling, for eksempel et kjøleskap for matdeling (FellesSkapet) og en arena for bærekraftig forbruk (OMigjen). Hensikten med disse tiltakene er å tilrettelegge for en mer klimavennlig livsstil. Hvis kommunen evner å etablere en mer helhetlig infrastruktur av slike tilbud, vil det kunne gi

en betydelig økt grad av tilgjengelighet for innbyggerne. Dersom de fysiske møteplassene også legger opp til en aktiv deltakelse åpner det muligheten for å skape et større fellesskap rundt slike aktiviteter. En slik deltakelse kan også sees på som en form for transformerende læring som kan skape endringer i den personlige sfære. Disse møteplassene har dermed potensiale for å fungere som en arena for utvikling av praksiser som kan knyttes opp mot nedvekst.

8.2 Underproblemstilling 2

«Hvilke implikasjoner har eksisterende styringskontekst for tiltakene som gjennomføres?»

Styringskontekst har for det *første* implikasjoner for gjennomføringen av arbeidet med klimavennlige anskaffelser. Aktørene i administrasjonen forteller blant annet at regelverket for offentlige anskaffelser oppleves som svært kompleks, og at konkurransehensynet er spesielt utfordrende. De forteller at det eksisterer en genuin frykt for å begrense konkurransen i markedet, for eksempel ved at det stilles krav som bare fåtall tilbydere har anledning til å oppfylle. Dermed påpeker de at arbeidet med klimavennlige anskaffelser må skje i takt med utviklingen i markedet, slik at det ikke får negative konsekvenser for det lokale næringslivet. Konkurransesettingen gjør det også utfordrende å velge lokale tilbydere, og resultatet av at enkelte tilbud må utlyses i hele EØS-området er et svært fragmentert avfallssystem der ulikt avfall sendes på tvers av landegrensene. Dette illustrerer hvordan samstyring gjør at politisk makt er relokalisert til arenaer som domineres av markedsinteresser (post-demokrati), noe som blant annet går på bekostning av folkevalgte organer. Funn fra feltarbeidet tyder på at nyliberalistiske idealer om et mest mulig «fritt marked» har en sterk forankring i kommunen, og aktørene har følgelig heller ikke utfordret den nyliberale styringskonteksten. Klimavennlige anskaffelser må derfor i stor grad skje på markedets premisser.

For det *andre* har styringskontekst implikasjoner for hvilke typer tiltak som gjennomføres ovenfor Askersamfunnet som helhet. De vektlegger i hovedsak såkalte «myke» virkemidler, som både henger sammen med det eksisterende kommunale handlingsrommet og det at forbrukernes valgfrihet på markedet ansees som en grunnleggende rettighet. Bruk av eventuelle «harde» virkemiddel forstås i ytterste konsekvens som en trussel mot demokratiet. Her synliggjøres blant annet innflytelsen av nyliberalismens «negative» frihet. Enkelte aktører i administrasjonen, samt noen av samarbeidspartnerne, mener derimot det er nødvendig at staten i større grad kommer på banen, særlig i form av ulike typer «gulrøtter» som for eksempel fjerning av avgift på reparasjoner. Forsker Carlo All mener det ligger en stor symbolmakt i det å kommunisere behov oppover i styringshierarkiet, men dette har i liten grad vært tilfelle. Dette kan også henge sammen med at aktørene i kommunen opplever at statlige myndigheter fortsatt

har på seg «Kyotobrillene» (produksjonsbasert tilnærming). Dersom staten skulle satt i gang et arbeid med indirekte utslipp, ville det for eksempel kreve en radikal omveltning av oljesektoren, noe som potensielt kan forklare statlige myndigheters fraværende rolle i denne sammenhengen. Dette illustrerer også hvordan samstyring skjer i komplekse flernivå- og fleraktørnettverk, og hvordan dynamikker på nasjonalt nivå får innvirkninger på handlingsrommet lokalt.

Styringskontekst har for det *tredje* implikasjoner for selve gjennomføringen av tiltakene som rettet mot Askersamfunnet som helhet. I samskapingskommunen (kommune 3.0) er kommunens rolle begrenset til en «tilrettelegger» og «fasiliator». Gjennom denne rollen har de satt i gang flere prosjekter som blant annet FellsSkapet, Omattatt og OMigjen. Gjennom feltarbeidet finner jeg derimot tendenser til en uklarhet knyttet til ansvarsfordeling. Kommunen ser for seg at disse tiltakene ikke skal være avhengige av permanent kommunal støtte, og at de skal kunne driftes enten gjennom frivilligheten eller på kommersielle vilkår. Samtidig sliter de med å mobilisere frivilligheten av et slikt omfang at tiltakene kan driftes i stor skala, og det lokale næringslivet påpeker at det er utfordrende å skulle drifte ombruksbutikker og lignende på en lønnsom måte. I tillegg er det utfordringer knyttet til hvem som har det overordnede ansvaret når ansvaret for kollektive problemer i teorien er spredd utover hele Askersamfunnet. Kommunen oppleves på samme tid fortsatt som en myndighet (kommune 1.0), noe som viser hvordan «skyggen av hierarki» fortsatt eksisterer i samskapingskommunen.

For det *fjerde* har styringskontekst implikasjoner for det O'Brien og Sygna (2013) omtaler som det politiske rommet der problemer, løsninger og konflikter uttrykkes og forhandles. Arbeidet med indirekte utslipp og tilhørende tiltak er i all hovedsak et initiativ fra kommunen selv (særlig administrasjonen) og noen få samarbeidsaktører. Utover det å komme med innspill til diverse planer, har Askersamfunnet som helhet tilsynelatende ikke tatt del i noen grunnleggende diskusjon rundt realiseringen av en forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling. Problemet og løsningene blir i all hovedsak teknokratiske fremfor politiske. Dette er ytterligere problematisk når kommunen først setter dagsorden, for deretter å overlate ansvaret for gjennomføringen til andre aktører. Videre eksisterer det en bred enighet rundt arbeidet med indirekte utslipp internt i kommunen, og det har vært et tilnærmet fravær av politisk debatt. En slik enighet kan sees i sammenheng med at indirekte utslipp i stor grad forstås innenfor den dominerende diskursen om grønn økonomi og grønn vekst, som ikke nødvendigvis representerer store endringer av status quo. Ved å behandle indirekte utslipp som et teknisk anliggende opprettholdes en depolitisering av en tematikk jeg mener må forstås som grunnleggende politisk.

8.3 Underproblemstilling 3

«Hvilke diskurser eksisterer blant de kommunale aktørene knyttet til reduksjon av indirekte utslipp?»

Forbruk og indirekte utslipp reduseres i stor grad til et teknisk anliggende, ved at aktørene legger mest vekt på *det store omfanget* de indirekte utslippene utgjør av det samlede klimafotavtrykket. I den sammenheng får også argumenter som *risiko for karbonlekkasje* og *feilaktig bilde av reell fremgang* oppmerksomhet. Noen utvalgte aktører i administrasjonen, samt aktøren fra MDG, legger imidlertid også noe vekt på argumentene om at en produksjonsbasert tilnærming til klimaomstilling *neglisjerer miljøbelastningene* av det vestlige overforbruket. Samtidig er det tilnærmet ingen refleksjon rundt argumentene knyttet til *historisk ansvar* og *sosial rettferdighet*. Dette kan forstås i lys av at diskursen om den grønne økonomien opptrer nærmest hegemonisk i Asker kommune, og at fokuset derfor i stor grad ligger på de tekniske fremfor de politiske aspektene. Ordføreren påpeker blant annet at løsningen på problemet ligger i å «gjøre noe med forbrenningsmotoren», noe som representerer en sterk teknologioptimisme og tro på at mennesket er i stand til å kontrollere naturen etter eget ønske. Indirekte utslipp må følgelig reduseres ved hjelp av markedsmekanismene, og kommunens rolle handler derfor om å «stimulere markedet» og «legge til rette for grønn næringsutvikling». Kommunen kan med andre ord gjerne stimulere til atferdsendringer, men det må ikke gå på bekostning av målet om økonomisk vekst.

På en annen side finner jeg samtidig tendenser til at diskursen om nedvekst også er forankret hos noen få aktører i administrasjonen, samt hos aktøren fra MDG. Disse aktørene reflekterer blant annet over at «det er noe som krasjer» mellom klimagassutslipp og økonomisk vekst, og at det er behov for å tenke annerledes rundt vekstbegrepet. Slike samfunnsendringer fremmes riktignok som nærmest umulige, som bygger opp under Swyngedouw (2007) sin påstand om at den «etablerte sannheten» om at kapitalismen som økonomisk system er uunngåelig, har fått et sterkt fotfeste i dagens moderne samfunn. En av aktørene i administrasjonen er imidlertid mer optimistisk, og fremhever betydningen av «CO₂-frie goder», hverdagslige opplevelser og mellommenneskelige relasjoner. Her ligger løsningen å «komme seg ut hamsterhjulet», som en salgs antitese til det moderne «faster, further, more» samfunnet. Det å leve i tråd med planetens bæreevne fremmes som bra for mennesket, noe som blant annet innebærer «å ta tilbake de verdiene man hadde før». Ingen av aktørene i kommunen snakket derimot eksplisitt om nedvekst som konsept, men henviser heller til sirkulær økonomi som et system uten økonomisk vekst. Ettersom sirkulær økonomi er spesifikt rettet mot økonomi, har konseptet muligens et

større potensiale som en slags endringsdiskurs, sammenlignet med for eksempel nedvekst som eksplisitt representerer mer radikale endringer. På den måten skapes et rom for å utfordre vekstparadigmet, uten en eksplisitt konfrontasjon mellom vekst eller ikke-vekst. Dette illustrerer også hvordan en diskurs reproduseres ligger i det relasjonelle, noe som er konstituert i tid og rom.

8.4 Samspeillet mellom sfærene og potensiale for utløsende faktorer

Rammeverket til O'Brien og Sygna (2013) gjør det også mulig å få en mer helhetlig forståelse av hvordan de tre sfærene henger sammen og påvirker hverandre, og følgelig en mer helhetlig forståelse av hvordan Asker kommune realiserer en forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling. O'Brien og Sygna (2013) påpeker blant annet at eksisterende virkelighetsforståelser (den personlige sfære) påvirker hvordan systemer og strukturer (den politiske sfære) utformes og oppfattes, samt hvilke typer løsninger (den praktiske sfære) som anses som mulige. Den personlige sfære er plassert ytterst i modellen ettersom den har en gjennomgripende påvirkning på de andre sfærene, og er derfor et nyttig utgangspunkt for diskusjon. Funn fra feltarbeidet tyder på at det er diskursen om den grønne økonomien som i stor grad dominerer blant aktørene i kommunen. Dermed legges det altså til grunn at den nyliberale vekstøkonomien er best egnet til å løse de eksisterende globale utfordringene.

Blant en stor andel av de kommunale aktørene eksisterer det følgelig en tro på at utvikling av ny teknologi vil gjøre det mulig med en absolutt frikobling av ressursbruk, og dermed er det heller ikke nødvendig med noen radikal systemendring. En slik logikk preger i stor grad også den politiske sfære. For det første innebærer en slik diskurs å akseptere at rollen til offentlige myndigheter skal være begrenset, og at markedet i stor grad evner å regulere seg selv til det beste for både mennesker og miljø. Dermed begrenses det kommunale handlingsrommet til å «legge til rette for» eller «være en pådriver for» reduksjon av indirekte utslipp. De tar gjerne ansvar for å redusere indirekte utslipp tilknyttet egen organisasjon, men vil ikke ta på seg et direkte ansvar for å sikre at Askersamfunnet som helhet reduserer sine indirekte utslipp. I tråd med den rådende produksjonsbaserte tilnærmingen har riktignok nok hverken kommunen eller staten et slikt formelt ansvar. På en annen side anses samtidig forbruk i stor grad som et personlig anliggende, og det heller ikke ønskelig at statlige myndigheter skal gå utover rollen med å «legge til rette for». Nyliberalismens sterke forankring blir blant annet også synlig ved at indirekte utslipp i stor grad reduseres til et teknisk anliggende, tilnærmet fri for konflikt og motsetninger. Dermed stilles det heller ikke spørsmål ved at utslippene er «indirekte» og forankret i en global arbeidsdeling. Følgelig er det også et tilnærmet fravær av diskusjon rundt

etablerte strukturer og systemer. Fokuset legges derimot i hovedsak på å sikre endringer i den personlige sfære, gjennom bruk av nudging («myk paternalisme») i tråd med teorien om planlagt atferd. Med noen få unntak handler tiltakene i den personlige sfæren om «et smartere forbruk» (svak bærekraftig forbruk), noe som kan sees i lys av frykten for å skulle redusere veksten ved en reduksjon i det totale forbruksvolumet (sterk bærekraftig forbruk). Oppsummert er det lite av det som skjer i Asker kommune som kan forstås som sosial transformasjon, ettersom det i liten grad stilles spørsmål ved etablerte måter å gjøre ting på, og oppmerksomheten i stor grad rettes mot tekniske fremfor adaptive endringer (O'Brien, 2018). På en annen side finnes det likevel potensielle utløsende faktorer for transformasjon.

Den første refleksjonen jeg vil trekke frem i den sammenheng, er tiltakene for å etablere ulike møteplasser for erfaringsutveksling. Dersom det eksisterer fysiske møteplasser som legger opp til aktiv deltakelse (for eksempel gjennom praktisk læring, workshops eller interaktive foredrag), åpner det muligheten for å skape et større fellesskap rundt slike aktiviteter. Ettersom forbruk er nært knyttet til status og identitet, er det følgelig også utfordrende å skulle forstå fra å «keeping up with the Jones'». Hvis det derimot skapes et fellesskap rundt aktiviteter som kan knyttes mot nedvekst, kan det kanskje bli enklere for innbyggerne å skulle «gå mot strømmen», særlig hvis et høyt forbruksnivå blir betraktet som et slags sosialt stigma. En slik aktiv deltakelse kan videre åpne for en dypere refleksjon og diskusjon, der lokalsamfunnet får mulighet til å reflektere rundt hva forbruk, bærekraft og transformasjon betyr for dem, noe Gollagher og Hartz-Karp (2013) anser som et essensielt første steg for sosial transformasjon. Aktiv deltakelse kan også sees på som en form for transformerende læring, som O'Brien og Sygna (2013) mener har potensiale for å skape endringer i den personlige sfæren. Dersom kommunen evner å legge til rette for et sosialt fellesskap som er tuftet på «grønne verdier», har det med andre ord også potensiale for å sette i gang deliberative prosesser. Siden denne oppgaven legger til grunn en utvidet forståelse av politisk aktørskap (O'Brien, 2015), vil slike hverdagslige aktiviteter som for eksempel å sy sitt eget putetrekk av ombruksmaterieell hos Omattatt, stille et kritisk spørsmål om matsvinn under et restematkurs ved FellesSkapet, ta del i en workshop om «Hva betyr klimaomstilling for deg?» hos OMigjen, eller bare diskutere forbruk sammen med venner og bekjente, også være av en reell betydning.

Samlet sett vil alle slike aktiviteter kunne bidra til å skape en større kollektiv handling og systemendring, selv om de ikke nødvendigvis eksplisitt utfordrer eksisterende strukturer. Slike møteplasser kan også bidra til å skape nye relasjoner. Dette betyr ikke nødvendigvis en endring i den romlige fordelingen av makt, men kan likevel være starten på nye typer konstellasjoner

av relasjoner i lokalsamfunnet. En slik aktiv deltakelse kan følgelig også bidra til at innbyggerne både ser mulighetene som ligger i individuelt aktørskap, men også hvilket større potensiale som ligger i et mer kollektivt aktørskap. Funn fra feltarbeidet viser riktignok at disse tiltakene foreløpig bare er pilotprosjekter, og det er utfordrende å sikre en «bærekraftig økonomisk modell» for videre drift. Derfor mener jeg det er behov for å diskutere mulighetene for å utvide omfanget av kommunens rolle som tjenesteyter (se kap 8.5.2).

Den andre refleksjonen jeg vil komme med, er hvilket potensial som ligger i endringer i den personlige sfæren (O'Brien, 2018). Som nevnt i kap 7 omtales enkelte aktører i administrasjonen som såkalte «klimaguruer», og initiativet til å arbeide med indirekte utslipp kommer i all hovedsak fra denne gruppen. Det er også blant denne gruppen jeg finner tendenser til diskursen om nedvekst, noe som bekrefter påstanden til O'Brien (2018) om betydningen av den personlige sfære. Selv om kommunen er høyrestyrt, har likevel disse aktørene evnet å sette indirekte utslipp på dagsorden, samt navigert seg innenfor det handlingsrommet av muligheter som er tilgjengelig i lys av diskursen om den grønne økonomien. Her snakker de riktignok ikke eksplisitt om nedvekst, men ser heller til sirkulær økonomi som endringsdiskurs. Kęblowski mfl. (2020) påpeker at sirkulær økonomi kan være tilknyttet verdisystemer som utfordrer nyliberalismen, og dermed skape et rom for transformerende praksiser. For eksempel at kommunen tenker annerledes i arbeidet med klimavennlige anskaffelser, og i større grad stiller spørsmål ved hvorvidt det er nødvendig å kjøpe nytt eller bygge nytt, eller at alt stadig må fornyes for at kommunen skal være «moderne nok». På den måten kan det følgelig også tenkes at en forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling kan bidra til å diskursivt skille den grønne økonomien (derav også sirkulær økonomi) fra konseptet om grønn vekst (Ferguson, 2015). Noe som ifølge Fletcher og Rammelt (2017), IPBES (2019), Hickel og Kallis (2019), Parrique mfl. (2019) og EEA (2021) vil være en helt nødvendig forutsetning for å nå målene i Parisavtalen.

Selv om det i liten grad stilles spørsmål ved de grunnleggende drivkreftene som har forårsaket status quo, finnes det med andre ord likevel potensielle utløsende faktorer for sosial transformasjon. De to overnevnte eksemplene viser blant annet 1) hvordan endringer i den praktiske sfære kan ha potensiale for å skape endringer i den personlige sfære, og kanskje enda viktigere 2) hvilket handlingsrom som utspiller seg når det har forekommet endringer i den personlige sfære. Avslutningsvis vil jeg riktignok påpeke at den politiske sfære i stor grad fremstår som nokså «lukket» i Asker kommune, og at de menneskeskapte systemene og strukturene nærmest fremtrer som om de var naturlige og uforanderlige. Dette vitner om et manglende rom for å diskutere alternative måter å organisere samfunnet på (post-politikk).

8.5 Avsluttende refleksjoner

8.5.1 Implikasjoner ved individualisering av ansvar

En reduksjon av indirekte utslipp fra Askersamfunnet som helhet forstås i all hovedsak som et personlig anliggende og et personlig ansvar. På den ene siden er det mulig å argumentere for at det er viktig at kommunen prioriterer informasjonsarbeid for å bevisstgjøre individer om at deres forbruk faktisk har en påvirkning på dagens globale utfordringer. Her legger kommunen imidlertid mest vekt på «det store omfanget» (i tall) de indirekte utslippene utgjør. I den sammenheng påpeker Meadows (1997) at det å rette oppmerksomheten mot tall og parametere er den minst betydningsfulle utløsende faktoren for sosial transformasjon (Meadows, referert i O'Brien, 2018). Dette vil jeg diskutere nærmere i kap 8.5.3. Det som likevel er betydningsfullt i denne sammenhengen, er at den forbruksbaserte tilnærmingen i større grad bidrar til å ansvarliggjøre et mangfold av aktører sammenlignet med hva som har vært vanlig i det kommunale klimaarbeidet. I tillegg utvides fokuset til flere temaområder, fra industri og veitrafikk til matsvinn og oppussing av hus og hjem. På den måten kan bevisstgjøring spille en viktig rolle, ettersom kommunen også peker på deg og meg som ansvarlige aktører. Det vil kunne utfordre tanker om at «lille meg» ikke betyr noe i den større sammenhengen, og potensielt føre til at innbyggerne erkjenner et personlig ansvar. Norske husholdningers påvirkning på klima og miljø har tross alt vært lite diskutert i den offentlige klimadebatten.

Selv om teorien om planlagt atferd har fått stor oppmerksomhet både i forskningen og politikken, og økonomer som Thaler og Sunstein (2008) har en stor tro på nudgingstrategier, påpeker Spangenberg og Lorek (2019) hvordan samfunnsvitenskapen i stor grad har gitt opp å forsøke og forklare forbrukeratferd som en lineær sammenheng. Jeg deler derfor bekymringen om hvorvidt denne formen for planlagt atferd og nudging er en effektiv og demokratisk innfallsvinkel (Olander og Thøgersen, 1995; Blake 1999, Hausman og Welch, 2010; Hards, 2011; Felsen, 2013; Lehner mfl., 2016; Evans mfl., 2017; Warde, 2017; Middlemiss, 2018; Gumbert, 2019). Selv om det finnes svært mange betydningsfulle individuelle og kollektive initiativer for en mer bærekraftig livsstil, er realiteten likevel den at nordmenns klimafotavtrykk er blant det høyeste i verden (Hubacek mfl., 2017). Lessenich (2019) mener i den sammenheng at det ikke handler om manglende bevissthet og kunnskap, men at det eksisterer en form for generalisert «lack of desire to know» både i en lokal og en global skala. Han forteller at vi i stor grad ikke ønsker å ta innover oss hvilke konsekvenser livsstilen vår har, og hvem og hva det går på bekostning av. Selv for de som eventuelt går aktivt inn for å ta «bedre» valg på markedet, er det ingen enkel oppgave å være en «bærekraftig forbruker». Stasberg (2019) mener vi ikke

kan legge alt ansvaret på enkeltindividet, og at det blir feil å forvente at innbyggerne skal bruke enda mer av en allerede tidspresset hverdag til å «sjekke hvor hver gulrot og hver sokk produseres». Det er utvilsomt utfordrende (om ikke umulig) for den enkelte å opparbeide fullstendig kunnskap om såpass komplekse globale verdikjeder, og selv om du finner et produkt som er tilsynelatende «grønnere» enn andre, er det ofte bare snakk om en *relativ* forbedring. Når Asker kommune da formidler at innbyggerne kan bli en «Klimahelt» dersom de tar grønnere valg på markedet, uten å samtidig diskutere de strukturelle begrensningene ved husholdningens forbruk, skaper det en problematisk individualisering av ansvar. På den måten kan også de strukturelle begrensningene tilsløres eller mystifiseres (Middlemiss, 2018). Det å problematisere individualisering av ansvar er imidlertid ikke det samme som å si at individer ikke har politisk aktørskap. Ansvarliggjøring av individer er viktig i den forstand at det anerkjenner politisk aktørskap, men ansvaret kan likevel ikke ligge på individet alene. Gumbert (2019) sier blant annet at «rethinking of the good life is never an individual process». Hvilke produkter og tjenester du og jeg kjøper kan ikke reduseres til et privat anliggende. Jeg mener at forbruk må forstås som et kollektivt problem, nettopp av den grunn at menneskeheten deler det samme ressursgrunlaget og den samme atmosfæren.

8.5.2 Utvide omfanget av kommunal tjenesteyting?

Som nevnt i kap 8.4 finnes det er stort potensiale i å etablere en infrastruktur for «bærekraft» og møteplasser for erfaringsutveksling. Feltarbeidet viser riktignok at kommunen opplever utfordringer med å mobilisere frivilligheten, og næringsaktørene påpeker at det er utfordrende å drive slike virksomheter på en lønnsom måte. I den sammenheng mener jeg det er rom for å diskutere mulighetene for å utvide omfanget av kommunal tjenesteyting. Dersom ingen øvrige aktører evner å sikre fremtidig drift i stor nok skala, har kommunen anledning til å gripe inn. Offentlig sektor er til for å dekke kollektive behov og løse kollektive problem, der for eksempel ulike ombrukstiltak potensielt kan bli en større del av den kommunale tjenesteproduksjonen, på lik linje med skole og helsetjenester. Slike ombrukstiltak kan i prinsippet sees på som en forlengelse av ansvaret for avfallshåndtering, men som samtidig involverer et endret syn på hva «avfall» er for noe. Dette krever imidlertid enten omdisponering av midler internt, eller økte bevilgninger gjennom skatt eller avgifter (enten lokalt eller nasjonalt). Her er det riktignok også begrensninger i hvor stort handlingsrom kommunen har, i tillegg til at det ikke nødvendigvis vil være oppslutning rundt et slikt forslag i en lokal kontekst der Høyre har en såpass sterk forankring. På en annen side oppleves likevel kommunen fortsatt som en form for myndighet (kommune 1.0), og dersom slike tjenester er noe innbyggerne ønsker seg forutsetter det at noen

tar det overordnede ansvaret. Dette gjelder kanskje spesielt i tilfeller der det generelt er utfordrende å drive på kommersielle vilkår, og der det ikke nødvendigvis ligger så mye penger i å skape steder med aktiv deltakelse som for eksempel praktisk læring og workshops.

8.5.3 Repolitisere indirekte utslipp: Anerkjennelse den romlige dimensjonen

Videre har kommunen som demokratisk arena i teorien mulighet til å skape et rom for de politiske aspektene ved indirekte utslipp. De kan løfte frem hva de faktiske konsekvensene av vårt vestlige overforbruk er (utover andelen i «tall»), og invitere til en grunnleggende diskusjon om hva må til for å redusere det totale forbruksnivået. De kan også invitere til en diskusjon om den romlige fordelingen av goder og byrder, og hvilke konsekvenser lokale handlinger har for andre mennesker, levende vesener og planeten vår. Alenemoren som arbeider i tekstilindustrien i Bangladesh, eller truede arter som mister habitat, kan ikke representere seg selv i debatten, men kommunen har både kunnskapen og politisk aktørskap til å synliggjøre deres stemme. Det at utslippene i stor grad skjer et annet sted skaper riktignok en økt distanse til de faktiske konsekvensene av vestlig overforbruk, ved at de miljømessige og sosiale aspektene er «ute av syne». Resultatet blir en slags romlig distanse, som gjør det utfordrende å synliggjøre at utviklingen i global skala må sees i relasjon til det som skjer i Asker kommune. Et tydelig eksempel på dette er Varner-gruppen, et av et av Nord-Europas største motekonserner, et privateid familieforetak med tilhørighet i Asker kommune (Varner, u.å.). Konsernet har en offentlig liste over deres totalt 315 fabrikker, der de fleste er lokalisert i landene Kina (101stk), Tyrkia (80stk), Bangladesh (74stk) og India (38stk) (Varner, 2020). I 2020 er konsernets omsetning ventet å være på hele 8 milliarder (Grinl, 2020). Skatteliste for 2019 viser at 7 av 10 på formuetoppen i Asker kommune (gamle Asker) er tilknyttet familien Varner, der disse 7 har en samlet formue på litt over 6 milliarder (Bakken mfl., 2019). Konsernet gir med andre ord også en betydelig skatteinntekt til Asker kommune. Videre er indirekte utslipp knyttet til «forbruksmateriell» (derav tekstil) estimert til å utgjøre den tredje største utslippsposten av de totale utslippene til Asker kommune (Asker kommune, 2021f).

Dette er bare et av mange eksempler som illustrerer hvorfor Asker kommunes rikdom og levestandard må forstås i relasjon til den lave inntekten og de begrensede mulighetene til mennesker andre steder i verden. På samme måte må Asker (og Norge) sitt strenge miljøvern og lave direkte klimagassutslipp forstås i relasjon til utslippene og miljøbelastningene som skjer i det globale sør. På den måten synliggjøres implikasjonene av en romlig maktfordeling, der Asker tilhører en mer fastsatt og dominerende konstellasjon av maktreasjoner. Lessenich (2019) påpeker viktigheten av å anerkjenne at vi ikke bare lever godt på andres bekostning, men

at vi lever godt *fordi* andre lever dårlig. Ifølge forskningen kan en forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling i teorien påvirke den ujevne fordelingen av gode og byrder som opprettholdes i en produksjonsbasert tilnærming. Her tror jeg imidlertid en repolitisering av vestlig overforbruk og indirekte utslipp vil være en viktig forutsetning. Når utviklingen i lokaldemokratiet samtidig preges av et mer individorientert demokratiideal (Jacobsen, 2020), og forbruksreduksjoner generelt oppleves som kontroversielt (Hessen, 2020), vil det å rokke ved noe som ingen tilsynelatende ønsker å ta innover seg være alt annet enn en enkel oppgave.

8.5.4 Omdømmehåndtering: Konkurransen om å være «best i klassen»?

Under feltarbeidet snakket aktørene ofte om det å være en «foregangskommunen» eller å «være i front», og flere fremhever at de er blant de første i Norge til å arbeide med indirekte utslipp. Som nevnt i kap 2.3.2 har Asker kommunes fokus på forbruk og indirekte utslipp blitt frontet i en rekke forum de siste to årene: nettsider, sosiale medier, konferanser, nettverkssamlinger, podkaster, webinarer m.m. En slik promotering kan tolkes som en form for markedsføring, CRS eller omdømmehåndtering fra kommunens side, litt på samme måte som en privat virksomhet. Dette kan med fordel sees i lys av ideene med NPM. På den ene siden er det mulig å argumentere for at det ligger en verdi i å vise frem et nyskapende arbeid slik at det potensielt kan imiteres og tilpasses av andre kommuner, og på den måten få «snøballen til å rulle». Ås kommune har for eksempel innført et tilsvarende kjøleskap for matdeling som FellesSkapet, etter inspirasjon fra Asker kommune (Mørk, 2020). På en annen side kom det også frem at mange av tiltakene som gjennomføres foreløpig bare er pilotprosjekter, samt at kommunen blant annet sliter med å nå ut til innbyggerne, og at det fortsatt er en vei å gå for å sikre institusjonalisering internt. På et av de interne møtene ble det også kommentert at enkelte prosjekter ble noe «opphuset», og at markedsføringen ikke akkurat gjenspeilet virkeligheten. I den sammenhengen vil jeg påpeke viktigheten av å sikre en fullstendig institusjonalisering av klimaarbeidet, en sterkere demokratisk forankring og en større oppmerksomhet mot å redusere det totale forbruksnivået (sterk bærekraftig forbruk). Hvis ikke risikerer arbeidet som skjer i Asker å bli begrenset til en slags markedsstrategi fra kommunens side om å være «best i klassen» blant norske kommuner, eller for å sikre oppslutning og legitimitet i en befolkning der det eksisterer en stor enighet om at Asker kommune bør ligge i front i arbeidet med å redusere klimagassutslipp (Livgard, 2020).

8.5.5 Anerkjennelse behovet for harde prioriteringer

Asker kommunes arbeid med indirekte utslipp innebærer et stort fokus på tallfesting, veiing og måling for å estimere hvilken effekt tiltakene har. I etableringen av OMigjen legges det for eksempel til grunn en lineær sammenheng ved at det som kjøpes brukt representerer en

tilsvarende mengde produkter som ikke blir kjøpt nytt (se kap 7.1.2.3). Det er imidlertid ingen automatikk i at de som kjøper brukte produkter samtidig velger å redusere øvrig privat forbruk. Det er heller ingen automatikk i at bedriftene følgelig velger å produsere mindre, dersom det for eksempel lønner seg å kaste det de eventuelt skulle ha til overs til forbrenning. Dette illustrerer viktigheten av behovet for strukturelle endringer og sosial transformasjon (O'Brien, 2018). Her kan riktignok ikke kommunene ta kampen alene. Dersom en forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling skal kunne fungere på lokalt nivå, er det nødvendig at også statlige myndigheter kommer på banen. I den sammenhengen påpeker Kasa mfl. (2018) at det er vanskelig å oppnå resultater i det lokale klimaarbeidet dersom «myke» lokale tiltak ikke støttes opp av mer «harde» tiltak nasjonalt. Hessen (2020) påpeker også at «Den noe nedslående fasiten synes likevel å være at det enn så lenge ikke eksisterer noen tiltak som kan skåne oss for å ta politiske og personlige valg, bringe visse ofre og prioritere hardt» (s.216). Mye kan samtidig tyde på at det eksisterer en sterk motstand mot å arbeide med å redusere indirekte utslipp i en nasjonal skala, i alle fall blant utvalgte politiske partier og sentrale næringsinteresser. Når partiene AP, SV, MDG og Rødt samtidig har uttrykt et ønske om klimaregnskap på forbruk, blir det ytterligere interessant å følge debatten i valgkampen høsten 2021.

Selv om funnene fra denne studien viser at bruken av harde tiltak virker nærmest utenkelig i Asker kommune, er det ikke sikkert en slik holdning er tilsvarende sterk i en annen lokal kontekst. Videre finnes det forskning som viser at befolkningen har lettere for å akseptere restriktive virkemidler hvis de opplever at lokalsamfunnet er i krise (Smith og Elliot, 2007). En undersøkelse gjennomført av Opinion i 2020 viser at 47% av de som ble spurt var villige til å gjennomføre tilsvarende restriktive tiltak for å håndtere klimakrisen som for koronakrisen (Krekling og Fjeld, 2020). Selv om Asker kommune (og Norge som helhet) i dag nyter godt av at utslippene med de tilhørende konsekvenser i stor grad er indirekte, vil det få konsekvenser også lokalt i fremtiden. Derfor blir det avgjørende at vi som samfunn våger å ta den politiske debatten om hvilke typer tiltak som kreves for å sikre en reduksjon i det totale forbruksvolumet, hva som skal til for at disse tiltakene skal være rettferdige, og hvorvidt «det frie markedet» med evig økonomisk vekst er best egnet for å løse vår tids største utfordring. Det er også avgjørende at vi som samfunn legger til rette for «det politiske» og på den måten bidrar til å synliggjøre makt og konflikt. Selv om dagens samfunnsstrukturer fremstår som nærmest naturlige og uforanderlig, vil både diskursene som legger rammene for disse strukturene, og den romlige maktfordelingen som bidrar til å opprettholde de, alltid være i kontinuerlig tilblivelse.

9.0 LITTERATURLISTE

- Aall, C. og Thorsen Norland, I. (2005) The use of the ecological footprint in local politics and administration: results and implications from Norway, *Local environment*, 10(2), s.159-172.
- Aall, C., Groven, K. og Lindseth, G. (2007) The Scope of Action for Local Climate Policy: The Case of Norway, *Global Environmental Politics*, 7(2), s.83-101.
- Aall, C. og Hille, J. (2010) Consumption – a missing dimension in climate policy, i Bhaskar, R. mfl. (red.) *Interdisciplinarity and Climate Change*. London: Routledge, s.99-113.
- Aall, C. (2020) Oslos klimastrategi har tunnelsyn, *Harvest*, 28.juli. Tilgjengelig fra: <https://www.harvestmagazine.no/pan/oslos-klimastrategi-har-tunnelsyn> (Lest: 14.03.2021)
- Aarsæther, N. (2014) Innovative kommuner - i møte med en ny strukturreform, *Stat & styring*(1), s.59-60.
- Aarsæther, N., Willumsen, T. og Buck, M. (2015) Maktforskyvning på toppen? Ordførere og rådmenn i norske kommuner, i Aarsæther, N. og Mikalsen, K. H. (red.) *Lokalpolitisk lederskap i Norden*. Oslo: Gyldendal Akademisk, s.214-238.
- Aarsæther, N. og Buanes, A. (2018) Den komplekse satsmakta - rollemangfold og styringsutfordringer i planfeltet, i Aarsæther, N. mfl. (red.) *Plan og samfunn. System, praksis, teori*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, s.109-128.
- Aase, T. H. og Fossåskaret, E. (2014) *Skapte virkeligheter. Om produksjon og tolkning av kvalitative data*. 2 utg. Oslo: Universitetsforlaget
- Afionis, S. mfl. (2017) Consumption-based carbon accounting: does it have a future?, *WIREs Climate Change*, 8(1), s.1-19.
- Aftenposten (2020) Aftenposten mener: Hvert land har ansvar for sine utslipp, *Aftenposten*, 10.juli. Tilgjengelig fra: <https://www.aftenposten.no/meninger/leder/i/P9KQbR/aftenposten-mener-hvert-land-har-ansvar-for-sine-utslipp> (Lest: 04.03.2021)
- Alfredsson, E. mfl. (2018) Why achieving the Paris Agreement requires reduced overall consumption and production, *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 14(1), s.1-5.
- Allen, J. (2004) The Whereabouts of Power: Politics, Government and Space, *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, 86(1), s.19-32.
- Amdam, J. og Veggeland, N. (2011) *Teorier om samfunnsstyring og planlegging*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Amdam, R. (2018) Samarbeidsdriven planlegging, i Aarsæther, N. mfl. (red.) *Plan og samfunn. System, praksis, teori*. Oslo: Cappelen Damm, s. 248-266.
- Amundsen, H. mfl. (2018) Local governments as drivers for societal transformation: towards the 1.5°C ambition, *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 31, s.23-29.
- Amundsen, H. og Westskog, H. (2018) Omstilling til lavutslipssamfunnet: Hvordan kan kommunene bidra?, i Haarstad, H. og Rusten, G. (red.) *Grønn omstilling, norske veivalg*. Oslo: Universitetsforlaget, s.11-26.
- Anantharaman, M. (2018) Critical sustainable consumption: a research agenda, *Journal of Environmental Studies and Sciences*, 8(4), s.553-561.
- Andreassen, H. F. og Rønningsbakk, I. E. (2019) Verdens CO2-utslipp økte i 2019, *Klima - Et magasin om klimaforskning fra CICERO*, 16.desember. Tilgjengelig fra: <https://cicero.oslo.no/no/posts/klima/verdens-co2-utslipp-okte-i-2019> (Lest 28.03.2021)
- Anskaffelsesforskriften *Forskrift om offentlige anskaffelser*.
- Anskaffelsesloven *Lov om offentlige anskaffelser*.
- Antal, M. og Van Den Bergh, J. C. J. M. (2016) Green growth and climate change: conceptual and empirical considerations, *Climate Policy*, 16(2), s.165-177.
- Asker kommune (2018) *Kommunedelplan for klima, energi og miljø (2018-2030)* Tilgjengelig fra: <https://www.asker.kommune.no/contentassets/cc909c0c27f6493a85c58ef0c9913bfd/klemplanen---med-forord-og-vedtak-fra-kommunestyremotet-13.11.pdf> (Lest: 03.03.2021).
- Asker kommune (2020a) *Økonomisk støtte til grønne prosjekter*. Tilgjengelig fra: <https://www.asker.kommune.no/klima-og-miljo/arkiv-aktuelt-klimasaker/okonomisk-stotte-til-gronn-omstilling/> (Lest: 14.05.2021).
- Asker kommune (2020b) *Nye Asker kommune tuftes på FNs bærekraftsmål*. Tilgjengelig fra: <https://www.asker.kommune.no/globalassets/samfunnsutvikling/fns->

- [barekraftsmal/dokumenter/2018_07_04-rapport_nye_asker_fn_barekraftmal_kortversjon.pdf](#) (Lest: 15.04.2021).
- Asker kommune (2020c) *Kommuneplan for Asker 2020–2032 Samfunnsdelen*. Tilgjengelig fra: https://www.asker.kommune.no/contentassets/4285d484ae194d8bae76e80908df1230/asko0145_kommuneplan_oktober_2020_net.pdf (Lest: 15.04.2021).
- Asker kommune (2020d) *Ombruk og redesign av kontormøbler*. Upublisert.
- Asker kommune (2020e) *Møte i utvalg for samfunnstjenester 8.oktober. Tematime avfall og gjenvinning*. Tilgjengelig fra: <https://www.asker.kommune.no/politikk/politiske-moter-og-dokumenter/?c=200200214#result> (Lest: 20.05.2021).
- Asker kommune (2020f) *Kunnskapsgrunnlaget til temaplan Handling mot klimaendringene*. Tilgjengelig fra: <https://www.asker.kommune.no/globalassets/klima-og-miljo/kunnskapsgrunnlag-klimaplan-2020.pdf> (Lest: 15.04.2021).
- Asker kommune (2021a) *FellesSkapet - et kjøleskap for matdeling*. Tilgjengelig fra: <https://www.asker.kommune.no/klima-og-miljo/ombruk/fellesskapet---et-kjoleskap-for-matdeling/> (Lest: 20.05.2021).
- Asker kommune (2021b) *Innovasjonspris til Asker kommune*. Tilgjengelig fra: <https://www.asker.kommune.no/klima-og-miljo/aktuelt-om-klima-og-miljo/innovasjonsprisen-2021/> (Lest: 14.06.2021).
- Asker kommune (2021c) *Asker kommune sparer millioner på ombruk*. Tilgjengelig fra: <https://www.asker.kommune.no/klima-og-miljo/aktuelt-om-klima-og-miljo/ombruksprosjekt-i-asker-kommune/> (Lest: 07.06.2021).
- Asker kommune (2021d) *Møte i utvalg for samfunnstjenester 29.april. Presentasjon om OMigjen*. Tilgjengelig fra: <https://www.asker.kommune.no/politikk/politiske-moter-og-dokumenter/?c=200200214#result> (Lest: 14.06.2021).
- Asker kommune (2021e) *Asker som reiselivsdestinasjon*. Tilgjengelig fra: <https://www.asker.kommune.no/frivillighet-og-innbygggersamarbeid/aktuelt/asker-som-reiselivsdestinasjon/> (Lest: 15.06.2021).
- Asker kommune (2021f) *Handling mot klimaendringene 2021 - 2033. Temaplan - høringsutkast*. Tilgjengelig fra: <https://www.asker.kommune.no/globalassets/klima-og-miljo/handling-mot-klimaendringene-2021-2033-temaplan-horingsutkast.pdf> (Lest: 15.04.2021).
- Askheim, S. (2021) *Asker*. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/Asker> (Lest: 18.04.2021).
- Avelino, F. mfl. (2016) The politics of sustainability transitions, *Journal of Environmental Policy & Planning*, 18(5), s.557-567.
- Bang-Andersen, S., Plathe, E. og Hernes, M. B. (2019) *Prioriterte mål i kommunalt og fylkeskommunalt planarbeid. KS- FoU- Prosjekt*, 1840111.
- Bauhardt, C. (2014) Solutions to the crisis? The Green New Deal, Degrowth, and the Solidarity Economy: Alternatives to the capitalist growth economy from an ecofeminist economics perspective, *Ecological Economics*, 102, s.60-68.
- Bell, M. M. og Ashwood, L. L. (2016) *An Invitation to Environmental Sociology*. US: Sage Publications.
- Benjaminsen, T. A. og Svarstad, H. (2021) *Discourses and Narratives on Environment and Development: The Example of Bioprospecting*. Cham: Springer International Publishing, s.59-87.
- Benjaminsen, T. A. og Svarstad, H. (2021) *Political Ecology. A Critical Engagement with Global Environmental Issues*. Cham: Springer Nature Switzerland AG.
- Berg, L. D. (2009) Discourse Analysis, i Kitchin, R. og Thrift, N. (red.) *International Encyclopedia of Human Geography*. Oxford: Elsevier, s. 215-221.
- Bernt, J. F. (1997) Statlig kontroll med kommunene: en trussel mot eller en forutsetning for det kommunale folkestyrets legitimitet?, i Baldersheim, H. mfl. (red.) *Kommunalt selvstyre i velferdsstaten*. Oslo: Tano Aschehoug, s. 158-203.
- Beveridge, R. og Koch, P. (2016) The post-political trap? Reflections on politics, agency and the city, *Urban Studies*, 54(1), s.31-43.
- Bina, O. (2013) The Green Economy and Sustainable Development: An Uneasy Balance?, *Environment and Planning C: Government and Policy*, 31(6), s.1023-1047.

- Bjartnes, A. (2021) Måling av forbruksutslipp vil gi viktig innsikt, *Energi og klima*, 6.april. Tilgjengelig fra: <https://energiogklima.no/kommentar/klimavalg21/maling-av-forbruksutslipp-vil-gi-viktig-innsikt/> (Lest: 06.04.2021)
- Blake, J. (1999) Overcoming the 'value-action gap' in environmental policy: Tensions between national policy and local experience, *Local Environment*, 4(3), s.257-278.
- Blühdorn, I. (2014) Post-ecologist governmentality: Post-democracy, post-politics and the politics of unsustainability, i Swyngedouw, E. og Wilson, J. (red.) *The Post-Political and its Discontents: Spaces of Depoliticisation, Spectres of Radical Politics*. Edinburgh: Edinburgh University Press, s. 146-166.
- Braanaas, K. (2008) *Flyfoto av Asker sentrum*. Tilgjengelig fra: https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Fil:A30_asker_sentrum.jpg (Lest: 25.05.2021)
- Brenner, N., Peck, J. og Theodore, N. (2010) After Neoliberalization?, *Globalizations*, 7(3), s.327-345.
- Brossmann, J. og Islar, M. (2020) Living degrowth? Investigating degrowth practices through performative methods, *Sustainability Science*, 15(3), s.917-930.
- Bugge, H. C. (2015) *Lærebok i miljøforvaltningsrett*. 4. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bulkeley, H. (2013) *Cities and Climate Change*. Oxon: Routledge.
- Busch, T. (2013) *Akademisk skriving for bachelor- og masterstudenter*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Coffey, C. mfl. (2020) *Time to care. Unpaid and underpaid care work and the global inequality crisis*. Oxfam International.
- Cope, M. og Kurtz, H. (2016) Organizing, Coding and Analyzing Qualitative Data, i Clifford, N. mfl. (red.) *Key Methods in Geography*, 3 utg. London: Sage Publications.
- Couper, P. (2015) *A student's introduction to geographical thought: theories, philosophies, methodologies*. London: Sage Publications.
- Cresswell, T. (2013) *Geographic thought : a critical introduction*. Critical introductions to geography. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Demaria, F. og Kothari, A. (2017) The Post-Development Dictionary agenda: paths to the pluriverse, *Third World Quarterly*, 38, s.1-12.
- Departementene (2021) *Nasjonal strategi for ein grøn, sirkulær økonomi*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/f6c799ac7c474e5b8f561d1e72d474da/t-1573n.pdf> (Lest 16.06.2021)
- Difi (2019) *Klimafotavtrykket av offentlige anskaffelser*. Oslo: Direktoratet for forvaltning og IKT.
- Dittmer, J. (2010) Textual and Discourse Analysis, i DeLyser, D. mfl. (red.) *The SAGE Handbook of Qualitative Geography*, 1.utg. London: Sage Publications, s.274-286
- Dowling, R. (2016) Power, Subjectivity, and Ethics in Qualitative Research, i Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. Oxford: Oxford University Press, s. 29-44.
- Dryzek, J. (2013) *The Politics of the Earth*. Oxford: Oxford University Press.
- Dubois, G. mfl. (2019) It starts at home? Climate policies targeting household consumption and behavioral decisions are key to low-carbon futures, *Energy Research & Social Science*, 52, s.144-158.
- Dunn, K. (2016) Interviewing, i Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*, 4 utg. Oxford: Oxford University Press, s. 147-188.
- Duus-Otterström, G. og Hjorthen, F. D. (2019) Consumption-based emissions accounting: the normative debate, *Environmental Politics*, 28(5), s.866-885.
- EEA (2021) *Growth without economic growth*: European Environmental Agency. Tilgjengelig fra: <https://www.eea.europa.eu/publications/growth-without-economic-growth/growth-without-economic-growth?fbclid=IwAR3B3Ub8TKIdiTaqCXh2BVruqppzqGjEdYsHBrkjpL339dRb4ns20KP-WpU> (Lest: 18.06.2021).
- Engedal, M. I. A. (2020) *Nedgang i klimagassutslippene*. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/natur-og-miljo/artikler-og-publikasjoner/nedgang-i-klimagassutslippene--423304> (Lest: 14.mars 2021).
- Escobar, A. (2015) Degrowth, postdevelopment, and transitions: a preliminary conversation, *Sustainability Science*, 10(3), s.451-462.

- Espeland, A. J. (2021) Ble felt for å stille for strenge etiske krav, *NRK*, 8.juni. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/rogaland/stavanger-kommunes-krav-til-etisk-handel-var-ulovlige-mener-kofa-1.15501260> (Lest: 08.06.2021).
- Evans, D., Welch, D. og Swaffield, J. (2017) Constructing and mobilizing ‘the consumer’: Responsibility, consumption and the politics of sustainability, *Environment and Planning A: Economy and Space*, 49(6), s.1396-1412.
- Fauske, J. S. (2021) Sløsesjokket, *NRK*, 7.januar. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/kultur/sløsesjokket-1.15293289> (Lest 22.03.2021)
- Fazey, I. mfl. (2018) Transformation in a changing climate: a research agenda, *Climate and Development*, 10(3), s.197-217.
- Felsen, G., Castelo, N. og Reiner, P. B. (2013) Decisional enhancement and autonomy: Public attitudes towards overt and covert nudges, *Judgment and Decision Making*, 8, s.202-213.
- Feola, G. (2015) Societal Transformation in Response to Global Environmental Change: A Review of Emerging Concepts, *AMBIO A Journal of the Human Environment*, 44, s.376-390.
- Ferguson, P. (2015) The green economy agenda: business as usual or transformational discourse?, *Environmental Politics*, 24(1), s.17-37.
- Figge, F., Young, W. og Barkemeyer, R. (2014) Sufficiency or efficiency to achieve lower resource consumption and emissions? The role of the rebound effect, *Journal of Cleaner Production*, 69, s.216-224.
- Filip, B. (2020) *The Rise of Neo-liberalism and the Decline of Freedom*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Fimreite, A. L. og Grindheim, J. E. (2010) *Offentlig forvaltning*. 2utg. Bergen: Universitetsforlaget.
- Fletcher, R. og Rammelt, C. (2017) Decoupling: A Key Fantasy of the Post-2015 Sustainable Development Agenda, *Globalizations*, 14(3), s.450-467.
- Flyvbjerg, B. (2006) Five Misunderstandings About Case-Study Research, *Qualitative Inquiry*, 12(2), s.219-245.
- FN (2020) *Utrydde fattigdom*. Tilgjengelig fra: <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/utrydde-fattigdom> (Lest: 04.03.2021).
- FN (2021) *Anstendig arbeid og økonomisk vekst*. Tilgjengelig fra: <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/anstendig-arbeid-og-oekonomisk-vekst> (Lest: 15.06.2021).
- Foodlist (2019) *FellesSkapet - et kjøleskap for matdeling*. Tilgjengelig fra: <https://www.youtube.com/watch?v=lzSF14Z6LsM> (Lest: 17.06.2021).
- Foodlist (2019) *FellesSkapet – intervjuer om matsvinn*. Tilgjengelig fra: <https://www.youtube.com/watch?v=D9SqDLL-gs8&t=30s> (Lest: 17.06.2021).
- Fuchs, D. A. og Lorek, S. (2005) Sustainable Consumption Governance: A History of Promises and Failures, *Journal of Consumer Policy*, 28(3), s.261-288.
- Fusch, P., Fusch, G. og Ness, L. (2018) Denzin’s Paradigm Shift: Revisiting Triangulation in Qualitative Research, *Journal of Social Change*, 10, s.19-32.
- Gibbs, D. og O’Neill, K. (2017) Future green economies and regional development: a research agenda, *Regional Studies*, 51, s.1-13.
- Gillard, R. mfl. (2016) Transformational responses to climate change: beyond a systems perspective of social change in mitigation and adaptation, *WIREs Climate Change*, 7(2), s.251-265.
- Givens, J. E., Huang, X. og Jorgenson, A. K. (2019) Ecologically unequal exchange: A theory of global environmental injustice, *Sociology Compass*, 13(5), s.1-15.
- Gollagher, M. og Hartz-Karp, J. (2013) The Role of Deliberative Collaborative Governance in Achieving Sustainable Cities, *Sustainability*, 5, s.2343-2366.
- Grasso, M. (2016) The Political Feasibility of Consumption-Based Carbon Accounting, *New Political Economy*, 21(4), s.401-413.
- Gray, J. (2002) *Straw Dogs: Thoughts on Humans and Other Animals*. UK: Granta Books.
- Gray, D. E. (2018) *Doing research in the real world*. 4 utg. Los Angeles: Sage Publication.
- Gregersen, T. (2021) Bekymring for klimaendringer, *Energi og Klima*, 28.april. Tilgjengelig fra: <https://energiogklima.no/nyhet/bekymring-for-klimaendringer/> (Lest 04.07.2021).
- Grubb, M. mfl. (2020) Consumption-oriented policy instruments for fostering greenhouse gas mitigation, *Climate Policy*, 20(1), s.58-573.
- Grunnloven (2021) *Kongeriket Noregs grunnlov*.

- Grønli, H. (2020) Vil ha brei avtale om klimakutt – så lenge veksten får halde fram, *NRK*, 31.januar. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/norge/vil-ha-brei-avtale-om-klimakutt--sa-lenge-veksten-far-halde-fram-1.14883608> (Lest 18.03.2021).
- Gumbert, T. (2019) Freedom, autonomy, and sustainable behaviours: The politics of designing consumer choice i Isenhour, C., Martiskainen, M. og Middlemiss, L. (red.) *Power and Politics in Sustainable Consumption Research and Practice* Oxon: Routledge, s.107-123.
- Guribye, E. (2016) *Mot 'Kommune 3.0'? Modeller for samarbeid mellom offentlig og frivillig sektor: Med hjerte for Arendal FoU Rapport*, 3/2016: Agderforskning.
- Guribye, E. (2018) Co-creation of Linking Social Capital in 'Municipality 3.0', *Journal of Civil Society*, 14(1), s.77-93.
- Haarstad, H. og Rusten, G. (2018) Grønn omstilling og norske veivalg: Introduksjon, i Haarstad, H. og Rusten, G. (red.) *Grønn omstilling, norske veivalg*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 11-26.
- Hards, S. (2011) Social Practice and the Evolution of Personal Environmental Values, *Environmental Values*, 20(1), s.23-42.
- Harvey, D. (1989) *The Condition of Postmodernity*. Oxford: Basil Blackwell.
- Harvey, D. (2005) *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Harvey, D. (2011) *The Enigma of Capital and the Crises of Capitalism*. London: Profile books.
- Hausman, D. og Welch, B. (2009) Debate: To Nudge or Not to Nudge, *Journal of Political Philosophy*, 18, s.123-136.
- Helm, D., Smale, R. og Phillips, J. (2007) *Too Good To Be True? The UK's Climate Change Record*. Oxford: University of Oxford.
- Hessen, D. O. (2020) *Verden på vippepunktet*. Oslo: Res Publica.
- Heywood, A. (2015) *Political Theory*. 4 utg. London: Palgrave Macmillian.
- Hickel, J. og Kallis, G. (2020) Is Green Growth Possible?, *New Political Economy*, 25(4), s.469-486.
- Hille, J. mfl. (2008) *Miljøbelastningen fra norsk forbruk og norsk produksjon 1987-2007 Vestlandsforskningsrapport*, nr. 2/2008. Sogndal: Vestlandsforskning.
- Hobson, K. (2015) Closing the loop or squaring the circle? Locating generative spaces for the circular economy, *Progress in Human Geography*, 40, s.88-104.
- Hobson, K. og Lynch, N. (2016) Diversifying and de-growing the circular economy: Radical social transformation in a resource-scarce world, *Futures*, 82, s.15-25.
- Holt-Jensen, A. (2018) *Geography. History and Concepts*. 5 utg. London: Sage Publications.
- Hornborg, A. og Martinez-Alier, J. (2016) Ecologically unequal exchange and ecological debt, *Journal of Political Ecology*, 23, s.328-333.
- Hubacek, K. mfl. (2017) Global carbon inequality, *Energy, Ecology and Environment*, 2(6), s.361-369.
- Hubbub (u.å.) *Community Fridges*. Tilgjengelig fra: <https://www.hubbub.org.uk/the-community-fridge> (Lest: 20.05.2021).
- Hurum kommune (2017) *Temaplan: energi og klima 2017 – 2020*. Tilgjengelig fra: <https://www.asker.kommune.no/contentassets/cc909c0c27f6493a85c58ef0c9913bfd/temaplan-for-energi-og-klima-2017--2020--kopi.pdf> (Lest: 03.03.2021).
- Høyre (2021) *Høyres partiprogram 2021-2025*. Tilgjengelig fra: <https://hoyre.no/politikk/partiprogram/> (Lest: 20.06.2021).
- ILO (2017) *Global estimates of child labour: Results and trends, 2012-2016*. Geneva: International Labour Organization.
- IPBES (2019) *Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*. IPBES secretariat.
- IPBES (2020) *Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*. Bonn: IPBES secretariat.
- Isaksen, E. T. og Narbel, P. A. (2017) A carbon footprint proportional to expenditure - A case for Norway?, *Ecological Economics*, 131, s.152-165.
- Isenhour, C. og Feng, K. (2016) Decoupling and Displaced Emissions: On Swedish Consumers, Chinese Producers and Policy to Address the Climate Impact of Consumption, *Journal of Cleaner Production*, 134, s.320-329.

- Isenhour, C. (2019) A consuming globalism: On power and the post-Paris Agreement politics of climate and consumption, i Isenhour, C., Martiskainen, M. og Middlemiss, L. (red.) *Power and Politics in Sustainable Consumption Research and Practice*. Oxon: Routledge, s. 21-44.
- Jacobsen, D. I. (2018) *Perspektiver på kommune-Norge - en innføring i kommunalkunnskap*. 2 utg. Bergen: Fagbokforlaget.
- Jakob, M., Steckel, J. C. og Edenhofer, O. (2014) Consumption- Versus Production-Based Emission Policies, *Annual Review of Resource Economics*, 6, s.297-318.
- James, N. og Busher, H. (2016) Online Interviewing, i Silverman, D. (red.) *Qualitative Research*, 3 utg. London: Sage Publications, s.245-260.
- Jorgenson, A. K. (2016) The sociology of ecologically unequal exchange, foreign investment dependence and environmental load displacement: summary of the literature and implications for sustainability, *Journal of Political Ecology*, 23(1), s.334-349.
- Järvinen, M. (2005) Interview i en interaktionistisk begrepsramme, i Järvinen, M. og Mik-Meyer, N. (red.) *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kallbekken, S. og Sælen, H. (2013) 'Nudging' hotel guests to reduce food waste as a win-win environmental measure, *Economics Letters*, 119(3), s.325-327.
- Kallis, G. og March, H. (2015) Imaginaries of Hope: The Utopianism of Degrowth, *Annals of the Association of American Geographers*, 105(2), s.360-368.
- Kammerlander, M. mfl. (2020) How does a social practice perspective add to the development of policy instruments to reduce consumption-based CO2 emissions? A case study of Austria, *Climate Policy*, 20(3), s.323-340.
- Kasa, S., Leiren, M. D. og Khan, J. (2012) Central government ambitions and local commitment: climate mitigation initiatives in four municipalities in Norway and Sweden, *Journal of Environmental Planning and Management*, 55(2), s.211-228.
- Kasa, S., Westskog, H. og Rose, L. E. (2018) Municipalities as Frontrunners in Mitigation of Climate Change: Does soft regulation make a difference?, *Environmental Policy and Governance*, 28(2), s.98-113.
- Kearns, R. A. (2016) Placing Observation in the Research Toolkit, i Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*, 4 utg. Oxford: Oxford University Press, s.313-333.
- Kębłowski, W., Lambert, D. og Bassens, D. (2020) Circular economy and the city: an urban political economy agenda, *Culture and Organization*, 26(2), s.142-158.
- Keller, M., Halkier, B. og Wilska, T.-A. (2016) Policy and Governance for Sustainable Consumption at the Crossroads of Theories and Concepts, *Environmental Policy and Governance*, 26(2), s.75-88.
- Kenis, A. og Lievens, M. (2015) *The Limits of the Green Economy: From Reinventing Capitalism to Repoliticising the Present*. Oxfordshire: Routledge.
- Kenis, A., Bono, F. og Mathijs, E. (2016) Unravelling the (post-)political in Transition Management: Interrogating Pathways towards Sustainable Change, *Journal of Environmental Policy & Planning*, 18, s.1-17.
- Klimahelt (u.å.) *Klimahelt*. Tilgjengelig fra: <https://klimahelt.no/> (Lest: 02.04.2021).
- Klimasats (2019a) Ombruk og redesign – Kommunesammenslåing nye Asker, *Søknad om støtte til klimasatsning i kommunene, Asker kommune*. Tilgjengelig fra: <https://soknadssenter.miljodirektoratet.no/Innsyn/Detaljer?id=119380> (Lest: 20.05.2021).
- Klimasats (2019b) Omattatt – kreativt ombruksverksted, *Søknad om støtte til klimasatsning i kommunene, Asker kommune*. Tilgjengelig fra: <https://soknadssenter.miljodirektoratet.no/Innsyn/Detaljer?id=116443> (Lest: 20.05.2021).
- Klimasats (2020) Redusert matsvinn i Asker, *Søknad om støtte til klimasatsning i kommunene, Asker kommune*. Tilgjengelig fra: <https://soknadssenter.miljodirektoratet.no/Innsyn/Detaljer?id=153574> (Lest: 20.05.2021).
- Klimasats (2021a) Bærekraftig boligoppussing, *Søknad om støtte til klimasatsning i kommunen, Asker kommune*. Tilgjengelig fra: <https://soknadssenter.miljodirektoratet.no/Innsyn/Detaljer?id=187045> (Lest: 20.05.2021).
- Klimasats (2021b) OMigjen – Et senter for bærekraftig handel, *Søknad om støtte til klimasatsning i kommunen, Asker kommune*. Tilgjengelig fra: <https://soknadssenter.miljodirektoratet.no/Innsyn/Detaljer?id=186750> (Lest: 20.05.2021).

- Kortreist kvalitet (2020) *Kortreist kvalitet. Strategi og handlingsplan 2020*. Tilgjengelig fra: https://www.kortreistkvalitet.no/wp-content/uploads/2020/02/Strategi-og-handlingsplan-2020_pr-februar-20.pdf (Lest: 17.03.2021).
- Krekling, D. V. og Fjeld, I. E. (2020) Halve Norge vil være med på like inn-gripende tiltak for å bekjempe klima- som koronakrisen, *NRK*, 28.juni. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/norge/halve-norge-vil-vaere-med-pa-like-inngripende-tiltak-for-a-bekjempe-klima--som-koronakrisen-1.15058385> (Lest 14.07.2021).
- Larsen, E. (2021) *Klimapodcast 29: Press fra alle kanter* Miljødirektoratets klimapodcast. [podcast]. Tilgjengelig fra: <https://www.miljodirektoratet.no/tjenester/klimapodcast/klimapodcast-29-press-fra-alle-kanter/> (Lest: 04.05.2021).
- Laurier, E. (2016) Participant and Non-participant Observation, i Clifford, N. mfl. (red.) *Key Methods in Geography*, 3 utg. London: Sage Publications, s.169-181.
- Lehner, M., Mont, O. og Heiskanen, E. (2016) Nudging – A promising tool for sustainable consumption behaviour?, *Journal of Cleaner Production*, 134, s.166-177.
- Lessenich, S. (2019) *Living Well at Other's Expense. The Hidden Costs of Western Prosperity*. Engelsk utgave. Cambridge: Polity Press.
- Lininger, C. (2015) The Political and Legal Background to the Discussion About Consumption-Based Policies, i Lininger, C. (red.) *Consumption-Based Approaches in International Climate Policy*. Cham: Springer International Publishing, s. 41-51.
- Liu, L., Wu, T. og Huang, Y. (2017) An equity-based framework for defining national responsibilities in global climate change mitigation, *Climate and Development*, 9(2), s.152-163.
- Livgard, E. F. (2020) *Asker kommune: Innbyggernes holdninger i klimapolitiske spørsmål* Asker: Kantar.
- Loopfront (u.å.) *Loopfront gjør ombruk enkelt*. Tilgjengelig fra: <https://www.loopfront.com/no/om-loopfront> (Lest: 04.05.2021).
- Lorek, S. og Fuchs, D. (2013) Strong sustainable consumption governance – precondition for a degrowth path?, *Journal of Cleaner Production*, 38, s.36-43.
- Lorek, S. og Spangenberg, J. H. (2014) Sustainable consumption within a sustainable economy – beyond green growth and green economies, *Journal of Cleaner Production*, 63, S.33-44.
- Lorek, S. og Fuchs, D. (2019) Why only strong sustainable consumption governance will make a difference, i Mont, O. (red.) *A Research Agenda for Sustainable Consumption Governance*: Elgar Research Agendas, s.19-34.
- Lund, C. (2014) Of What is This a Case?: Analytical Movements in Qualitative Social Science Research, *Human organization*, 73(3), s.224-234.
- Lund, D. H. (2018) Co-Creation in Urban Governance: From Inclusion to Innovation, *Scandinavian Journal of Public Administration*, 22(2), s.1-17.
- Lydersen, T. (2021) Rødgrønt ønske om klimaregnskap på forbruk, *NRK*, 6.april. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/norge/rodgront-onske-om-klimaregnskap-pa-forbruk-1.15418143> (Lest: 06.04.2021).
- Lægneid, P. og Rykkja, L. H. (2015) Organizing for “wicked problems” – analyzing coordination arrangements in two policy areas: Internal security and the welfare administration, *International Journal of Public Sector Management*, 28(6), s.475-493.
- Mansvelt, J. og Berg, L. D. (2016) Writing Qualitative Geographies, Constructing Meaningful Geographical Knowledges, i Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*, 4 utg. Oxford: Oxford University Press, s.394-421.
- Mastini, R., Kallis, G. og Hickel, J. (2021) A Green New Deal without growth?, *Ecological Economics*, 179 (1), s.1-9.
- Mathai, M. V. mfl. (2021) The Political Economy of (Un)Sustainable Production and Consumption: A Multidisciplinary Synthesis for Research and Action, *Resources, Conservation and Recycling*, 167, s.1-14.
- Mayer, A. og Haas, W. (2016) Cumulative material flows provide indicators to quantify the ecological debt, *Journal of Political Ecology*, 23, s.350-363.
- Meadows, D. H. (1997) Leverage Points: Places to Intervene in a System. *The Sustainability Institute*, s.1-19.
- Middlemiss, L. (2018) *Sustainable Consumption. Key Issues*. Oxon: Routledge.

- Middlemiss, L., Isenhour, C. og Martiskainen, M. (2019) Introduction: Power, politics, and (un)sustainable consumption, i Isenhour, C., Martiskainen, M. og Middlemiss, L. (red.) *Power and Politics in Sustainable Consumption Research and Practice*. Oxon: Routledge, s.1-18.
- Miljødirektoratet (2019) *Utslipp av klimagasser i kommuner: Asker*. Tilgjengelig fra: <https://www.miljodirektoratet.no/tjenester/klimagassutslipp-kommuner/?area=538&sector=-2> (Lest: 18.04.2021).
- Miljødirektoratet (2020) *Klimakur 2030: Høringsinnspill*. M-1712.
- Miller, J. og Glassner, B. (2016) The "inside" and the "outside": Finding Realities in Interviews, i Silverman, D. (red.) *Qualitative Research*, 3 utg. London: Sage Publications, s. 51-66.
- Moe, H. (2006) Lidenskap som politikkenes drivkraft. Et intervju med Chantal Mouffe, *Norsk medietidsskrift*, 13(2), s.159-165.
- Mork, P. og Nesse, J. W. (2021) Ny rapport fra Framtiden i våre hender viser nordmenns «usynlige» klimagassutslipp, *Universitas*, 10.februar. Tilgjengelig fra: <https://universitas.no/sak/67821/ny-rapport-fra-framtiden-i-vare-hender-viser-nordm/> (Lest 10.02.2021)
- Mouffe, C. (2005) *On the political. Thinking in action*. London: Routledge.
- Mouffe, C. (2013) *Agonistics. Thinking the world politically*. London: Verso.
- Mozner, Z. V. (2013) A consumption-based approach to carbon emission accounting – sectoral differences and environmental benefits, *Journal of cleaner production*, 42, s.83-95.
- Mullings, B. (1999) Insider or outsider, both or neither: some dilemmas of interviewing in a cross-cultural setting, *Geoforum*, 30(4), s.337-350.
- Munksgaard, J. og Pedersen, K. A. (2001) CO2 accounts for open economies: producer or consumer responsibility?, *Energy Policy*, 29(4), s.327-334.
- Murdoch, J. (2006) *Post-structuralist geography: a guide to relational space*. London: Sage Publications.
- Mørk, P. (2020) Tettere på publikum, *Mediasenteret AS: Høstmagasinet 2020*, 2.oktober. Tilgjengelig fra: https://issuu.com/mediasenteret/docs/hm2020_web (Lest 20.06.2021).
- Mørk, A. C. (2021) *Torvbråten er Årets skolebygg*. Tilgjengelig fra: <https://www.multiconsult.no/torvbraten-skole-er-arets-skolebygg/> (Lest: 07.05.2021).
- Nationen (2020) Hva er de totale klimagassutslippene våre?, *Nationen*, 9.juli. Tilgjengelig fra: <https://www.nationen.no/motkultur/leder/hva-er-de-totale-klimagassutslippene-vare/> (Lest 14.03.2021).
- Newton, A. C. og Cantarello, E. (2014) *An Introduction to the Green Economy*. Oxon: Routledge.
- Norum, H., Knežević, M. og Elster, K. (2021) Slik vil regjeringen at Norge skal nå klimamålet for 2030, *NRK*, 8.januar. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/norge/slik-vil-regjeringen-at-norge-skal-na-klimamalet-for-2030-1.15318403> (Lest 04.03.2021).
- NOU 2006: 18. *Et klimavennlig Norge*.
- NRK (2011) *Valg 2011*. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/valg2011/valgresultat/> (Lest: 20.07.2021).
- NRK (2015) *Resultater valg 2015*. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/norge/resultater-valg-2015-1.12499895> (Lest: 20.07.2021).
- NRK (2019) *Valgresultat 2019*. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/valg/2019/resultat/nb/sted/3025> (Lest: 20.04.2021).
- O'Brien, K. (2011) Global environmental change II: From adaptation to deliberate transformation, *Progress in Human Geography*, 36(5), s.667-676.
- O'Brien, K. (2018) Is the 1.5°C target possible? Exploring the three spheres of transformation, *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 31, s.153-160.
- O'Brien, K. og Sygna, L. (2013) Responding to climate change: The three spheres of transformation, *Proceedings of the Conference Transformation in a Changing Climate*, s.16-23.
- O'Brien, K. (2015) Political agency: The key to tackling climate change, *Science*, 350(6265), s.1170-1171.
- O'Brien, K. og Selboe, E. (2015) Climate Change as an Adaptive Challenge, i Selboe, E. og O'Brien, K. (red.) *The Adaptive Challenge of Climate Change*. Cambridge: Cambridge University Press, s.1-23.
- OECD (2017) *Green Growth Indicators 2017. Green Growth Studies*. Paris: OECD Publishing.

- Offergaard, S. (2021) Torvbråten skole, *Byggeindustrien*, 19.januar. Tilgjengelig fra: <https://www.bygg.no/torvbraten-skole/1455542/> (Lest 05.06.2021).
- Oseland, S. E. (2019) Breaking silos: can cities break down institutional barriers in climate planning?, *Journal of Environmental Policy & Planning*, 21(4), s.345-357.
- Ottelin, J. mfl. (2019) What can we learn from consumption-based carbon footprints at different spatial scales? Review of policy implications, *Environmental Research Letters*, 14(9), s.1-20.
- Parrique, T. mfl. (2019) *Decoupling Debunked. Evidence and arguments against greenn growth as a sole strategy for sustainability*. European Environmental Bureau.
- Paulsen, H. (2021) *Østbygda Åros*. Upublisert.
- Pearce, D. W., Markandya, A. og Barbier, E. (1989) *Blueprint for a Green Economy*, London: Earthscan Publications.
- Peters, G. P. og Hertwich, E. G. (2008) CO2 Embodied in International Trade with Implications for Global Climate Policy, *Environmental Science & Technology*, 42(5), s.1401-1407.
- Pløger, J. (2012) Planlegging, kunnskap og makt, i Aarsæther, N. mfl. (red.) *Utfordringer for norsk planlegging. Kunnskap, bærekraft, demokrati*. Kristiansand: Cappelen Damm Høyskoleforlaget, s.256-272.
- Regjeringen (2020) *Laveste utslipp i Norge på 27 år*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/laveste-utslipp-i-norge-pa-27-ar/id2715037/> (Lest: 13.03.2021).
- Rhodes, R. A. W. (1997) *Understanding Governance. Policy networks, Governance, Reflexivity and Accountability*. Berkshire: Open University Press.
- Roberts, J. og Parks, B. (2007) Fueling Injustice: Globalization, Ecologically Unequal Exchange and Climate Change, *Globalizations*, 4, s.193-210.
- Rose, L. E. og Aakre, S. (2015) *Kommunal klima- og energiplanlegging: Et innblikk fra sidelinjene. CICERO Report*, 2015:01: CICERO.
- Rossi, U. (2017) *Cities in Global Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Røiseland, A. og Vabo, S. I. (2016) *Styring og samstyring - governance på norsk*. 2 utg. Bergen: Fagbokforlaget.
- Røiseland, A. og Lo, C. (2019) Samskaping – nyttig begrep for norske forskere og praktikere?, *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 35(1), s.51-58.
- Rønning, R. (2021) 5. Samskaping: Brukeren i sentrum – men hvor mye?, i *Innovasjon i offentlig sektor*, s. 68-87.
- Rønningsbakk, I. E. (2020) *Koronapandemien fører til rekordhøyt fall i globale CO2-utslipp i 2020*. Tilgjengelig fra: <https://cicero.oslo.no/no/posts/nyheter/koronapandemien-forer-til-rekordhoyt-fall-i-globale-co2-utslipp-i-2020> (Lest: 14.03.2021).
- Røyken kommune (2017) *Energi- og klimaplan*. Tilgjengelig fra: <https://www.asker.kommune.no/contentassets/cc909c0c27f6493a85c58ef0c9913bfd/royken---energi-og-klimaplan-2017-2020---endelig.pdf> (Lest: 03.03.2021).
- Sato, M. (2014) Embodied carbon in trade: A survey of the empirical litterature, *Journal of Economic Surveys*, 28(5), s.831-861.
- Schandl, H. mfl. (2018) Global Material Flows and Resource Productivity: Forty Years of Evidence, *Journal of Industrial Ecology*, 22(4), s.827-838.
- Schmidt, V. A. og Thatcher, M. (2013) Theorizing ideational continuity: The resilience of neo-liberal ideas in Europe, i Thatcher, M. og Schmidt, V. A. (red.) *Contemporary European Politics, Resilient Liberalism in Europe's Political Economy*. Cambridge: Cambridge University Press, s.1-50.
- Schor, J. og Jorgenson, A. (2019) Is it Too Late for Growth?, *Review of Radical Political Economics*, 51, s.320-329.
- Schulz, C. og Bailey, I. (2014) The Green Economy and Post-Growth Regimes: Opportunities and Challenges for Economic Geography, *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 96(3), s.277-291.
- Sharma, M. (2007) Personal to planetary transformation, *Kosmos Journal*, Online.
- Simas, M., Wood, R. og Hertwich, E. (2015) Labor Embodied in Trade, *Journal of Industrial Ecology*, 19(3), s.343-356.

- Smith, D. og Elliott, D. (2007) Exploring the Barriers to Learning from Crisis: Organizational Learning and Crisis, *Management Learning*, 38(5), s.519-538.
- Sorrell, S. og Stapleton, L. (2018) Rebound effects in UK road freight transport, *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 63, s.156-174.
- Spangenberg, J. H. og Lorek, S. (2019) Sufficiency and consumer behaviour: From theory to policy, *Energy Policy*, 129, s.1070-1079.
- Sprengr, M. (2020) En bruknissenes bekjennelser, *NRK*, 13.september. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/ytring/en-bruknissenes-bekjennelser-1.15153629> (Lest 14.03.2021).
- Spring Consulting (2021) *Arena for bærekraftig forbruk i Asker og Bærum*. Tilgjengelig fra: <https://www.aker.kommune.no/globalassets/energi-klimate-og-miljo/mulighetsstudie---ombruk-i-aker-og-barum.pdf> (Lest: 20.05.2021).
- SSB (2019) *Inntekt for husholdninger, etter husholdningstype. Antall og median. 06944*. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/statbank/table/06944/> (Lest: 18.04.2021).
- SSB (2020) *Befolkningens utdanningsnivå. 09429*. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/statbank/table/09429/> (Lest: 21.04.2021).
- SSB (2020) *Sektor- (4 grupper) og næringsfordeling (8 grupper) for sysselsatte, etter alder. 13122*. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/statbank/table/13122> (Lest: 18.04.2021).
- SSB (2021) *Endringer i befolkninga i løpet av kvartalet, for kommunar, fylke og heile landet. 01222*. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/statbank/table/01222> (Lest: 18.04.2021).
- St. meld. nr.1 (2018-2019) *Nasjonalbudsjettet 2019*.
- St. meld. nr.13 (2020-2021) *Klimaplan for 2021–2030*.
- St. meld. nr. 34 (2006-2007) *Norsk klimapolitikk*.
- St. meld. nr. 45 (2016-2017) *Avfall som ressurs – avfallspolitikk og sirkulær økonomi*.
- Stalsberg, L. (2019) *Det er nok nå*. Oslo: Forlaget Manifest.
- Statlige planretningslinjer for klima- og energiplanlegging og klimatilpasning (2018) *Statlige planretningslinjer for klima- og energiplanlegging og klimatilpasning*.
- Steen, T., Brandsen, T. og Verschuere, B. (2018) The Dark Side of Co-Creation and Co-Production. Seven Evils, i Brandsen, T., Steen, T. og Verschuere, B. (red.) *Co-Production and Co-Creation. Engaging Citizens in Public Services*. New York: Routledge, s.287-293.
- Steen-Olsen, K., Solli, C. og Larsen, H. N. (2021) *Forbruksbasert klimaregnskap for Norge*. Oslo: Fremtiden i våre hender.
- Steininger, K. W. mfl. (2018) Austria's consumption-based greenhouse gas emissions: Identifying sectoral sources and destinations, *Global Environmental Change*, 48, s.226-242.
- Stokstad, S. (2014) *Rettslige krav til kommunal klima- og energiplanlegging 2014*:109. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Storbråten, B. (2020) *Laveste klimagassutslipp siden 90-tallet*. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/natur-og-miljo/artikler-og-publikasjoner/laveste-klimagassutslipp-siden-90-tallet> (Lest: 14.03.2021).
- Stratford, E. og Bradshaw, M. (2016) Qualitative Research Design and Rigour, i Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*, 4 utg. Oxford: Oxford University Press, s.117-129.
- Swyngedouw, E. (2007) Impossible "sustainability" and the postpolitical condition, i *The sustainable development paradox: Urban political economy in the United States and Europe*. New York: Guilford Press, s.13-40.
- Sørensen, R. J. (2004) Et forvitret demokrati? Makt- og demokratiutredningens misvisende konklusjon om det norske demokratiet, *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 20(2), s.156-176.
- Taylor, L. (2016) Case Study Methodology, i Clifford, N., Cope, M. og French, S. (red.) *Key Methods in Geography*, 3 utg., s.581-595.
- Teigen, H., Ringholm, T. og Aarsæther, N. (2013) Innovatør frå alders tid, i Ringholm, T., Teigen, H. og Aarsæther, N. (red.) *Innovative kommuner*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, s.15-30.
- Thaler, R. H. og Sunstein, C. R. (2008) *Nudge - Improving Decisions about Health, Wealth and Happiness*. New York: Penguin.
- Thomas, G. (2010) Doing Case Study: Abduction Not Induction, Phronesis Not Theory, *Qualitative inquiry*, 16(7), s.575-582.

- Titland, P. S. og Larsen, H. N. (2020) Norske utslipp i det blå, *Klassekampen*, 7.juli. Tilgjengelig fra: <https://klassekampen.no/utgave/2020-07-07/norske-utslipp-i-det-bla> (Lest 18.03.2021).
- Tolbert, P. S. og Zucker, L. G. (1996) The Institutionalization of Institutional Theory, i Clegg, I. S., Hardy, C. og Nord, W. R. (red.) *Handbook og organization studies*. Newbury Park: Sage Publications, s.174-190.
- Torfig, J., Sørensen, E. og Røiseland, A. (2020) Samskapelse er bedre og billigere, *Stat & Styring*, 30(4), s.31-35.
- Tukker, A., Pollitt, H. og Henkemans, M. (2020) Consumption-based carbon accounting: sense and sensibility, *Climate Policy*, 20(1), s.1-13.
- Tyrell, N. (2016) Making Use of Secondary Data, i Clifford, N. mfl. (red.) *Key Methods in Geography*, 3 utg. London: Sage Publications, s.519-536.
- UNEP (2011) *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication*. Nairobi: United Nations Environment Programme.
- Vabo mfl. (2014) *Kriterier for god kommunestruktur. Sluttrapport fra ekspertutvalg*. Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet.
- Van Den Bergh, J. C. J. M. (2011) Environment versus growth — A criticism of “degrowth” and a plea for “a-growth”, *Ecological economics*, 70(5), s.881-890.
- Varner (2020) *Transparency and traceability. Varner Factory List October 2020*. Tilgjengelig fra: <https://varner.com/en/sustainability/people/> (Lest: 04.04.2021).
- Varner (u.å.) *Om oss*. Tilgjengelig fra: <https://varner.com/no/about-us/> (Lest: 04.04.2021).
- Venstre (2021) *Venstres stortingsvalgprogram 2021-25. Frihet og muligheter for alle*. Tilgjengelig fra: [https://www.venstre.no/assets/Venstres Stortingsvalgprogram 2021-2025.pdf](https://www.venstre.no/assets/Venstres_Stortingsvalgprogram_2021-2025.pdf) (Lest: 24.04.2021).
- Vevatne, J., Westskog, H., Hauge, K. (2005) Betydningen av kommunal klimapolitikk. Virkemidler, potensial og barrierer, *CICERO Report 2005:06*
- Waite, G. (2016) Doing Foucauldian Discourse Analysis - Revealing Social Identities, i Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. Oxford: Oxford University Press, s.288-312.
- Wang, L. mfl. (2016) *Kortreist kvalitet. Hva betyr omstilling til et lavutslippssamfunn for kommunesektoren? KS FoU-prosjekt, 154025*: Kommunenes Sentralforbund.
- Wang, L. mfl. (2018) *Kortreist kvalitet. Hva betyr omstilling til et lavutslippssamfunn for kommunesektoren?*, Redigert utgave: insam as i samarbeid med Cicero, Civitas AS og KS.
- Warde, A. (2017) *Consumption. A Sociological Analysis*. London: Palgrave Macmillan.
- Watts, J. (2019) Greta Thunberg, schoolgirl climate change warrior: “Some people can let things go. I can’t”, *The Guardian*, 11.mars. Tilgjengelig fra: <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/11/greta-thunberg-schoolgirl-climate-change-warrior-some-people-can-let-things-go-i-cant> (Lest 04.05.2021).
- Wei, T. mfl. (2012) Developed and developing world responsibilities for historical climate change and CO2 mitigation, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 109, s.12911-12915.
- Westskog, H. mfl. (2018) *Potensial og barrierer for kommunale klimatiltak*. M-981: Cicero, Civitas, Vestlandsforskning.
- Wiedmann, T. mfl. (2013) The material footprint of nations, *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 112(20), s.6271-6276.
- Wilson, J. og Swyngedouw, E. (2014) *The post-political and its discontents: Spaces of depoliticisation, spectres of radical politics*.
- Winchester, H. P. M. og Rofe, M. W. (2016) "Introducing" Qualitative Research in Human Geography, i Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*, 4 utg. Oxford: Oxford University Press, s.3-28.
- Wood, R. mfl. (2020) Beyond peak emission transfers: historical impacts of globalization and future impacts of climate policies on international emission transfers, *Climate Policy*, 20(1), s.14-27.
- Yin, R. K. (2018) *Case study research and applications: design and methods*. 6 utg. Los Angeles, California: Sage Publications.
- Ölander, F. og Thøgersen, J. (1995) Understanding of consumer behaviour as a prerequisite for environmental protection, *Journal of Consumer Policy*, 18(4), s.345-385.

10.0 VEDLEGG

10.1 Informasjonsskriv til informantene

Informasjon om deltakelse i forskningsprosjekt: *Forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling i kommunesektoren*

Bakgrunn og formål

Kommunesektoren fremmes som en viktig drivkraft i omstillingen til et lavutslippssamfunn. Kommunen har blant annet flere muligheter for utslippskutt tilknyttet egen virksomhet, i tillegg til at kommunen kan fungere som en katalysator for omstilling i lokalsamfunnet. Nettverket Kortreist kvalitet skal fungere som et foregangsnettverk i det kommunale omstillingsarbeidet, og nettverket vektlegger blant annet en forbruksbasert (indirekte utslipp) tilnærming til klimaomstilling. Det finnes derimot lite forskning på hvordan en slik tilnærming anvendes i norske kommuner, samt hvilke implikasjoner tilnærmingen kan ha for omstillingsarbeidet. Formålet med denne studien er derfor å undersøke hvilke muligheter og utfordringer de kommunale aktørene opplever i arbeidet med å redusere indirekte utslipp.

Deltakelse i prosjektet

Forskningsprosjektet gjennomføres som en kvalitativ casestudie med noen utvalgte kommuner fra nettverket Kortreist kvalitet. Jeg ønsker i hovedsak å gjennomføre en-til-en intervjuer med informanter fra både politisk og administrativ ledelse som er, eller har vært, involvert i nettverket. Det vil også være relevant å intervju øvrige informanter som har ansvar for arbeidet med klimaomstilling i kommunen.

Det er frivillig å delta i forskningsprosjektet, og informantene har mulighet til å trekke seg uten å oppgi noen grunn. Dersom du velger å trekke deg fra prosjektet vil opplysningene om deg anonymiseres.

Behandling av personopplysninger

Alle personopplysninger vil behandles konfidensielt. Både lydopptak og notater fra intervjuene vil bli slettet så snart prosjektet er ferdigstilt i mai 2021. Forskningsprosjektet er registrert i personvernportalen til Universitetet i Bergen.

Veilederne for prosjektet er Tarje Wanvik (NORCE/CET UiB) og Håvard Haarstad (CET UiB). E-post: tawa@norceresearch.no / havard.haarstad@uib.no.

Ta gjerne kontakt med meg dersom du har spørsmål, eller ønsker flere opplysninger om prosjektet.

Vennlig hilsen,

Kjersti Sollund Hogsbro
Masterstudent i samfunnsgeografi, institutt for geografi, UiB
E-post: kjersti.hegsbro@uib.no / Tlf: 97650795

10.2 Intervjuguide

Intervjuguide	
1	Kan du fortelle litt om hva stillingen din som ... innebærer?
2	<p>Asker kommune er med i kommunenettverket Kortreist kvalitet. Kan du fortelle kort hvorfor dere ønsket å bli med i nettverket?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hva legger du i Kortreist kvalitet? • Hvilke erfaringer har du av nettverket hittil? • Kortreist kvalitet vektlegger en forbruksbasert tilnærming til klimaomstilling (indirekte utslipp). Hva legger du i dette? • I hvilken grad opplever du at dette har vært sentralt i nettverket?
3	<p>Indirekte utslipp er ikke inkludert i Norges klimamål. Hva tenker du om dette?</p> <ul style="list-style-type: none"> • I hvilken grad mener du Norge bør ta ansvar for utslipp som skjer utenfor landegrensen? • I hvilken grad mener du kommunene bør ta ansvar for utslipp som skjer utenfor kommunegrensen/landegrensen?
4	<p>Kan du fortelle litt om hva som er bakgrunnen for at dere har valgt å inkludere indirekte utslipp i det klimaarbeidet?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Er det noen aktører internt i kommunen som har vært tydelige pådrivere for dette arbeidet? Hva med eksterne aktører? • Er det noen aktører som har vært negative til dette? • Kjenner du til andre kommuner som arbeider med å redusere indirekte utslipp?
5	<p>Asker kommune har valgt å sette fokus indirekte utslipp. Hvilken effekt tenker du dette kan ha for klimaomstilling?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tror du en reduksjon av kommunens indirekte utslipp kan få noen positive følger? For hvem/hva/hvor? • Tror du en reduksjon av kommunens indirekte utslipp kan få noen negative følger? For hvem/hva/hvor?
6	<p>Kan du fortelle litt generelt om hvordan dere arbeider med å redusere indirekte utslipp i kommunen?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tilknyttet egen virksomhet? • Rettet mot lokalsamfunnet? • Rettet mot det lokale næringslivet?
7	<p>Hvordan opplever du kommunenes handlingsrom knyttet til reduksjon av indirekte utslipp?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bygg? Mat? Mobilitet? Annet forbruk? • Tenker du det er noen forskjell på hvordan kommunen kan jobbe med indirekte utslipp sammenlignet med direkte utslipp?
8	<p>Kortreist kvalitet snakker om at kommunen kan fungere som en katalysator for endring i lokalsamfunnet. Hva legger du i dette?</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Hvilke endringer tenker du må til for å redusere de indirekte utslippene? • Hva tenker du kommunen kan gjøre for å stimulere til disse endringene?
9	<p>Kan du fortelle mer om hvilke typer tiltak dere har benyttet i arbeidet med å redusere indirekte utslipp? Gjerne fortell om noen spesifikke tiltak eller prosjekter du har kjennskap til.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hva er årsaken til at dere gikk for denne type tiltak? • Hvordan har gjennomføringen gått? Muligheter? utfordringer? • På hvilken måte tenker du at disse tiltak kan ha en effekt på de indirekte utslippene?
10	<p>Vil du trekke frem et eksempel på et tiltak/prosjekt som du opplever har fungert spesielt godt?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hvem var initiativtakerne? • Hvordan kom dere fram til utformingen av tiltaket/prosjektet? • Hva tenker du er årsaken til at det har fungert spesielt godt? • Opplevde dere noen utfordringer med gjennomføringen? Hvordan løste dere disse?
11	<p>I hvilken grad opplever du at kommunen har tilstrekkelige virkemidler for å redusere indirekte utslipp?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Er det noen andre virkemidler du tenker kommunen burde hatt? • Er det noen virkemidler du tenker ikke er aktuelle for kommunen å benytte?
12	<p>Hvordan opplever du ansvarsfordelingen mellom stat og kommune knyttet til reduksjon av indirekte utslipp?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Har dere vært i dialog med statlige myndigheter om arbeidet deres med å redusere indirekte utslipp? • Er det noe du tenker statlige myndigheter kan gjøre for å styrke deres arbeid? • Ser du for deg at kommunene kunne fått delegert ansvar til å kunne gripe inn med andre virkemidler, for eksempel markedsregulerende virkemidler?
13	<p>Har dere samarbeidet med andre aktører knyttet til arbeidet med å redusere indirekte utslipp? Kan du fortelle kort om dette samarbeidet?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lokalbefolkningen? • Næringslivet? • Andre?
14	<p>Er det noe du tenker dere kan ta med dere fra koronasituasjonen?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Relaterte problemstillinger?
15	<p>For å oppsummere: Hva tenker du er de mest sentrale utfordringene kommunen har i arbeidet med å redusere indirekte utslipp?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Har du noen tanker om hva som må til for å løse disse utfordringene? • Noe annet du føler du ikke har fått sagt, eller som du ønsker å legge til? • Andre i kommunen jeg bør snakke med? Forslag til steder jeg kan besøke?